

*Polder Rijnenburg
cultuurhistorische landschapsanalyse*

© DS - april 2007

Projectteam

Maike van Stiphout, Stefanie van der Ploeg, Fred Booy,
Willem Jan Snel, Marieke Berkers, Lorenza Crotti

Fotografie

DS, Marieke Berkers, Fred Booy
Gemeente Utrecht, afdeling Cultuurhistorie, J.A. van der Hoeve

DS

Overtoom 197

1054 HT Amsterdam

T 020 53 01 252

www.ds.landschapsarchitecten.nl

info@ds.landschapsarchitecten.nl

Aan de tekeningen kunnen geen rechten worden ontleend.

Polder Rijnenburg -
cultuurhistorische landschapsanalyse

april 2007

Opdrachtgever
Gemeente Utrecht, Sectie Cultuurhistorie

Ontwerp

Inhoudsopgave

Inleiding 7

1 Landschapsgenese en bewoningsgeschiedenis 9

2 Kaartenanalyse 17

1665 17

1850 20

1942 23

2004 27

3 Uitgangspunten 31

3.1 Verbindingen 32

3.2 Grenzen 34

3.3 Hoogteverschillen 36

3.4 Ensembles 38

3.5 Inheemse beplanting 39

4 De archeologie van het gebied Rijnenburg 41

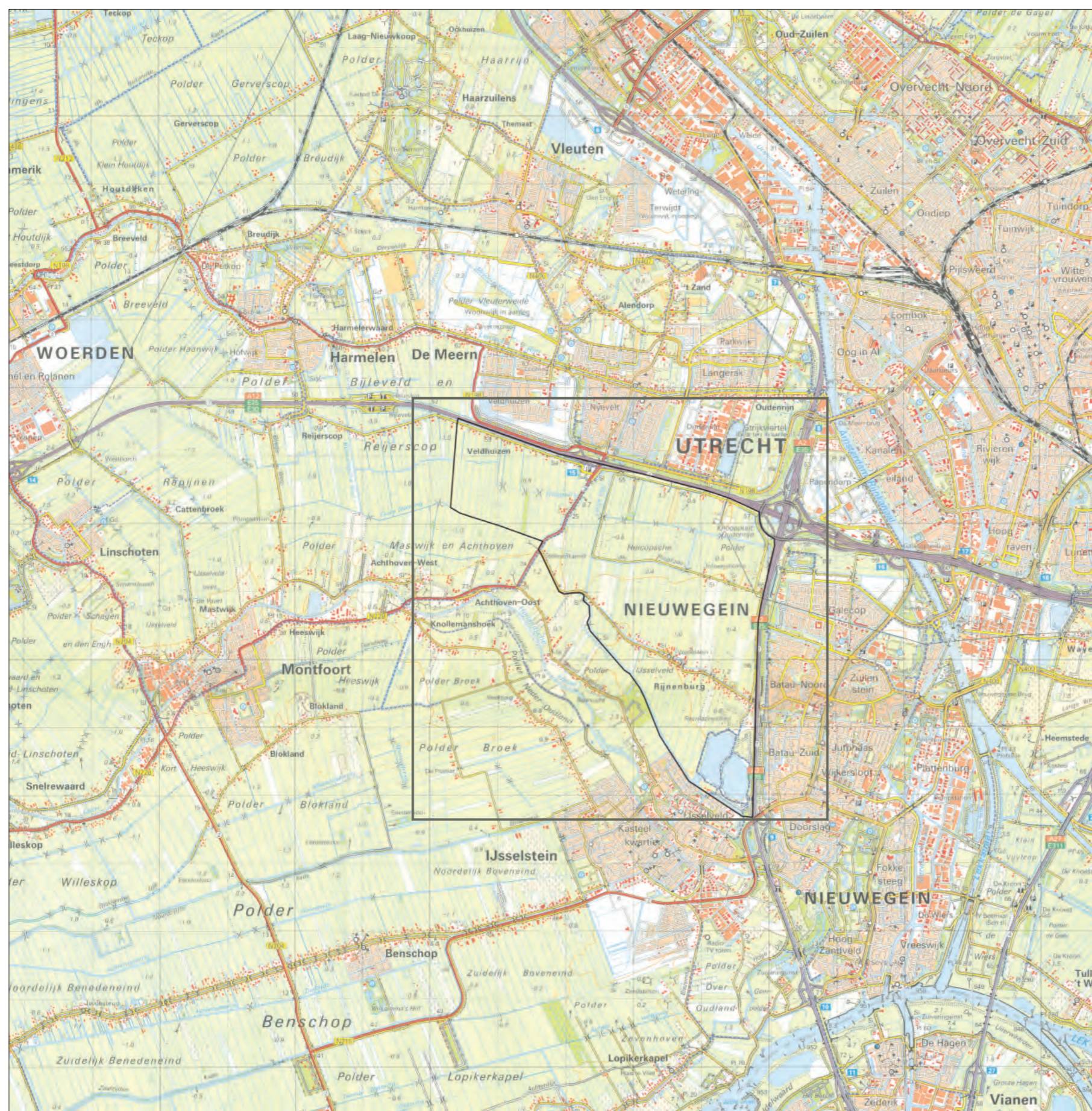
Bijlage 1 - Catalogus bouwhistorische objecten

Bijlage 2 - Catalogus archeologische vindplaatsen

Relevante literatuur

onderzoeksgebied Rijnenburg

Inleiding

In het gebied Rijnenburg zijn voor de komende jaren grootschalige ruimtelijke ingrepen gepland. Het voornemen is om in Rijnenburg 5.000 tot 8.000 woningen te bouwen in een hoogwaardig woonmilieu dat aansluit op de regionale woningvraag. Naast wonen is er ruimte voor werken, groen en water. In aanloop naar deze ontwikkelingen is DS gevraagd een cultuurhistorische analyse te doen, alsmede uitgangspunten voor veranderingen in het cultuurhistorische landschap van het gebied Rijnenburg op te stellen. Analyse begint vaak met goed kijken. Er is daarom getracht vanuit het huidige landschap naar het verleden te kijken. Waarom ziet het landschap van nu eruit zoals het eruit ziet? De uiterlijk kenmerken van het huidige landschap zijn namelijk het gevolg van vele eeuwen van transformatie, al dan niet door mensenhanden veroorzaakt. Daarnaast is onderzoek gedaan aan de hand van literatuurstudie, kaartenstudie en bestudering van archiefmateriaal. Onderliggend rapport is het resultaat.

Hoofdstuk 1 geeft de landschapsgenese en bewoningsgeschiedenis van het gebied Rijnenburg in korte schets aan de hand van twee tijdperken. De gebeurtenissen in de pre- en protohistorie en de middeleeuwen vertellen het verhaal van het ontstaan van stroomruggen en oeverwallen en de tijd van de 'Grote Ontginningen'.

Op ontwikkelingen in de nieuwe en de nieuwste tijd wordt in hoofdstuk twee ingegaan. Beschrijvingen en karakterisering worden weergegeven in tientallen aspectenkaarten en in tekst. De kaarten, analysekaarten over

de topografische kaart 1:25.000 geprojecteerd, geven inzicht in ontwikkelingen op het gebied van bodem, infrastructuur, bewoning en waterhuishouding. Als ijkpunten worden de jaren 1665, 1850 en 1942 en 2004 gehanteerd. De keuze voor deze jaartallen geschiedde op basis van historische omslagmomenten die van invloed zijn geweest op het uiterlijk van het cultuurhistorisch landschap. Naarmate de eeuwen elkaar opvolgen wordt steeds meer helder hoezeer de geschiedenis is verweven met de basisstructuur van het landschap. Een structuur die wordt gevormd door hoogteverschillen, variatie in bodemtypen en bodemgebruik. Ook wordt uiteengezet hoe occupatiepatronen en bewoningsvormen hun sporen nalaten in het landschap.

In het derde hoofdstuk worden uitgangspunten opgesteld die de aanleiding zijn voor het formuleren van een aantal nader uit te werken onderzoekopgaven. De resultaten hiervan dienen als leidraad voor de later op te stellen randvoorwaarden voor het stedenbouwkundig plan. Bij het formuleren van de uitgangspunten is steeds de volgende vraag gesteld: 'Welke waardevolle landschappelijke elementen, nu nog op enigerlei wijze zichtbaar aanwezig, kunnen in de toekomst bijdragen aan het vormgeven van nieuw landschap?' In het bijzonder wordt daarbij ingegaan op de fenomenen verbindingen, hoogteverschillen, grenzen, ensembles en inheemse beplanting.

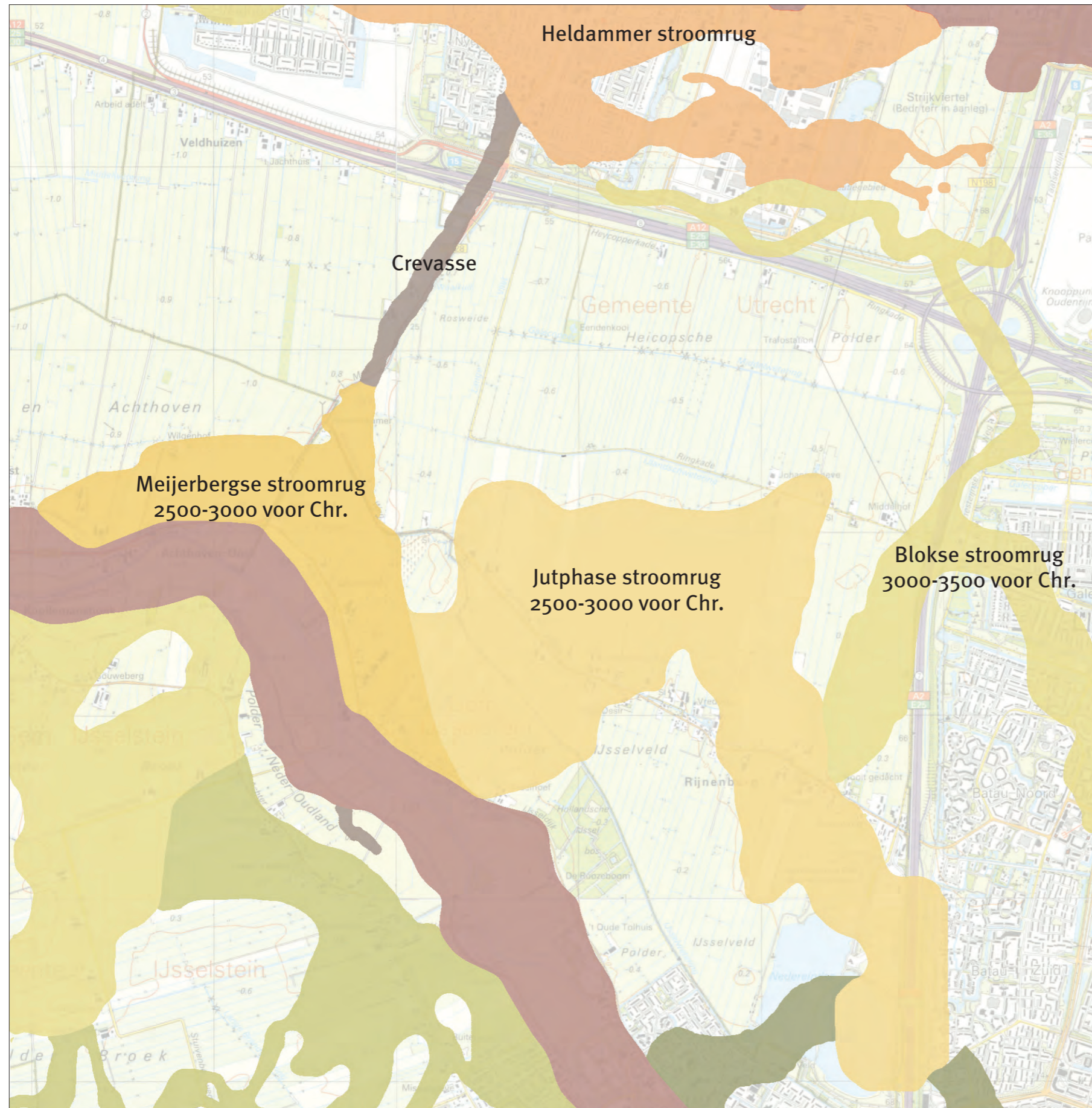
Hoofdstuk vier is gewijd aan archeologische uitgangspunten. Dit gedeelte geeft antwoord op de vraag waarom Rijnenburg archeologisch van belang is. In de vorm van een reeks aanbevelingen wordt een voorstel gedaan tot opmaak van de toekomstige agenda op archeologisch vlak. Er wordt met name ingegaan op de inbedding van archeologie en cultuurhistorie in het planproces.

Ten slotte treft u als bijlagen een inventarisatie van Rijksmonumenten en boerderijen en een beknopte catalogus van archeologische vindplaatsen aan. Hier zijn de kwaliteiten van archeologische en cultuurhistorische relictten beschreven en in beeld en kaart vastgelegd.

luchtfoto van Rijnenburg afkomstig van Google Earth

stroomruggenkaart, Berendsen

1 Landschapsgenese en bewoningsgeschiedenis tot de middeleeuwen

Pre- en protohistorie

De grove trekken van het uiterlijk van het huidige landschap van Rijnenburg zijn het gevolg van oprukken van landijs zo'n tweehonderdduizend jaar geleden in de saale-ijstijd. Krachtige gletsjers ploegden zich voort, gesteente en grond voor zich uit schuivend. Op deze wijze zijn onder meer de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug ontstaan. De Rijn, die voorheen haar hoofdbedding in de IJsselvallei had, werd naar het westen afgebogen. Deze westelijke stroming bleef bestaan, ook nadat het ijs was verdwenen. De Rijn kende verschillende beddingen. Zo stroomt de Hollandse IJssel waarschijnlijk door een oude stroombedding van de Rijn. In de laatste ijstijd, het weichselien, waarin het landijs niet tot Nederland reikte, werd over heel Nederland zand afgezet. In Rijnenburg ligt dit zogenaamde dekzand niet meer aan het oppervlak, maar circa vier meter diep. Het dekzand is hier geërodeerd door latere rivieractiviteit of bedekt door jongere sedimenten.

De saale- en weichsel-ijstijd, samen het pleistoceen genoemd, werden 10.000 jaar geleden opgevolgd door het tijdvak van het holoceen. In dit tijdvak, dat tot de dag van vandaag voortduurt, begon de temperatuur geleidelijk te stijgen. Het hierdoor smeltende landijs veroorzaakte een sterke stijging van de zeespiegel. Door het hoge zeewaterniveau stagneerde de afvoer van rivierwater richting zee en ontstond in West-Nederland een moerasachtige rivierdelta. De voorlopers van de huidige rivieren konden bij hoogwater ongestoord buiten hun natuurlijke oevers

treden. Gedurende al die jaren voerden de natuurlijke watergangen het sediment aan dat bij overstromingen naast de geul werd afgezet. Daarbij kwam het relatief zware zand het eerste tot rust. Door deze sterke sedimentatie van relatief grove deeltjes terzijde van de rivierbedding ontstonden zandige hoogten die, nadat de rivieren in enkele grote beddingen geconcentreerd geraakt waren, de vorm kregen van vele kilometers lange, lage ruggen, de zogenaamde oeverwallen. Onder normale omstandigheden stroomde de rivier daar tussendoor, maar bij hogere waterstand liep het water aan weerskanten over deze oeverwallen heen. Hierdoor werden oeverwallen steeds weer afgebroken en ergens anders opnieuw gevormd. Ten slotte overlaptten ze elkaar en groeiden zij aaneen tot brede stroken die stroomruggen worden genoemd. Deze stroomruggen waren oorspronkelijk begroeid met loofbos dat, afhankelijk van de vochtigheid van de bodem, uit essen, iepen of eiken bestond. Aan weerszijden van de stroomruggen stagneerde het overstromingswater van de rivier. De fijne deeltjes konden gaan bezinken en hier ontstonden gebieden met zware klei, de komgronden. Tot op grote afstand van de rivier werd klei afgezet, de stroomstelsels waren immers uitgestrekt. Komgronden waren laag gelegen en hier en daar zo moerassig dat afgestorven plantenresten er niet of nauwelijks verteerden en zich in tijden dat de slibafzetting niet veel betekende ophoopten tot dikke veenlagen. In latere periodes konden nieuwe overstromingen hier dan weer klei op achterlaten. Op deze wijze ontwikkelde zich een pakket van afwisselende klei- en veenlagen.

In Rijnenburg is op een betrekkelijk klein gebied een groot deel van de boven beschreven fenomenen herkenbaar in de ondergrond en zelfs zichtbaar in het huidige landschap. Zo heeft Rijnenburg zijn huidige verschijningsvorm en zijn bewoningsgeschiedenis voor een belangrijk deel te danken aan de stroomruggen in de ondergrond. Door het gebied lopen de Jutphase stroomrug, de Blokse stroomrug en de Meijerbergse stroomrug. Deze stroomruggen maken deel uit van het Linschotense stroomstelsel. De sedimenten van dit stelsel zijn gevormd tussen 4500 en 1500 voor Chr. De oudste stroomrug is de Blokse Stroomrug, deze loopt evenwijdig aan de huidige A2. Op de Jutphase stroomrug en de Meijerbergse stroomrug, ontstaan na 3000 voor Chr., bevonden zich in de Romeinse Tijd de meeste nederzettingen. De stroomruggen zijn nu nog als opvallend micro-reliëf zichtbaar in het gebied. Tussen de stroomruggen liggen de laaggelegen komgronden. In Rijnenburg liggen er twee. Ter hoogte van de IJssellandse Wetering ligt een zeer klein, niet opvallend komgebied. De lage en vlakke Heicopsche Polder en Polder Reijerscop zijn onderdeel van juist een van de meest uitgestrekte komgronden van Utrecht. Beide komgronden bestaan uit een laag van ongeveer een meter klei op een dik veenpakket.

Bewoning en infrastructuur

De eerste sporen van bewoning in het gebied dateren uit de ijzertijd van 250 tot 12 voor Chr. De eerste bewoners vestigden zich op de oeverwallen langs de toenmalige stroomgeul van de rivier. Ook vinden we bewoning op de oude stroomruggordels. Dat de bewoners hier neerstreken is te verklaren door de

geïnterpreteerde landschappelijke sfeerkaart omstreeks het jaar 0, de Romeinse tijd

hoge ligging en de zanderige ondergrond. Deze gronden overstroomden minder vaak. In het geval ze toch onder water kwamen te staan, waren ze in vergelijking met andere gronden ook snel weer droog. Uit de Romeinse Tijd (12 voor Chr. - 450 na Chr.) zijn verschillende nederzettingssporen gevonden rond Rijnenburg. Het betreft daarbij zowel Romeinse als inheemse nederzettingen. Het gebied Rijnenburg ligt niet ver ten zuiden van de 'Limes', de noordelijke grens van het Romeinse Rijk op de oeverwal van de Rijn. De Romeinen hadden ten zuiden van deze grens een weg aangelegd en deze had naast verdedigingswaarde ook een functie in het sociale en economische verkeer. Rond de Limesweg lagen niet alleen Romeinse soldaten gelegerd, er ontstonden complete Romeinse nederzettingen. De aanwezigheid van het relatief grote aantal Romeinen veroorzaakte een grote behoefte aan voedsel en daardoor aan landbouwgrond. Door de gunstige opbouw van de bodem van Rijnenburg was het gebied een groot deel van het jaar geschikt voor landbouw. In het verder moerassige achterland van de oeverwal van de Rijn was dat vrij uitzonderlijk. Dit maakte dat het gebied Rijnenburg aantrekkelijk werd voor bevoorrading van de Romeinse nederzettingen langs de Limes. De lokale bevolking zal hebben geprofiteerd van deze sociaal-economische bloei.

Om van de ene plek naar de andere te komen gebruikten zowel de inheemse bevolking als de Romeinen zeer waarschijnlijk de hogere delen, de oeverwallen. Omdat al eeuwenlang bewoning op de oeverwallen plaatsvond zullen er al paadjes hebben gelopen ter verbinding van de bestaande nederzettingen. Veel van het grotere transport zal via de toenmalige kreken en rivierlopen die door het gebied liepen per boot zijn gegaan. De stroomruggen liggen min of meer evenwijdig aan elkaar en om van de ene naar de andere stroomrug te komen moest men door het lage, moerassige gebied. Ook tussen de oeverwal van de Rijn en de bewoningslocaties in Rijnenburg lag een uitgestrekt, moeilijk toegankelijk moeras. Om transport door dit moeras mogelijk te maken werd door de Romeinen mogelijk een watergang gegraven. Hiertoe zou een natuurlijk riviertje dat als Marne, Marre of Mare werd aangeduid zijn doorgetrokken in de richting van de toenmalige IJssel. Met het graven van dit water werd transport mogelijk tussen de Romeinse legerkampen langs de Limes en de landbouwgronden langs de toenmalige IJsselloop. De huidige Meerndijk ligt op de plaats van de vroegere watergang. Vondsten die ter hoogte van de Meerndijk gedaan zijn bij een archeologische opgraving in 1993 duiden op een watergang die tien tot vijftien meter breed en twee meter diep was. Mogelijk betreft het hier het door de Romeinen gegraven kanaal. De watergang raakte verzand nadat de Romeinen het gebied verlieten. Vanaf de derde eeuw na Chr. verlieten de inheemse bewoners hun nederzettingen. Aanleiding is hoogstwaarschijnlijk het zich terugtrekkende Romeinse leger. Het sociaal-economische systeem dat door de Romeinen was opgebouwd stortte volledig ineen. Voor de inheemse bevolking bood het gebied onvoldoende bestaansmogelijkheden. Gedurende bijna duizend jaar lijkt Rijnenburg daarna niet bewoond te worden.

Vroege middeleeuwen 450-1050

Er zijn in het gebied Rijnenburg voor alsnog geen vondsten uit de vroege middeleeuwen gedaan. Dit wijst erop dat het gebied in dit tijdperk hoogstwaarschijnlijk niet werd bewoond. Pas halverwege de middeleeuwen – vanaf de tiende eeuw – ging men weer wonen in het gebied. Wederom vestigden de eerste bewoners zich op de hoogste, droge gronden. Nog steeds was alleen op deze hoger gelegen delen bewoning in het gebied mogelijk. Ook voor bouwland was dit de aangewezen plek. De weidegronden lagen op de lagere delen. Naar het zich nu laat aanzien heeft men bij de hernieuwde occupatie in eerste instantie niet voor dezelfde oude stroomruggen gekozen als bij de eerdere bewoning van het gebied, duizend jaar eerder. Mogelijk waren de toenmalige hoge ruggen niet meer herkenbaar door de eeuwenlange sedimentatie van rivierklei. De eerste ontginningen rond de tiende eeuw vinden plaats vanaf de oeverwal van de dan redelijke binnen de vaste oevers stromende IJssel. Al direct werd een begin gemaakt met het ontwateren van het hoger gelegen land. Deze ontginning staat bekend als blokverkaveling. Men ging weinig georganiseerd en vaak op lokaal initiatief te werk en dit leverde een onregelmatig, blokachtig verkavelingspatroon op. Rond Rijnenburg is geen blokverkaveling herkenbaar. Het is ook niet waarschijnlijk dat een dergelijke verkaveling hier heeft plaatsgehad. Een klein gedeelte van Polder IJsselveld, ten zuiden van Rijnenburg, vertoont wel nog steeds een blokachtig verkavelingspatroon. Wellicht heeft een groter deel van de allereerste verkaveling wel plaatsgevonden in blokverband. Het blokpatroon is nu niet meer herkenbaar als gevolg van laatmiddeleeuwse herverkaveling in stroken.

Vanaf de elfde eeuw kregen boeren het recht hun kavels onbepert naar achteren toe te verlengen. Dit wordt recht van 'vrije opstrek' genoemd. De percelen werden steeds verder doorgetrokken, totdat men op een natuurlijke begrenzing of een andere ontginning stuitte. Mogelijk is het Nedereind van Jutphaas, ten weerszijden van de Nedereindse Weg op deze wijze ontgonnen. De Nedereindse Weg heeft daarbij gediend als ontginningsbasis. De IJsselwetering is, als landscheiding, de grens tussen deze ontginningen en de ontginning vanaf de IJssel. Het is ook denkbaar dat de IJsselwetering al als riviertje bestond en heeft gediend als natuurlijke begrenzing tussen de beide ontginningen. Voor het huidige wegenstelsel werd vanaf circa de elfde eeuw de basis gelegd. De oudste wegen in het gebied Rijnenburg werden gedeeltelijk aangelegd op de meest logische plek, de hoge en droge stroomruggen.

Late middeleeuwen 1050-1500

Pas in de elfde eeuw neemt de druk op het landschap werkelijk toe. Door de ontwikkeling van het belang van steden als Utrecht neemt de bevolking van de steden sterk in aantal toe. Het werd steeds lastiger deze groeiende populatie van voedsel te voorzien. Rond de steden ontstond een steeds grotere behoefte aan landbouwgrond. Om hieraan te voldoen begon men op grote schaal met de ontginning van de lagere en vochtiger klei- en veengebieden. Dit werk wordt wel de Grote Ontginning genoemd. Het ging

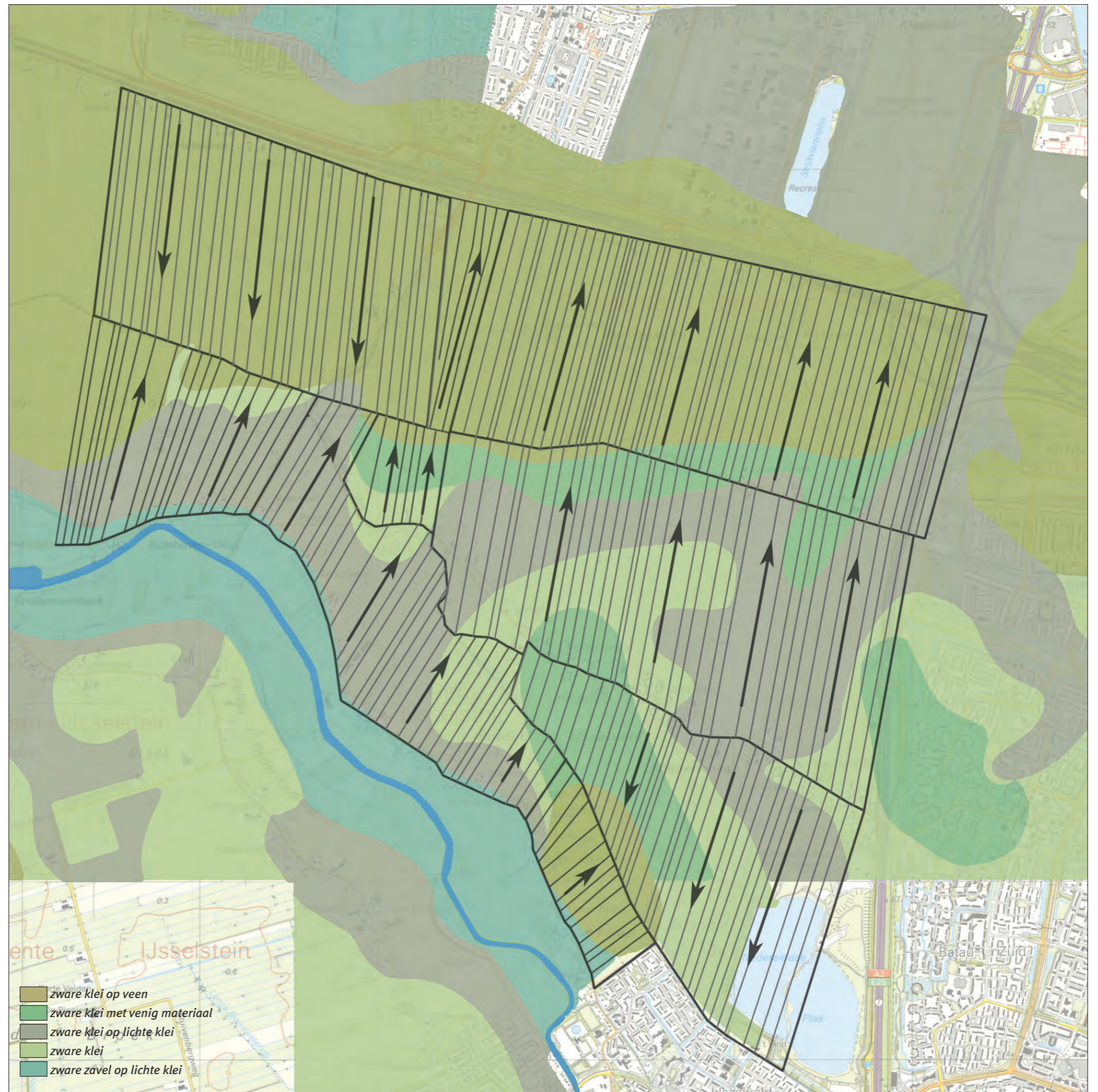

topografische kaart 13de eeuw, waarschijnlijk getekend in de 16de eeuw

er heel wat beter georganiseerd aan toe dan bij de vroeg middeleeuwse blokverkaveling. De verkaveling werd collectief aangepakt. Een groep van particuliere ondernemers, 'kolonisten', kocht van de landsheer of van de kapittels, toenmalige geestelijke colleges met veel macht en eigendommen, het recht om een tevoren aangewezen stuk 'wildernis' open te leggen. Hoewel de grond formeel in eigendom bleef van de grondheer kregen de kolonisten het vrijwel onbeperkte gebruiksrecht. Deze georganiseerde manier van verkavelen werd cope-ontginning genoemd, naar het cope-contract waarin afspraken werden vastgelegd ten aanzien van omvang van de ontginning, betaling van belasting en rechtspositie. Als erkenning van het gebruiksrecht werd door de heer belasting geïnd in 'tienden' of 'tijns'. Namen met de toevoeging 'kop', 'cope' of 'koop', zoals in Heicopsche Polder, herinneren aan deze vorm van ontginning. Vanuit een ontginningsbasis werd een blok met vooraf vastgestelde maten uitgezet. Men hield een strak verkavelingspatroon aan dat bestond uit ontginningsstroken die circa 1250-1300 meter lang en circa 110-115 meter breed waren. De cope had zo een oppervlak van ongeveer 16 morgen, circa 13 hectare, groot genoeg voor een gezinsbedrijf uit die tijd. De cope-ontginning ging als volgt in zijn werk. Eerst werd langs de voorzijde van de ontginning een weg aangelegd, 'dijk' genoemd. Daarlangs werd een wetering gegraven. Weg en wetering vormden de ontginningsbasis. Min of meer haaks op de wetering groef men sloten door het moerassige land tot het einde van de ontginning werd bereikt. De boerderijen werden aan de wetering op de kavels geplaatst. Het achter-eind van de ontginning werd gevormd door een achterkade. Wanneer een reeks ontginningen was afgerond begon men vanaf de achterkade, 'veeninwaarts', met een nieuwe reeks. Als basis werd dan aan de achterkade een nieuwe wetering gegraven. Ter bescherming tegen water van naastgelegen ontginningen of nog onontgonnen land werd aan weerszijden van de ontginning een zijkade, de zogenaamde 'zijdewende' of 'meent', opgeworpen. Rijnenburg is nog altijd zichtbaar erfgenaam van deze manier van ontginning. De middeleeuwse structuur van de copeverkaveling is hier gaaf bewaard gebleven.

Voor het graven van de Nedereindse Wetering, aanvankelijk Jutphase Wetering genoemd, is mogelijk gebruik gemaakt van een natuurlijke waterloop. Met name de bochtige loop van de wetering maakt dit aannemelijk. Dit water zou dan hebben gelopen door een restgeul van de Rijn of de IJssel. Beide blokken aan weerszijden van het Nedereind lijken aanvankelijk met een noordwaarts gerichte bocht langs de grens van IJsselstein te hebben uitgewaterd in de Hollandse IJssel. De ontginningsbasis loopt echter niet zo ver naar het westen. De Nedereindse Weg moet pas later over een afstand van circa 1,7 kilometer zijn doorgetrokken tot de Meerndijk. Daarbij werden verschillende, kennelijk eerder gemaakte, percelen schuin doorgesneden. Op twee, uit 1650 en 1684 daterende kaarten van het Grootwaterschap Heycop, genaamd de Lange Vliet, is dit weggedeelte aangegeven als 'De Uytweg van het Nedereynt van Jutphaes aen de Merendijck'. De oorspronkelijke situatie was daar waarschijnlijk al eerder veranderd als gevolg van de aanleg van de Meerndijk.

bodemkaart met daarop aangegeven de waarschijnlijke verkavelingsrichting

Het is niet eenvoudig te reconstrueren wat de precieze volgorde van ontginning in het gebied Rijnenburg is geweest. De ontginning van het Nedereind was deel van een operatie die in de kern Jutphaas was begonnen en in westelijke richting verliep. Waarschijnlijk is Rijnenburg al voor 1076 in ontginning. Dat bij deze fase de Nedereindse Weg als oorspronkelijke ontginningsbasis werd aangelegd lijkt geen twijfel. Of dit een cope-ontginning of een verkaveling met vrije opstrek was is niet duidelijk. De karakteristieke zij- en achterkaden ontbreken en nergens is de karakteristieke cope-eenheid herkenbaar. Ook het ontbreken van het woord cope in de benaming roept vragen op.

Men verkavelde vanaf de basis noordwaarts tot ten minste de IJlandswetering, waarbij het water afvloeide naar de Hollandsche IJssel. Het is de vraag of deze verkaveling in tweede termijn doorging tot aan de Heicopperkade, of dat aan de wetering werd gestopt. De Heicopsche Polder zou dan vanaf de Heicopperkade zijn ontgonnen en afgewaterd hebben in de Oude Rijn.

Aan de ene kant lijkt het logisch aan te nemen dat de Heicopperkade een kade is geweest ter afsluiting van de ontginning vanuit de Nedereindse Weg en -Wetering, en dat het water van de Heicopsche Polder in de richting van de Hollandsche IJssel werd afgevoerd. Zou de Heicopperkade een ontginningsbasis zijn geweest, dan was plaatsing van boerderijen bij de basis logisch geweest. Bovendien werd de zuidelijke, langs de Heicopperkade lopende watergang ook wel aangeduid als de 'Heicopper achterkade' of 'Heicopper achterwetering', terwijl deze bij gebruik als ontginningsbasis naar plaatselijke traditie de naam 'dijk' gekregen had moeten hebben. Ook op een kaart uit 1665, uitgegeven door Blaeu, wordt de Heicopperkade aangeduid als 'achtersloot'. Een achterkade of -sloot vormde altijd de achtergrens van een cope-ontginning. De huidige IJlandswetering wordt op een zeventiende-eeuwse kaart bovendien als 'Heycopper Dijck' aangeduid. De aanwezigheid van de driehoekige verkaveling ten noorden van de Heicopperkade is ten slotte alleen logisch als restverkaveling tussen twee cope-verkavelingen uit verschillende richting. Daarentegen zijn er ook redenen om aan te nemen dat de Heicopsche Polder vanuit de Oude Rijn ontgonnen werd. Zo ligt de noordelijke verkavelingsrichting van Heicop in het verlengde van de ontginningsbasis van het meer westelijk gelegen Reyerscop, waarvan we weten dat deze op de Oude Rijn uitwaterde. Om de gehele discussie nog complexer te maken wordt de IJlandswetering in sommige oude geschriften als 'Heycopper bovenkade' aangeduid. De vrij geringe bewoning langs de Heicopperkade wordt dan uitgelegd als een gevolg van de lage ligging van het westelijk deel van de polder.

Waterhuishouding

Het graven van de sloten zorgde voor de gewenste daling van de grondwaterspiegel. De grotere drooglegging die hiervan het gevolg was maakte het mogelijk op de akkers landbouw te plegen. Aanvankelijk waren de percelen, zeker op de hoger gelegen gronden, geschikt voor akkerbouw. Het water uit de sloten verzamelde zich in de wetering waarna het via de vliet uitwaterde op de rivier. Bij de uitmonding van de vliet werd een

uitwateringssluis aangelegd. Het water stroomde onder vrij verval naar de IJssel. De sluis ging dicht als het water in de rivier te hoog stond. Aanvankelijk kon hiermee worden volstaan. Ongewenste bijkomstigheid van de verlaging van het grondwater was echter dat de bovenste laag van het veen in de ondergrond van de klei-op-veengronden kwam droog te liggen. Het veen ging hierdoor inklinken en verteren of oxideren. De maaiveldverlaging die hiervan het gevolg was zorgde er na verloop van tijd voor dat de percelen onvoldoende drooglegging kregen. Steeds meer maatregelen waren nodig om de akkers droog te houden. Het graven van extra sloten was een van de maatregelen. Bij de start van de ontginningen was de afstand tussen de sloten rond de 100 meter. Al gauw bleek het noodzakelijk extra sloten te graven. Een tot soms wel drie extra sloten waren nodig om voldoende ontwatering van de percelen te kunnen bereiken. Molentjes werden ingezet om betere ontwatering te kunnen realiseren. In eerste instantie werden hierbij per boerderij ros- of paardenmolens ingezet. Deze molentjes zorgden voor plaatselijk verlagen van de grondwaterstand. Deze vorm van onderbemaling kon maar op heel beperkte schaal worden toegepast.

In de loop der eeuwen kwamen de polders lager te liggen dan de rivieren en kon water niet meer overal onder vrij verval uitstromen. In de eerste helft van de vijftiende eeuw deden daarom windwatermolens of poldermolens hun intrede. Ros- of paardenmolens, later vervangen door weidemolentjes, werden nog wel ingezet maar hun rol werd ondergeschikt. De windwatermolens waren eigenlijk aangepaste korenmolens die al veel langer werden gebruikt. Met behulp van een schoepenrad en later een vijzel, aangedreven door de wind, maalden ze het water uit de vliet in de rivier of boezem. Het systeem van bemaling met windmolens verbeterde de waterhuishouding in de polder aanzienlijk, een veel beter en constanter peilbeheer was het gevolg. Enig nadeel was dat men afhankelijk was van de wind om water te kunnen uitmalen. De windwatermolens werden door alle gebruikers van de polder gezamenlijk betaald. Om deze collectieve vorm van waterbeheer te organiseren werden de waterschappen opgericht.

Door regelmatige overstromingen van de Hollandsche IJssel bij Gouda werd besloten deze af te dammen ter hoogte van Vreeswijk. De dam, gerealiseerd in 1285 op aandrang van graaf Floris V van Holland, had tot onbedoeld gevolg dat de IJssel begon te verzanden. Hierdoor kon water uit de polders van Rijnenburg niet langer worden gespuid op de Hollandsche IJssel. Lozen op de Oude Rijn was ook geen optie omdat deze bij Katwijk was verzand en al maximaal werd ingezet bij de afwatering van de Hollandsche gewesten. Een oplossing werd gevonden in het lozen van het water op de Vecht bij Breukelen. Om het water hier te laten komen werd een watergang gegraven, deels nieuw, deels via bestaande sloten. Dit water werd de Heycop of Lange Vliet genoemd. De Heicopsche Polder en later ook Het Nedereind van Jutphaas en IJsselveld, waterden via deze lange weg af naar het noorden. Deze polders werden verenigd in het waterschap 'Heycop' genaamd 'De Lange Vliet'.

topografische kaart 1665

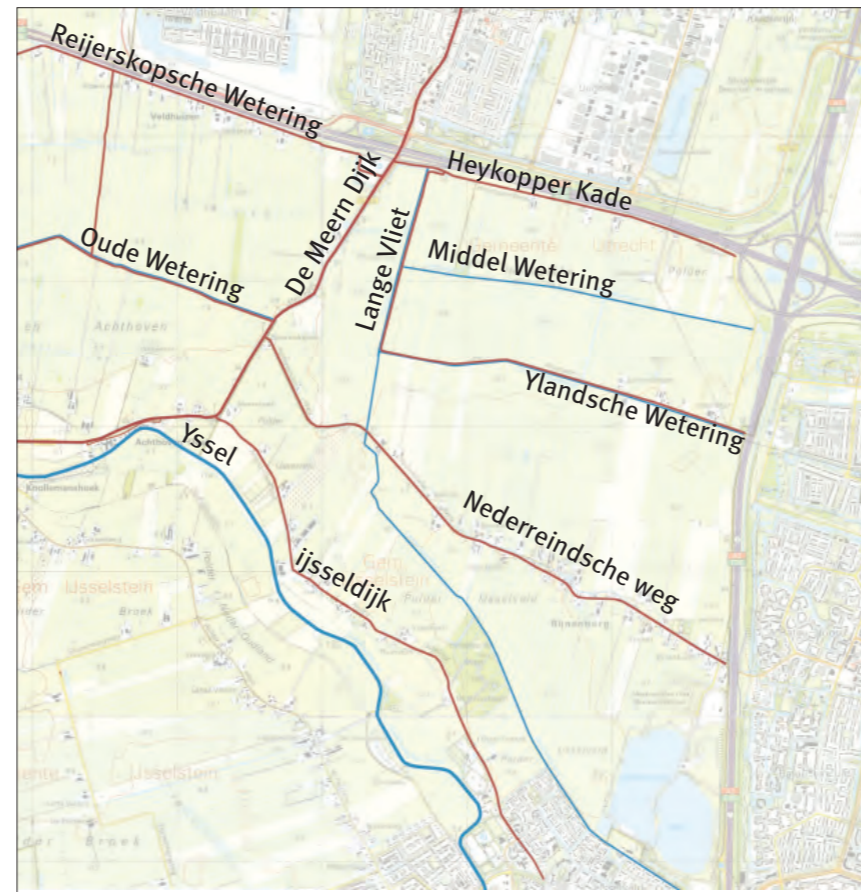
namenkaart 1665

uiterlijke verschijning van de huizen. 'Rijnenburg' dat ook 'Het Huis van Gent' genoemd werd, was de grootste van de drie. Het huis wordt voor het eerst vermeld in 1336 en het gebied Rijnenburg dankt waarschijnlijk zijn naam aan dit huis. 'Rijnenstein' was het stamhuis van het geslacht 'Jutfaes' en bestond waarschijnlijk al in de twaalfde eeuw. Het derde weerbare huis droeg de naam 'Everstein' en was de eenvoudigste van de drie.

Zowel 'Rijnenburg' als 'Rijnenstein' waren gelegen aan de zuidkant van de Nedereindse Weg, direct ten westen van het punt waar nu het viaduct van de Rijksweg A2 de Nedereindse Weg kruist. 'Everstein' lag aan de noordzijde van de Nedereindse Weg, de plaats waar het gestaan heeft is nog goed herkenbaar. Er ligt nog een eilandje binnen de voormalige nog bestaande kasteelgracht. Het bevindt zich op het erf van Nedereindse Weg 540. De boerderij die nu op deze plek staat kreeg bij de bouw aan het einde van de Tweede Wereldoorlog de naam Vredestein.

Grondgebruik

Boeren verbouwden met name tarwe en rogge. Gerst, haver, vlas en hennep werden ook verbouwd, maar in kleinere hoeveelheden. De akkerbouw vond vooral op de stroomruggen plaats. De akkers werden bemest met mest van het eigen vee. Dit vee, dat vooral bestond uit koeien en varkens, zorgde ook voor melk en vlees. Aanvankelijk zal nagenoeg de volledige productie voor eigen gebruik zijn geweest. Met een beetje

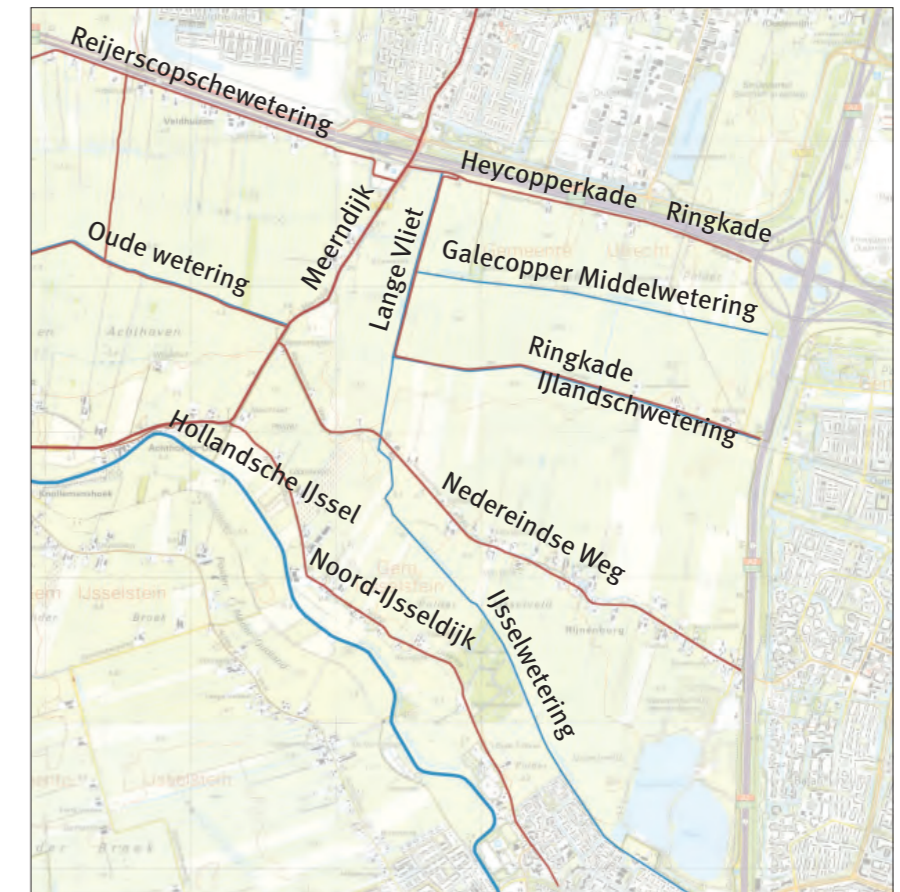

namenkaart 1850

ruilhandel werd voorzien in extra behoeften. Al gauw, zeker dicht bij de snel groeiende stad Utrecht, werd voornamelijk geteeld voor de handel. In de middeleeuwen was het landschap kleinschaliger dan nu. Dit kwam niet door hoog opgroeiende bomen of bossen. Veel bomen zullen er niet hebben gestaan, de behoefte aan hout was zo groot dat alle opgaande beplanting werd gekapt. De kleinschaligheid was eerder het gevolg van het veelsoortig gebruik van het landschap door de boeren. Houtopstanden werden als geriefbosjes gebruikt en daardoor vaak laag bij de grond als hakhout afgezet. Bij verschillende boerderijen hebben eendekooien gelegen. Deze werd aangelegd om watervogels te vangen. Ook de grote variatie in akkergewas heeft sterk bijgedragen aan de kleinschaligheid. Het hele jaar door kleurden een grote verscheidenheid aan akkergewassen en kruiden de akkers en de weilanden. De graslanden en akkers hadden een totaal ander voorkomen dan de gazonweides van tegenwoordig. Tussen het gewas was plaats voor een grote variatie aan kruidachtigen, die nog niet als onkruid konden worden bestreden. Ook het hooiland, in laaggelegen polders als de Heycopsche Polder, bestond voor een groot deel uit kruiden.

Infrastructuur

Met de komst van bewoners en door de ontginningsactiviteiten nam het aantal wegen toe. Anders dat bij het water is er in de middeleeuwen geen overheid of andere vorm van gezamenlijkheid die zich bekommert over de

namenkaart 2004

lokale wegen. De wegen zijn een particuliere aangelegenheid met een per streek of plaats verschillende intensiteit van onderhoud. Dit particuliere eigendom had vaak tolheffing tot gevolg. Deze tol had niet veel te maken met de mate van verzorging van het wegdek. De meeste wegen in de middeleeuwen hadden een klei- of kleiachtige bovenlaag en de begaanbaarheid van dergelijke wegen was, tol of geen tol, doorgaans slecht. In natte perioden en in de wintermaanden waren deze wegen voor voetgangers nauwelijks begaanbaar.

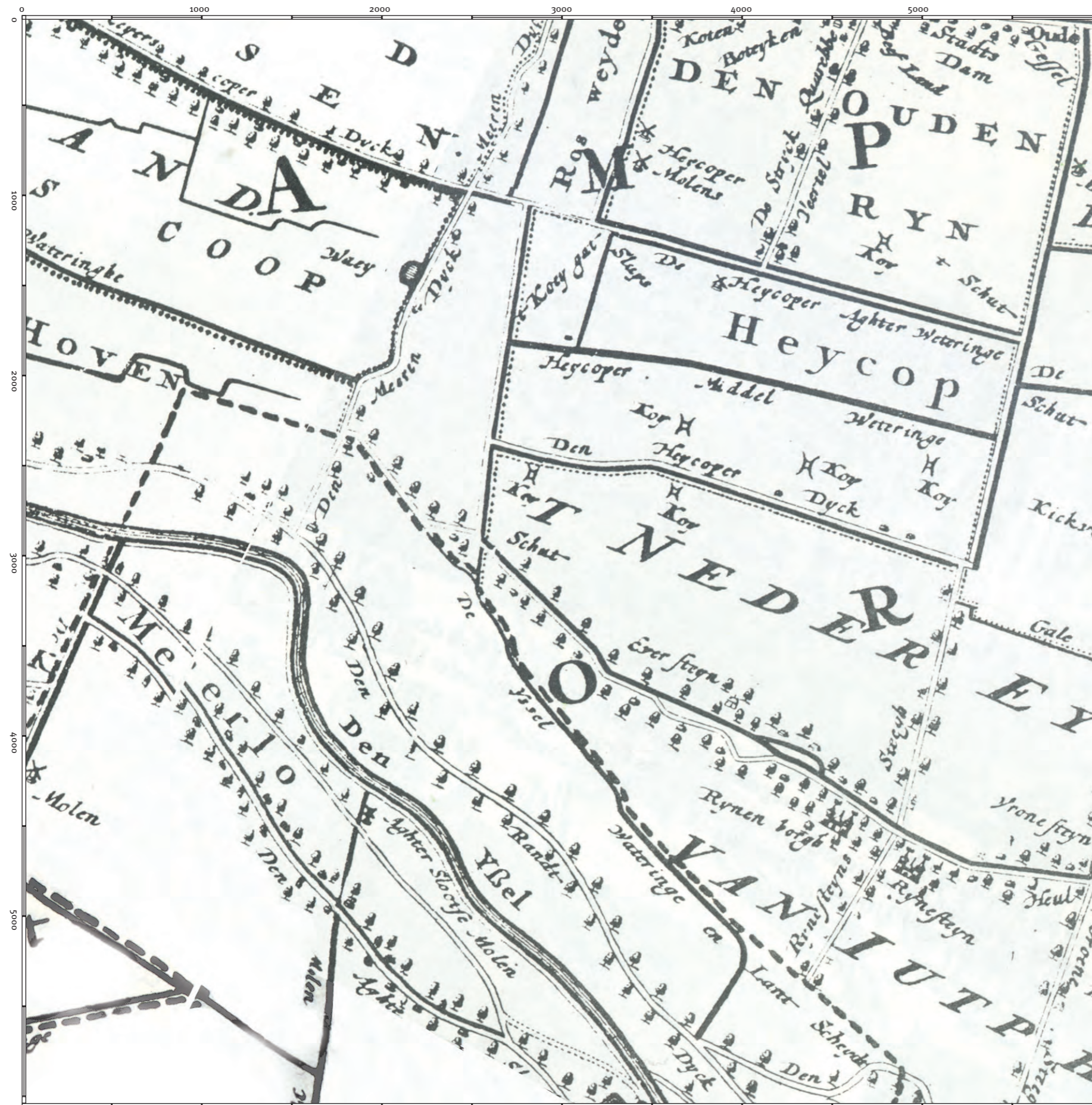
De snelste manier van reizen was de diligence of postkoets, comfort moest men van dit vervoersmiddel, rijdend over de hobbelige wegen echter niet verwachten.

De Meerndijk, gelegen op de oude dwarsdijk van de IJssel tot De Meern, is vanaf de late middeleeuwen de belangrijke verbindingroute van Utrecht naar Gouda en Rotterdam. De Nedereindse weg en de Reijerscoper Dijk zijn belangrijk voor plaatselijk en regionaal verkeer.

De waterwegen vormden een veel beter netwerk dan de landwegen. Rivieren als de Hollandse IJssel en de Rijn, maar ook vaarten als de Heycop, de Bijleveld en de Vaartse Rijn zijn belangrijk verbindingen voor personen en goederenvervoer. Wie over grotere afstanden moest reizen of iets moest laten vervoeren deed dit veelal over water. De trekschuit was een redelijk comfortabel vervoersmiddel hoewel tamelijk langzaam.

topografische kaart, 1665

2 Kaartenanalyse

1665

Inleiding

De zeventiende eeuw viel midden in de periode van de verlichting. Het wereldbeeld van de Europese mens veranderde in deze tijd sterk. Niet langer stond de godsdienst centraal, maar meer en meer kwamen de mens en zijn omgeving hiervoor in de plaats. Hiermee groeide de aandacht voor het landschap. Dit uitte zich onder meer in een grote bloei van de landschapsschilderkunst. Het middeleeuwse beeld van het landschap als bouwland of wildernis rondom de steden, dorpen en de verbindende wegen transformeerde bij het begin van de moderne tijd. Het landschap werd meer en meer als een te waarderen, losstaande entiteit beschouwd en de mens plaatste zichzelf dientengevolge steeds meer buiten en ten opzicht van het landschap.

In de periode vanaf de middeleeuwen tot 1665 waren de welvaart en de bevolkingsomvang sterk gestegen. De steden breidden zich verder uit en voor de groeiende bevolking was steeds meer voedsel nodig. Hierdoor werden meer en meer akkers aangelegd en werd de landbouw economisch een factor van belang.

Bebouwing, 1665

De kaart van 1665 is een van de eerste kaarten waarop duidelijk herkenbare en te plaatsen elementen zijn weergegeven. De kaart is in het platte vlak getekend, waarbij de losse elementen in aanzicht of tekst worden weergegeven. Er zijn nog weinig details vermeld. Voor de doorgaande verbindingen als weteringen kades, dijken en wegen is veel aandacht. Daarbij zijn de doorgaande waterwegen duidelijker herkenbaar dan wegen en paden. De hofsteden zijn prominent en onderling verschillend in beeld gebracht. De boerenhoeven, daarentegen, worden allemaal als gelijkwaardig getekend. Dit geldt ook voor de molens. Waarschijnlijk waren er wel verschillen tussen de molens maar dit is niet goed zichtbaar. Beplanting wordt alleen als opgaande boombeplanting weergegeven. Houtopstanden als kades, singels en knotwilgen staan niet getekend, hoewel ze in de zeventiende eeuw wel bestaan.

Bebouwing

Op de kaart is duidelijk zichtbaar dat de landadel een factor van belang vormde. De weerbare huizen 'Rynenborgh' en 'Rynesteyn' zijn op de kaart meer als kasteel weergegeven, terwijl 'Eversteyn' als versterkte hofstede is getekend. Voorts is op de kaart ongeveer een twintigtal (boeren)woningen herkenbaar. Ze worden duidelijk als van ondergeschikt belang weergegeven ten opzichte van de ridderhofsteden. In hoeverre de hoeveelheid getekende hoeven overeenkomt met het werkelijk aantal huizen is moeilijk te zeggen. Gezien de vrij exacte plaatsaanduiding

Wegen en paden, 1665

van de woningen lijkt het getekende aantal overeen te stemmen met het aantal dat in werkelijkheid bestond. De grote onderlinge afstanden tussen de hoeven lijkt nog te refereren aan de ontginningswijze van het gebied. De oorspronkelijke breedte van de copes lag op ongeveer 100 tot 130 meter en per cope bouwde men een boerderij. Het ontbreken van bebouwing langs de noordzijde van de Nedereindse Weg ten westen van 'Everstein' is moeilijk verklaarbaar. Het kan te maken hebben met het feit dat dit deel van de weg nieuw is.

De 'Heycoper Molens', ten noorden van de 'Heycoperaghterweteringe' waren als windmolens onderdeel van de waterhuishouding van de polders. De molen aan de 'Heycoperaghterweteringe' was waarschijnlijk een windkorenmolen. De boeren uit de omgeving lieten hier hun graan malen.

Op de kruising van de Reyerscoper Dyck en de Meerndijk lag een herberg. De zogenaamde Steenenkamer, gelegen op de wellicht oorspronkelijke kruising van de IJsselwetering en de Meerndijk, werd ook gebruikt als herberg. Beide herbergen zijn op de kaart getekend maar zijn niet benoemd.

Wegen en paden

Wegen en paden volgden als vanouds in het laaggelegen westen van Nederland de hogere stroomruggen die waren ontstaan door de afzettingen van rivieren of veenstroompjes. In de nieuwe polders werden de

wegen langs de ontginningsbasis, op de dijken en langs de weteringen en de kades aangelegd. Als dijk, wetering of kade samenviel met de oude stroomrug waarop al een pad lag hield men vaak de oude loop van dat pad aan. De belangrijkste wegen en paden lagen nagenoeg altijd langs water en hadden gedurende eeuwen de functie van jaagpad. De doorgaande route met weg (dubbele lijn) en pad (stippels) aan weerszijden van de Lange Vliet lijkt aan te geven dat dit de hoofdontsluiting van het gebied was. Vanuit IJsselstein was dit de kortste route naar het noorden. De Meerndijk, als dwarsdijk aangelegd om de westelijk gelegen polders te vrijwaren van wateroverlast uit het oosten, is uitzonderlijk omdat het een belangrijke verbindingsweg betreft die niet langs water loopt.

Het vreemde verloop van de Nedereindse Weg is opvallend: de weg volgt niet aldoor de wetering maar lijkt een oude rug te volgen. In tegenstelling tot de wetering wordt de weg op de kaart niet als dubbel lint weergegeven. De boerderijen zijn aangegeven aan de noordkant van de wetering. Zeer waarschijnlijk heeft hier derhalve een pad gelegen.

De meeste wegen hadden een kleidek en waren bij regen onbegaanbaar voor wandelaars. In de zeventiende eeuw begon men aparte voetpaden van zand aan te leggen. Een voorbeeld hiervan is het voetpad langs de Meerndijk.

Ten slotte dient opgemerkt te worden dat vrijwel alle transport van zowel goederen als personen in West-Nederland plaatsvond via rivieren en vaarten.

Watersysteem

Door de toenemende vraag naar landbouwproducten werd het verbeteren van de rendabiliteit van de gronden steeds belangrijker. De gronden moesten hiertoe voldoende ontwaterd worden. Het water werd niet langer beschouwd als gevaarlijk, maar werd onderdeel van het agrarisch ondernemend denken. In feite was dit de start van de moderne waterhuishouding. Door de grotere ontwatering gingen de veengronden sneller inklinken en ontstond een steeds groter verschil tussen de laaggelegen polders en de hoge boezems van vaarten en rivieren. Vanaf de zestiende eeuw werd water uit de steeds lager liggende polders met behulp van windmolens uitgeslagen. De molens die gebruikt werden voor drooglegging van het gebied Rijnenburg stonden ten noorden van de Heicopperkade die op de kaart als "Heycoper Aghterwetering" wordt geduid. Deze molens sloegen het water uit op de Heycop, waar vandaan het water afwaterde in de richting van de Vecht. Polder Reyerskop waterde via de Bijleveld af op de Amstel. Langs de Taatschendijk stond de Galecopper molen die water uitsloeg op de Oude Rijn. De op de kaart aangegeven 'schutten' en 'sluizen' zorgden voor plaatselijk vasthouden van water of voor het tijdelijk tegenhouden van water uit hoger gelegen gebied. Verschillende polderpeilen werden in stand gehouden ter optimalisering van de grondopbrengsten. Het schut in de Nedereindse Weg werd mogelijk geplaatst omdat men hier de bestaande, hogere waterstand wilde handhaven, terwijl in de lager gelegen polders een steeds lager peil werd gehanteerd.

Waterpatroon

Opvallend is dat nergens op de kaart het slotenpatroon is getekend. Noch de richting, noch de onderlinge afstanden van de sloten zijn herkenbaar. Blijkbaar waren de sloten niet van belang voor weergave op de kaart. Het is aannemelijk dat het slotenpatroon in 1665 in grote lijnen gelijk was aan het patroon dat bij de middeleeuwse ontginning van de polders was ontstaan. De daling van het land als gevolg van inklinking was direct na aanvang van het graven van de eerste sloten begonnen. Doordat de sloten op onderling grote afstanden lagen zal het effect van waterstandsverlaging nog relatief gering zijn geweest. Hier en daar zal wel al begonnen zijn met het graven van extra sloten om een betere ontwatering van het land te krijgen. In welke mate dit is gebeurd is moeilijk te achterhalen. Omdat in de loop van de eeuwen meer sloten werden gegraven en men met behulp van molens een betere ontwatering kon realiseren nam gaandeweg de snelheid waarmee het maaiveld daalde toe.

Het verloop van de weteringen en vaarten is op de kaart duidelijk aangegeven. Hierbij is de splitsing van de IJsselwetering opvallend. De oorspronkelijke loop lijkt, mogelijk tot aan de andere kant van de Meerdijk, evenwijdig aan de IJssel door te lopen. De IJsselwetering is wellicht als een restant van een oude rivierloop te beschouwen. Dit lijkt ook de enige verklaring wat betreft reden tot stoppen met de eerste ontginning vanaf de IJsseldijk bij deze toch wat vreemd lopende 'Lant Scheydt'. De andere 'tak' van de splitsing loopt over in de Lange Vliet, de oorspronkelijke zijwetering van de Cope-eenheid 'Heycop'. Deze tak verbindt de Lange Vliet met de IJsselwetering en werd gegraven om afwatering van de polders in gebied Rijnenburg via de Heycop richting de Vecht mogelijk te maken.

Langs de Heicopperkade ligt aan twee zijden een wetering. Mogelijk duidt het bestaan van een wetering aan beide zijden op waterverzameling vanuit zowel het noorden als het zuiden. De kade is hier kennelijk het laagste punt en geldt als scheiding tussen twee ontginningen. Of het zuidelijk water ook afwaterde via de later verdwenen vaart bij de 'sluys' richting de Heicopper Middelwetering is niet duidelijk.

Grondgebruik

Grondgebruik is op de kaart niet herkenbaar en er kan daarom slechts worden gegist naar het type agrarische bedrijvigheid. De landerijen waren waarschijnlijk goeddeels in gebruik als akkerland. De hoge, goed ontwaterde oeverwallen leenden zich hier nog steeds uitstekend voor. Naast rogge, tarwe, gerst en haver werd op kleinere schaal vlas, boekweit en hennep geteeld. De lagere gronden werden gebruikt voor veebeweiding. De mest van het vee werd gebruikt voor het vruchtbaar houden van de akkers. Behalve voor eigen gebruik van melk en vlees, stond de veeteelt ten dienste van de akkerbouw. Het meest arbeidsintensief gewas, zoals hennep, boekweit en vlas, werd dichtbij de boerderij geteeld. Extra bescherming van de akkertjes was nodig omdat het gewas kostbaar en kwetsbaar was. Vanaf de veertiende eeuw betrof dit in sommige gevallen het vorstgevoelige hennep. Hennepakkers waren om die reden dicht omzoomd met beschutting gevende knotwilgen.

Water, 1665

Hoewel klei belangrijk was om de groeiende steden te voorzien van voldoende baksteen is in het plangebied nooit klei gewonnen op enige schaal van betekenis, zoals in Leidsche Rijn wel het geval was. Dit kan te maken met de ongunstige ligging ten opzicht van echt doorgaande waterwegen maar zeker zal ook de hoge rendabiliteit van de akkers hebben meegespeeld.

In het plangebied zijn vijf eendekooien van het roggenei-model op de kaart te herkennen. De vangst van eenden vormde een welkome aanvulling op het eenzijdige menu en een aanvullende bron van inkomsten.

Beplanting

In het algemeen werd alleen opgaande beplanting toegepast die van nut is als windkering, veekering of geriefhout. Geriefhout werd gebruikt voor onder meer gereedschap, bouw materiaal, brandhout en rijshout in moestuinen. Langs de wegen stonden bomen in lanen. Langs de vaarwegen ontbrak beplanting volledig. Bomen belemmeren een constante wind waardoor zeilen lastig wordt. Bovendien zou de aanwezigheid van bomen het jagen, waarbij het schip met paardenkracht of mankracht werd voortgetrokken, onmogelijk hebben gemaakt. Rondom de boerderijen werd waarschijnlijk veel opgaande beplanting geplaatst. Aangenomen mag worden dat met name rondom de huiskavels met de akkertjes, de moestuinen en de weitjes voor het jongvee, beplanting als windscherm en geriefhout heeft bestaan. Of er beplanting langs sloten

Beplanting, 1665

stond, spontaan opgekomen of bewust geplant, is op de kaart niet aangegeven. Wel staat een aantal eendekooien vermeld waaromheen waarschijnlijk hakhout heeft gestaan. Rond de ridderhofsteden is op de kaart een groter aantal bomen getekend. Deze bomen duiden mogelijk op het bestaan van boomgaarden.

topografische kaart, 1850

1850

Inleiding

De mens kreeg in de loop van de negentiende eeuw steeds meer aandacht voor zijn omgeving; het landschap waarin hij woonde en werkte werd wezenlijk onderdeel van het denken. Niet langer was de omgeving een gegeven waar hij mee moest leren leven, maar meer en meer drong het besef door van een maakbare omgeving. Er is in dit opzicht een groot verschil tussen de stadsmens en de plattelandsmens. De stadsmens leefde in de tijd van de romantiek en bezag het landelijk leven op een romantische wijze, hij bekeek het landschap nog altijd als het Arcadië van de verlichting. De boer, daarentegen moest overleven en dit viel, ondanks economische vooruitgang, nog altijd niet mee. Hij bezag het landschap vooral als manier om een inkomen te verwerven voor hem en zijn gezin. Alle middelen werden ingezet om het maximale eruit te halen. Dit uitte zich onder meer in verdere verbetering van het watersysteem, in grotere kennis van grondgebruik en meer gerichte inzet van beplanting rond de boerderijen. Hoewel de industriële revolutie niet direct van invloed was op Rijnenburg waren indirect de gevolgen wel merkbaar. De introductie van het spoor, uitvinding van de stoommachine en de kunstmest, en later het gebruik van gemotoriseerd transport over de weg veranderden het leven van de plattelandsbevolking drastisch. De gerichte inrichting van het landschap met als doel vergroting van de rendabiliteit zorgde tevens voor een wezenlijke verandering van het beeld en het karakter van het landelijk gebied.

De kaart van 1850 is onderdeel van het kaartstelsel waarbij voor de eerste keer heel Nederland op een eenduidige wijze in kaart wordt gebracht. Op bijna schilderachtige wijze wordt het landschap in het platte vlak weergegeven. Daarnaast is de kaart ook zeer nauwkeurig en goed gedetailleerd en laat hij grote kennis en kunde op het gebied van landmeetkunde en cartografie zien. Deze kaart is probleemloos, zonder noemenswaardige schaalverschillen, over de topografische kaarten van latere tijd te leggen. De kaart die twintig jaar later verscheen, toont een strakke, meer industriële benadering. Hierbij is niet langer de sfeerweergave belangrijk, maar gaat het vooral om de exacte weergave van het bestaande.

Bebouwing

Van de ridderhofsteden, op de kaart van 1665 nog dominant in beeld, zijn op de kaart van 1850 slechts restanten zichtbaar. Het feodale tijdperk van heren en horigen was definitief voorbij. De boeren waren voor het grootste deel eigenaar van hun bedrijf of pachtten het bedrijf. Door economische groei en intensivering van de landbouw konden meer mensen leven van een boerenbedrijf. Kinderen van de boer bleven op de boerderij wonen en bouwden naast de ouderlijke boerderij nieuwe onderkomens. Ook voor de grootouders was plaats op de groter geworden boerderij. Door de toename van het aantal boerderijen was langs de Nedereindse Weg

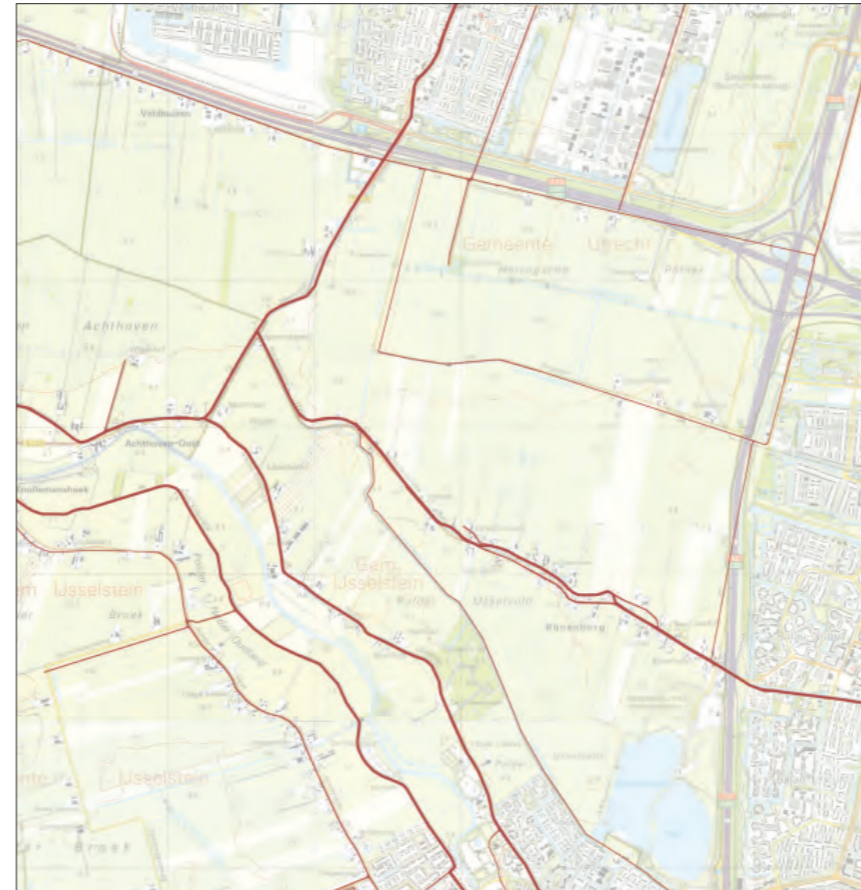

Bebouwing, 1850

en de Reyerskopse Wetering in Veldhuizen daadwerkelijk sprake van een boerderijlint. Dit werd nog versterkt door het grote aantal kleine gebouwtjes in de vorm van schuurtjes, boen- en klompenhokken. Langs de IJlandswetering stond nog een aantal boerderijen. De plek van deze hoeven markeert de plaats waar de oude restgeul van de IJssel van tweeduizend jaar geleden en de middeleeuwse wetering elkaar raakten. Op deze plek is ook nu nog een voldoende draagkrachtige ondergrond aanwezig om boerderijen op te bouwen.

Wegen en paden

De kwaliteit van de wegen en paden was nog altijd matig, de meesten hadden een klei- of zanddek. Tot 1850 was het onderhoud van het plattelandswegennet nauwelijks georganiseerd. Eigendom en beheer lag bij boeren, de overheid of andere instanties. Vanaf 1850 werd het beheer van de wegen een overheidaangelegenheid. Hierbij kregen vooral provincies en gemeentes een meer autonome rol. Dit leidde binnen korte tijd tot aanzienlijke verbetering van het regionale en lokale wegennet. De verbetering van de wegenstructuur ging samen met economische groei in de regio. Kortere reistijden als gevolg van betere wegen leverden direct tijds winst op en dit leidde onder meer tot lagere transportkosten. De prijs van transport ging minder drukken op de prijs van in- en verkoop van goederen. Het resultaat hiervan was toename van de handel.

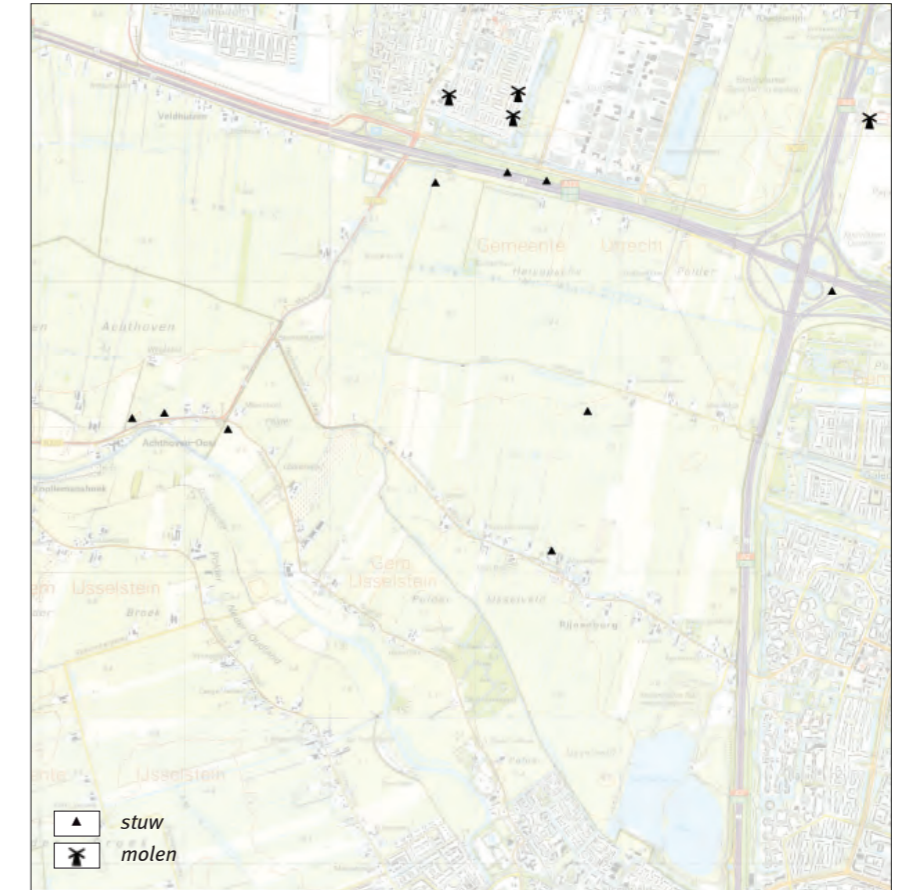
Wegen en paden, 1850

De loop van wegen en paden in het gebied Rijnenburg was goeddeels gelijk aan de situatie in 1665. De Meerndijk was onderdeel van de weg van Utrecht naar Gouda en Rotterdam. De Nedereindse Weg, rond 1870 voorzien van verharding en de weg langs de Reyerskopse Wetering waren de belangrijkste lokale wegen. De Heycopperkade werd een belangrijke verbindingroute. Wandelpaden lagen langs de kades die de polders van elkaar scheidde. Langs doorgaande waterlopen als de IJlandswetering, de Lange Vliet en de IJsselwetering lagen jaagpaden die ook als voetpad werden gebruikt.

Watersysteem

Nog altijd nam de vraag naar landbouwproducten toe en was er groeiende behoefte aan rendabele landbouwgrond. Als gevolg van de voortgaande daling van het maaiveld door inklinking en oxidatie van het veen was het gebied Rijnenburg steeds lager komen te liggen en daardoor nog vochtiger geworden. Het werd steeds moeilijker de grond voor akkerbouw geschikt te houden.

Het water ten oosten van de Meerndijk werd aanvankelijk nog uitgemalen op de Heycop met behulp van windmolens langs de Molenvliet en de Meent. Vanaf het einde van de negentiende eeuw maakten de molens plaats voor stoomgemalen. Het water uit Reyerskop werd vanaf 1870 bij Harmelen met een stoomgemaal uitgemalen op de Bijleveld. Het systeem van bemaling werd steeds verfijnder. Diverse stuwen en sluizen, vrij

Watersysteem, 1850

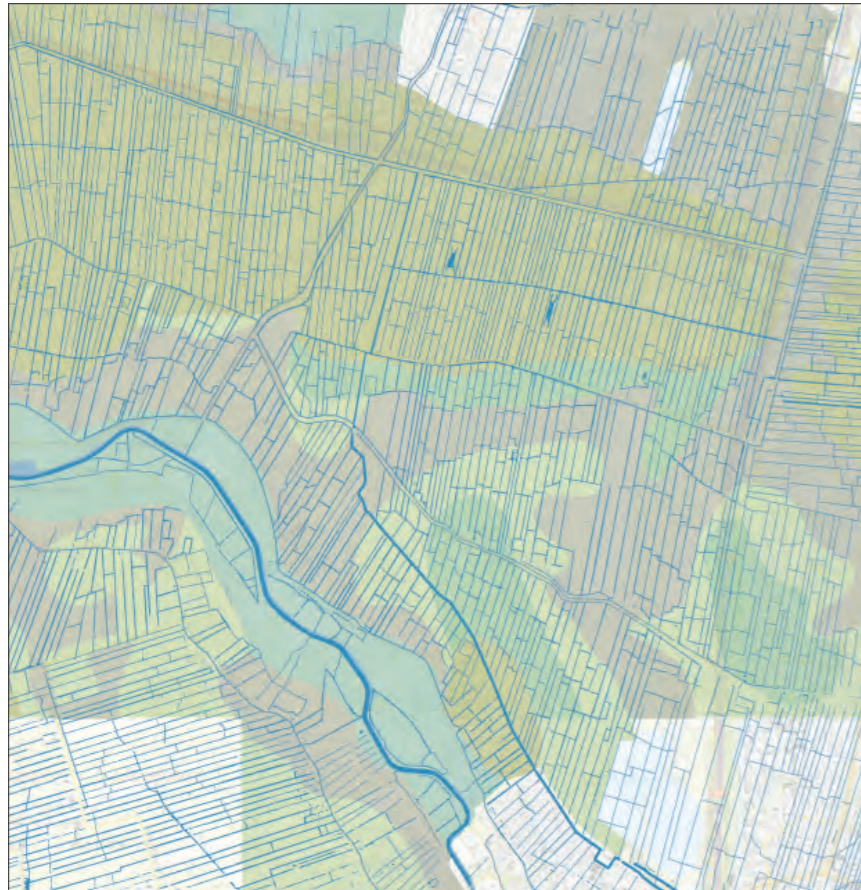
nauwkeurig ingetekend, verraden een tamelijk grote variatie in peilen. Door deze gedifferentieerde waterstand was het mogelijk in te spelen op de verschillende behoeften van de teelt.

Waterpatroon

Op de kaart van 1850 is goed te zien hoe nat het gebied is. De sloten liggen op korte afstand van elkaar en de resterende percelen land zijn zeer smal. Sinds de ontginning van de verschillende polders, die van de tiende tot en met de twaalfde eeuw plaatsvond, waren ontelbaar veel sloten gegraven om het land voldoende drooglegging te laten behouden. Afhankelijk van de gewenste drooglegging was het noodzakelijk door de oorspronkelijke copes een, twee en in een uiterste geval zelfs drie sloten te graven. De oorspronkelijke breedtemaat van de kavels (de 'copemaat' van 110 tot 130 meter) werd hierdoor versmald tot ongeveer 50, 40 of soms zelfs 20 meter. Met name in de Heicopsche Polder komen veel smalle kavels voor.

In de ligging van de dwarsslotjes is de oude kreekgeul van de IJssel uit de Romeinse tijd duidelijk herkenbaar. Ook andere restgeulen en de randen van de oeverwallen tekenden zich af in het slotenpatroon. De IJsselwetering liep inmiddels als vanzelfsprekend over in de Lange Vliet. De mogelijke oorspronkelijke loop was nog wel herkenbaar in de kavelstructuur langs de Nedereindse Weg ter hoogte van de Steenkamer.

Waterpatroon, 1850

Grondgebruik

Veel van de boerenbedrijfjes hadden een gemengde teelt, waarbij relatief grootschalige veeteelt en teelt van gerst, rogge en tarwe werd gecombineerd met de kleinschalige teelt van hennep, boekweit en vlas. De steeds grotere problemen met betrekking tot de grondwaterstand zorgde voor afname van akkerbouw. De kaart van 1850 toont dan ook een door weilanden gedomineerd landschap waar verhoudingsgewijs voor weinig akkers plaats is. De akkers die er nog waren lagen vooral op de iets hogere gronden, de oude, zanderige stroomruggen die goed waterdoorlatend waren. De oorspronkelijke plaats van vroegere akkers is nog te herkennen aan de plaats van de knotwilgen en hakhoutranden. Ze werden langs de sloten tot aan de rand van de oeverwalgronden geplant. De verschuiving van akkerbouw naar veeteelt hield niet in dat de welstand van de boeren achteruit ging. De vraag naar kaas, melk en vlees was zodanig groot dat veeteelt voor veel bedrijven juist een verbetering van de inkomenssituatie betekende. Als gevolg van de landbouwcrisis van 1880, veroorzaakt door import van goedkoop graan uit Amerika, gingen nog meer boeren zich in hoofdzaak richten op veeteelt. Op akkertjes dicht bij de boerderij werd nog wel arbeidsintensief gewas geteeld. Hier was extra bescherming van het kostbare en kwetsbare gewas mogelijk. Ook de weitjes voor het jongvee en de moestuinen bevonden zich dicht bij de boerderij. De weilanden aan de Middelwetering en de Grote Wetering waren in gebruik als hooilandjes.

Grondgebruik, 1850

Aan het eind van middeleeuwen kwamen er veel eendenkooien voor in het landschap langs de rivieren. Op de kaart van 1850 zijn er hiervan nog maar twee over.

Beplanting

De beplanting in de polders en langs de wegen volgde voor het grootste deel het slootpatroon. Langs de wegen stonden bomen, vaak in lanen. Het betrof hier naar verwachting veel populieren die gebruikt werden voor het maken van klompen. Rond de huiskavels waren waarschijnlijk vooral knotwilgen geplaatst. Elzen, essen en populieren zullen ook zijn voorgekomen maar in mindere mate. De huisweides werden vaak gebruikt voor teelt van fruitbomen, hoofdzakelijk voor eigen gebruik. Deze boomgaarden waren klein van omvang. Het complex van boerderijen, schuurtjes, boomgaarden en dicht beplante akkertjes en weitjes zorgde voor een zeer besloten karakter van het boerderijlint langs de Nederlandse Weg.

Langs de sloten stonden bomenrijen en houtwallen van (knot)wilg, els en es. De beplanting leek in veel gevallen spontane opslag die was blijven staan omdat niet tot aan het water gehooïd, geteeld of beweïd werd. Afhankelijk van de behoefte werd het hout geknot of regelmatig tot de grond afgezet als stobbe. Zo ontstonden rijen knotwilg of smalle elzenhakhoutranden. De ligging van de vroegere akkers is nog te herkennen aan deze knotwilgen en hakhoutranden. Dit is een opvallend verschil met

Beplanting, 1850

de komgronden van de Heicopsche Polder en de polder Reyerscop. In deze polders is nauwelijks beplanting langs de slootoevers. Hier vinden we dan ook geen oeverwal in de ondergrond.

In de weilanden bevonden zich, door sloten tegen veevraat beschermde geriefhoutbosjes. Deze bosjes bestonden vooral uit wilg, els en es. Op sommige plaatsen werden bosjes geplant om de plaats te markeren waar vee, gestorven aan de veepest, lag begraven. Om deze zogenaamde pestbosjes werd een sloot gegraven om te voorkomen dat het grazend vee besmet zou raken met het pestvirus. Pestbosjes werden achterop de weilanden aangelegd. Geriefhoutbosjes stonden juist dicht bij de boerderij, vaak op de overgang van akker naar wei. Sommige oude, niet meer gebruikte eendenkooien waren in 1850 nog wel in gebruik als geriefhoutbosje.

1942

Inleiding

In 1942 was Nederland bezet door Duitsland. Ook in deze periode zien we een contrast tussen de stedeling en de bewoner van het platte land. Voor zover de stedeling zich in de oorlogsjaren interesseert voor het landelijk gebied zal dit toch vooral vanwege onderduikadres en voedsel zijn geweest. Veel stedelingen stuurden hun kinderen naar verwanten op het platteland om ze de oorlog te laten overleven. De boerenbevolking ondervond relatief weinig hinder van de oorlogsjaren. De inkomsten waren ongetwijfeld lager maar overleven was meestal geen probleem omdat de eigen teelt vaak voldoende voedsel opleverde.

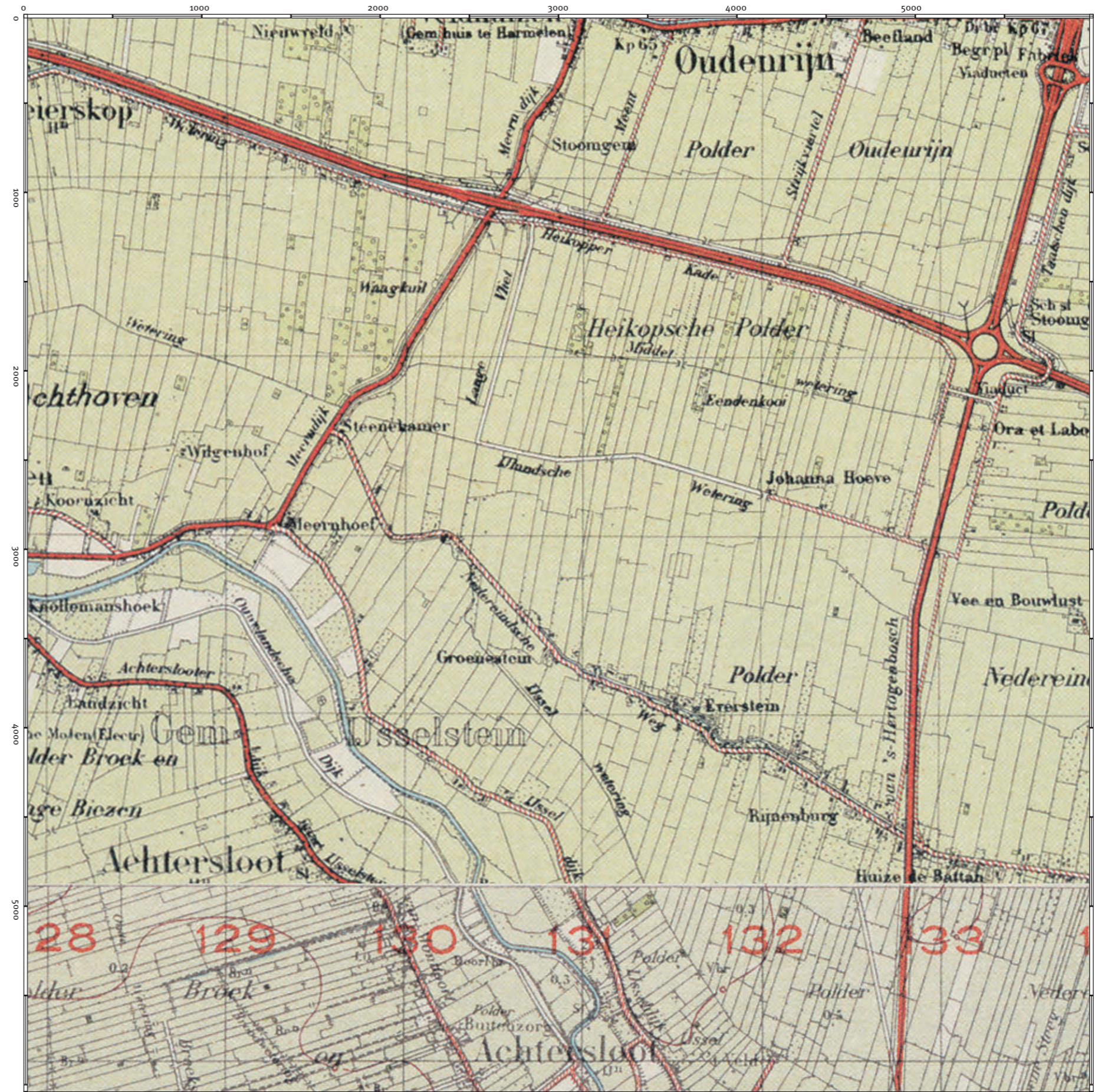
Door de Duitse bezetter werd een uitgave van topografische kaarten van heel Nederland verzorgd. De uitgave was grotendeels gebaseerd op Nederlandse kaarten van kort voor de Tweede Wereldoorlog. Het Nederlandse landschap was definitief in de moderne tijd aanbeland. Grote doorgaande wegen bepalen het beeld van de kaart. In die zin lijkt de kaart veel op de kaart van 1665, de verbindingen en de knooppunten in de vorm van steden zijn het belangrijkste. Het romantische karakter in vertaling van het landschap naar kaart is verdwenen.

Bebouwing

Sinds 1850 was de bewoning van het gebied Rijnenburg niet wezenlijk veranderd. De echt oude boerderijen waren vervangen door nieuwe, nog altijd karakteristieke woonboerderijen. Hetzelfde gold voor de schuren. De bevolking van de polders bestond nog altijd voor het allergrootste deel uit agrariërs. De boerderijlinten hadden dan ook nog een volledig agrarisch karakter. In geringe mate vond verdichting van het lint plaats door de bouw van nieuwe woningen voor de oude boer en boerin naast de oorspronkelijke boerderij. De welstand in het gebied was relatief groot en vanaf de negentiende eeuw verschenen steeds grotere en meer luxueuze boerderijen. De oorlog veroorzaakte weliswaar een daling van inkomsten, maar de naoorlogse wederopbouw zorgde voor groeiende welvaart. Langs de oorspronkelijk onbebouwde Heicopperkade verschenen boerenwoningen. Molens waren niet meer in het gebied aanwezig, ze waren inmiddels vervangen door gemalen.

Wegen en paden

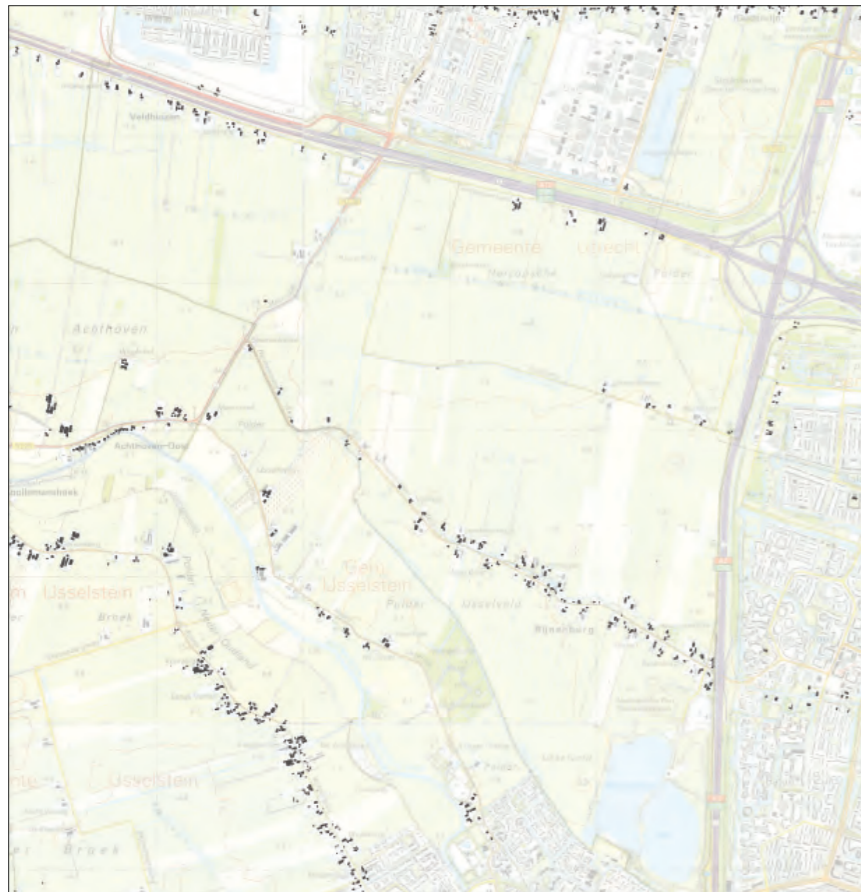
Twee autowegen bepalen rond 1942 het beeld van de kaart. Daar waar de A2 en A12 elkaar kruisen werd in 1939 het eerste Nederlandse kruispunt van autowegen aangelegd. De komst van de twee rijkswegen heeft het gebied enorm veranderd. Het gebied kwam gescheiden te liggen van Jutphaas en Galecop. Niet alleen zorgde de wegen voor isolering van het gebied Rijnenburg, ook werd het nederzettingsslint van de Nedereindse Weg doorkruist. Door de aanleg van snelwegen ging het doorgaande verkeer meer om het gebied Rijnenburg heen. De ligging van de wegen in het gebied was in de loop der eeuwen niet gewijzigd. De Meerndijk was

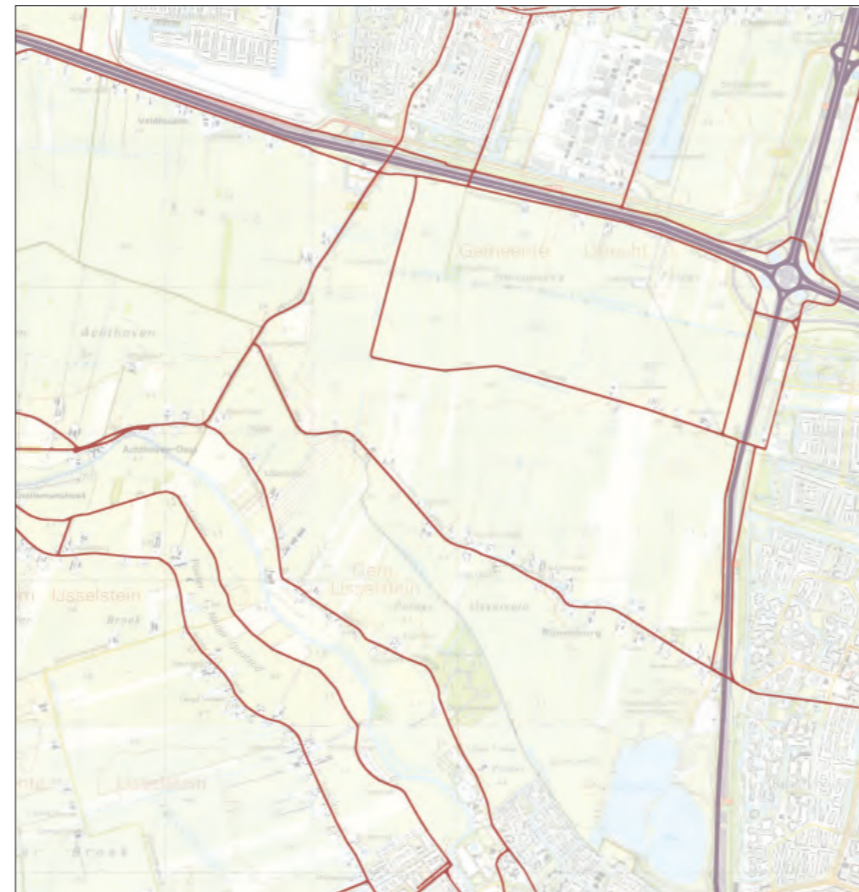
topografische kaart, 1942

1:25.000

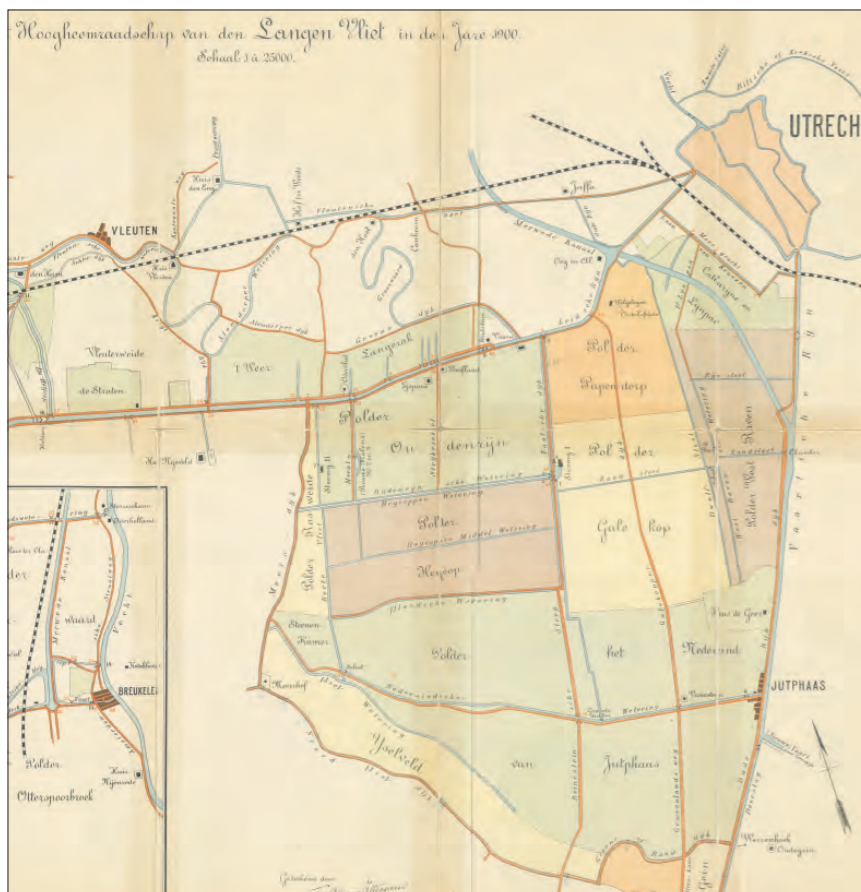

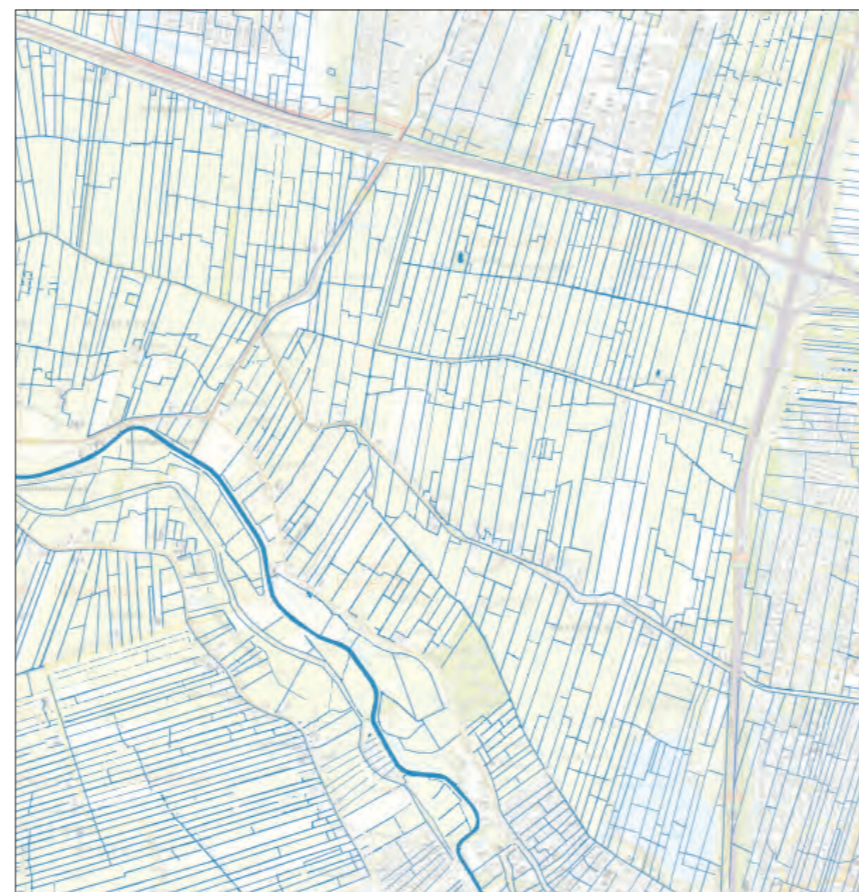
Bebouwing, 1942

Wegen en paden, 1942

Waterkaart, 1900

Waterpatroon, 1942

nog steeds een belangrijke provinciale verbindingsweg. In 1928 reconstrueerde de Provincie Utrecht het eerste wegvak van deze weg. De Heycopperkade werd een parallelweg langs de snelweg. De padenstructuur was sterk veranderd. Paden voor wandelaars of fietsers waren er niet meer. Een deel was omgevormd tot soms zeer smalle landwegen, terwijl een ander deel was verdwenen. Met name viel hierbij op dat alle jaagpaden langs doorgaande weteringen waren opgeheven. Vervoer vond nog uitsluitend plaats over land. Was het landelijk gebied in 1850 nog toegankelijk voor wandelaars, in 1940 kon het slechts vanaf de doorgaande wegen worden ervaren.

Watersysteem

Het grootste probleem in deze tijd was niet om water van elders weg te houden uit het gebied, maar om eigen water kwijt te raken. Door toename van technische kennis en de mogelijkheden die te benutten lukt dit steeds beter. Met name de komst van het stoomgemaal leverde aanzienlijke verbeteringen op. Niet langer was men afhankelijk van wind om de polders met molens te bemalen maar kon een constant, optimaal peil worden aangehouden. Het water hoefde ook niet langer langs de lange route via de Heycop of de Bijleveld afgevoerd naar de Vecht of Amstel. Het water uit de polder werd gedeeltelijk afgevoerd in de richting van het in 1938 gegraven Amsterdam-Rijnkanaal en gedeeltelijk via de Leidsche Rijn. Er waren voor dit doel twee stoomgemalen: een was gelegen bij de Taatschendijk, op de plaats van de Galecopper Molen en de andere was gelegen langs de Meent, op de plaats van de Achtkante Molen. Het gemaal bij de Taatschendijk had gedurende een korte periode aan het eind van de negentiende eeuw zelfs gezorgd voor het bemalen van alle Heicopsche landen. Het water uit Polder Reyerscop werd afgevoerd naar Leidsche Rijn. Hier stond het stoomgemaal aan de Bijleveld. Door deze aanpassingen in de waterhuishouding ging de situatie in het gebied voor de landbouw vooruit. Men had een betere garantie dat de polders voldoende droog bleven, onder alle omstandigheden.

Waterpatroon

Sloten werden niet of nauwelijks meer gebruikt voor transport en waren daardoor niet langer een verbinding maar vooral een belemmering. Grotere stukken aaneengesloten land dienden een efficiënte bedrijfsvoering immers beter. Door de introductie van drainage en het graven van greppels op korte onderlinge afstanden kon voldoende drooglegging van de weilanden worden bereikt. Een deel van de sloten kon hierdoor worden gedempt. Het aantal sloten werd kleiner, wat zorgde voor verandering van uiterlijk van het landschap. De herkenbaarheid van de ondergrond in het slotenpatroon werd minder. Op de kaart staan vooral in de Heicopsche Polder veel minder sloten aangegeven dan op eerdere, maar ook op latere kaarten. Dit duidt erop dat de situatie op de kaart niet overeenkomt met de situatie in de werkelijkheid. Waarschijnlijk bracht men minder sloten in kaart omdat men ze niet van groot belang achtte.

Grondgebruik, 1942

Grondgebruik

Toegenomen kennis zorgde ook voor sterke verbeteringen van de landbouwmethodes. Gebruik van kunstmest, voortschrijdende mechanisatie en verbeterde waterhuishouding zorgden voor toename van de specialisatie in de landbouw. Alleen grote bedrijven met grootschalige teeltwijzen konden overleven door te investeren in de modernste machines. Grondgebruik en grondsoort werden meer op elkaar afgestemd. Dit leverde een hogere opbrengst van het land op met als gevolg een grotere welvaart en meer welzijn onder de boerenbevolking. Dit werd pas goed merkbaar na de oorlog. Doordat het gebied steeds verder inklonk werd de grond steeds vochtiger. De veeteelt groeide hierdoor nog steeds en akkerbouw kwam bijna niet meer voor. De boerenbedrijven waren hoofdzakelijk ingericht voor het produceren van melk, kaas en vlees. Op kleine akkertjes bij de boerderijen werd alleen nog wat geteeld voor eigen gebruik. Het aantal boomgaarden werd ook kleiner. Door de uitvinding van kunstmest en de introductie van veevoer was minder hooiland nodig. De tot dan hiervoor gebruikte Heicopsche Polder verliest hierdoor zijn eeuwenoude functie. In 1942 waren nog steeds twee eendenkooien in het gebied in gebruik. Een van de twee is veel kleiner van omvang dan in 1850.

Beplanting, 1942

Beplanting

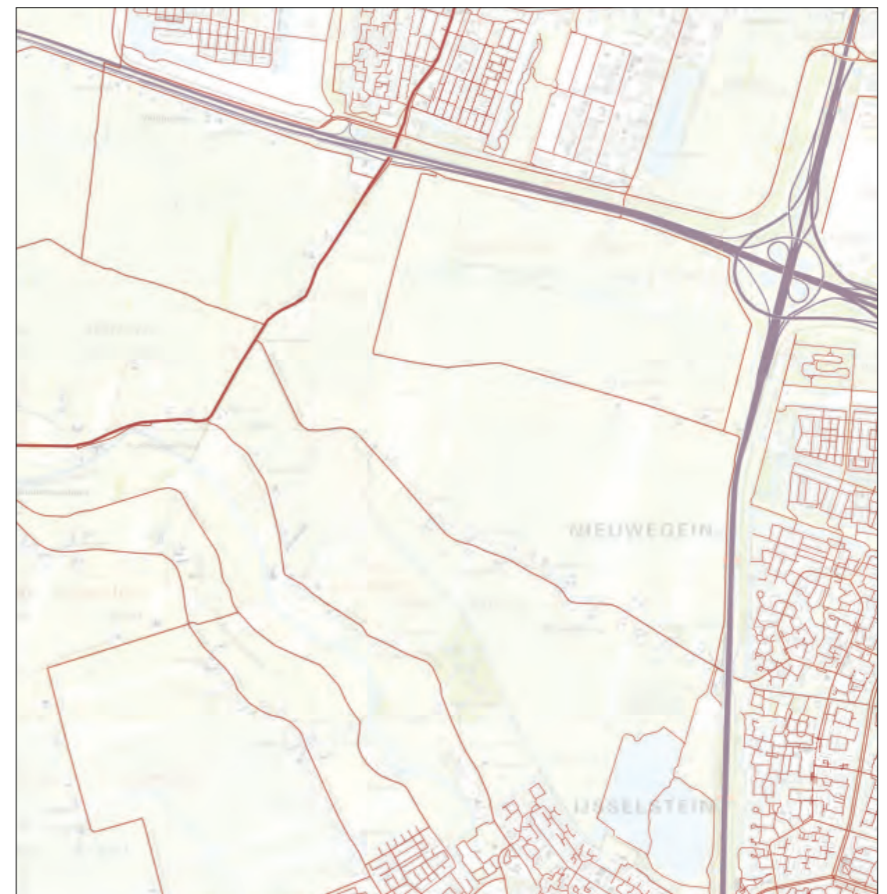
Door de toenemende welvaart, het gewijzigde landgebruik en de introductie van steenkool als brandstof werd het steeds minder noodzakelijk beplanting op het eigen bedrijf te hebben. Optimalisatie van grondgebruik leidde ertoe dat veel houtopstanden werden gekapt. Omdat de meeste akkerbouw was verdwenen was windbescherming van het gewas niet meer nodig. Vooral de zeer arbeidsintensieve knotwilgen verdwenen in rap tempo uit het landschap. Alleen dicht bij de boerderij bleef er nog een aantal staan. In tegenstelling tot deze ontwikkelingen werden met name in de Heicopsche Polder vaak kavelvullende bosjes aangeplant. Mogelijk betrof het hier grienden. Het landelijk gebied rond de Nedereindse Weg kreeg een ander, meer grootschalig karakter door het verdwijnen van de knotwilgen langs de sloten. Ten zuiden van de Heycopperkade en de Reijerskopse Wetering werd het landschap juist kleinschaliger. Aanplant van laanbomen langs wegen was inmiddels onderdeel van het wegbeheer en taak van de overheid.

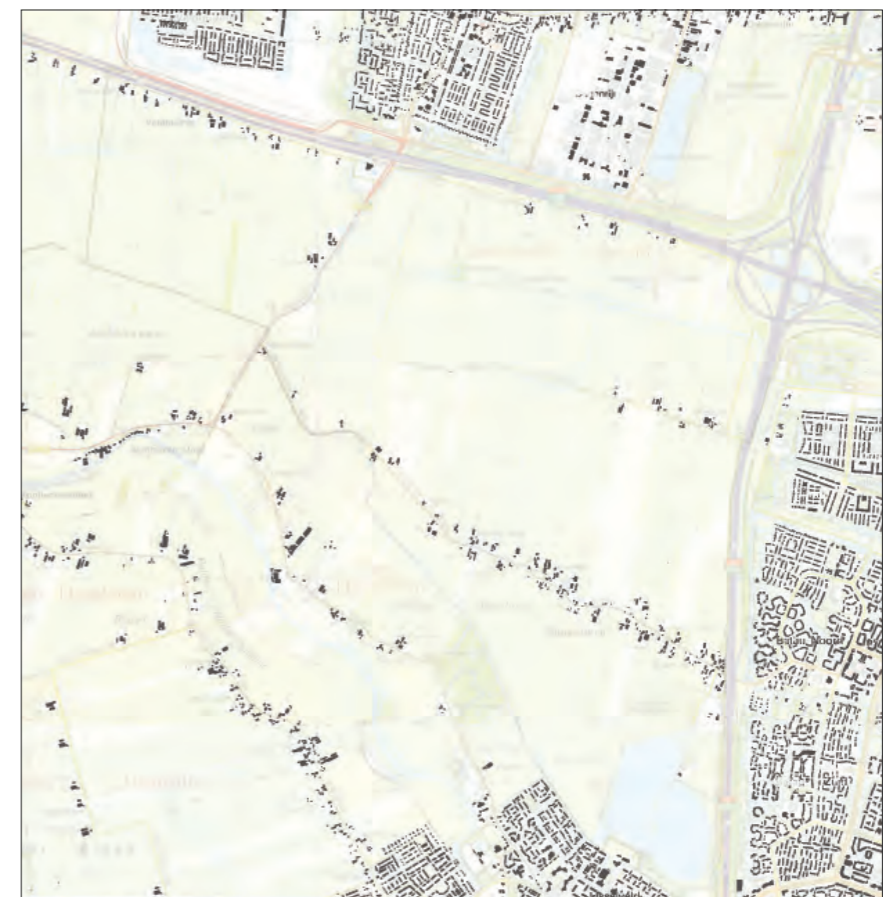

topografische kaart, 2004

1: 25,000

Wegen en paden, 2004

Bebouwing, 2004

2004

Inleiding

In de huidige tijd zien we het Nederlandse landschap vaak in afwachting van wat de toekomst zal brengen. De tijd dat een gebied altijd en vanzelfsprekend een functie heeft als landbouwgebied is voorgoed voorbij. Door de ontwikkeling van de landbouwmechanisatie en de import van voedselproducten uit de hele wereld is ruim voldoende voedsel beschikbaar. Zelfs de naoorlogse bevolkingsgroei heeft wat benodigde hoeveelheid voedsel betreft geen problemen opgeleverd. Niet optimaal te benutten landbouwgrond kan uit productie worden genomen en worden benut voor andere functies. Voor de gebieden rond de steden zijn nu de voornaamste functies woningbouw, verkeer en recreatie. Voor veel boeren is het daarom aantrekkelijk om hun grond te verkopen en het bedrijf te staken of in afgeslankte vorm voort te zetten. Ook nu tekent zich weer een tegenstelling in denken over het gebied af: voor de boer biedt het gebied geen toekomstig inkomen meer, voor de stedeling biedt het gebied een prachtige toekomstige woonomgeving.

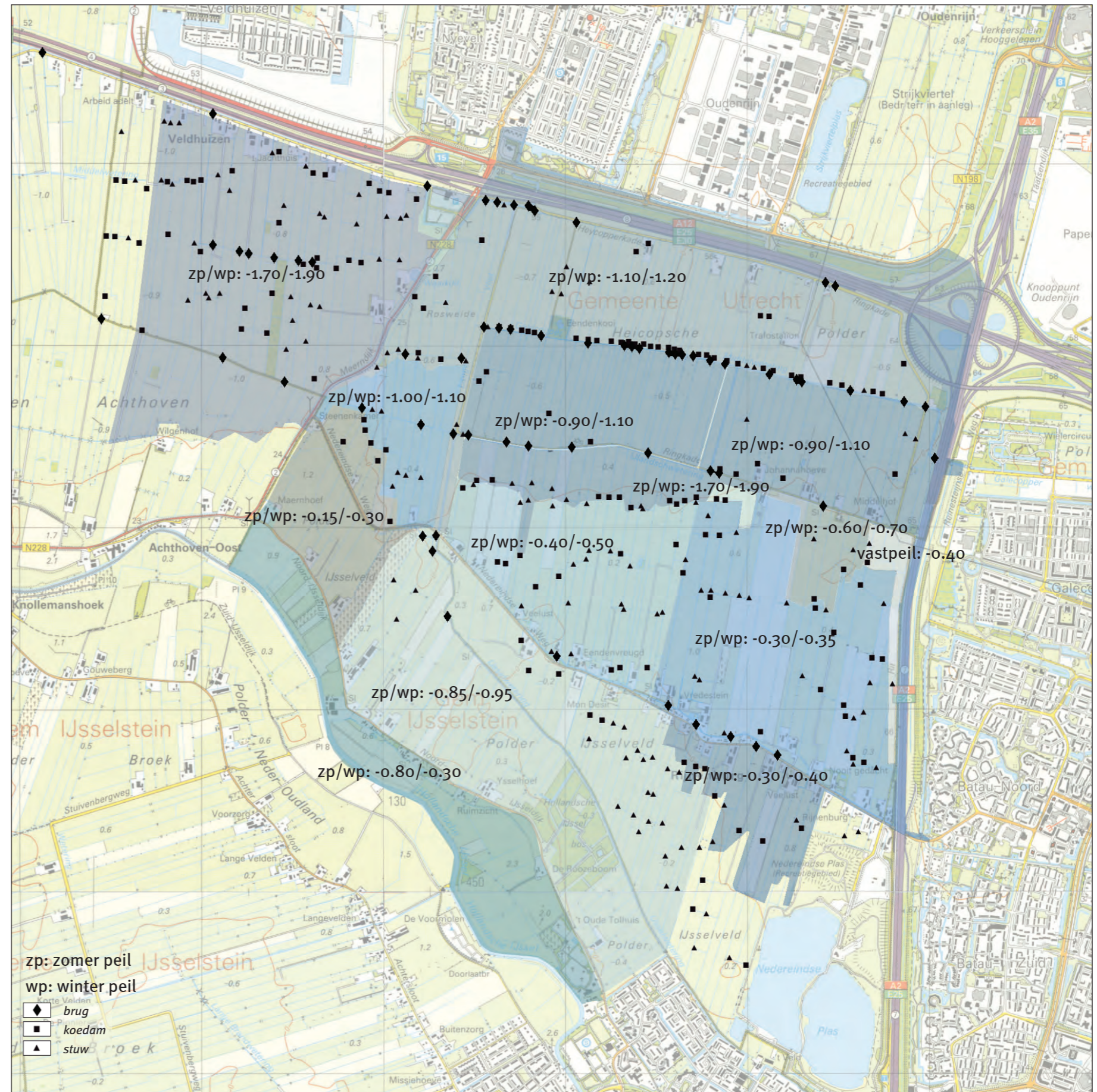
Bebouwing

De grootste veranderingen hebben zich de laatste decennia voorgedaan aan de buitenranden van Rijnenburg. De bebouwing van de steden Utrecht en Nieuwegein en de drukke snelwegen bepalen het uiterlijk van de horizon. De locatie van de bewoning in de polders is nog nagenoeg dezelfde als in 1942. De verandering is evenwel vooral zichtbaar in het afnemend aantal boerenbedrijven. Veel karakteristieke boerderijen en schuren zijn afgebroken en vervangen door minder karaktervolle bebouwing. Een deel van de boerderijen met bijgebouwen wordt gebruikt voor andersoortige agrarische bedrijvigheid.

Met de bouw van Nieuwegein in de jaren zeventig van de twintigste eeuw ging een gedeelte van van het nederzittingslint van de Nedereindse Weg verloren. In de nieuwbouwwijk Batau, onderdeel van Nieuwegein, zijn alleen nog wat boerderijen bewaard gebleven die aan het lint langs de Nedereindse Wetering liggen. De karakteristieke, historische verbinding tussen het Nedereind en Jutphaas, die al sterk was aangetast door de A2, is daarmee definitief verbroken.

Wegen en paden

Aan de noord- en oostrand van het gebied Rijnenburg lopen twee van de drukste snelwegen van Nederland. Dit is van grote invloed op de sfeer van de randen. Het gebied Rijnenburg is door de ligging in de oksel van A2-A12 geïsoleerd geraakt van Utrecht. Het kruispunt van snelwegen is in 1968 omgebouwd tot klaverblad en in 1996 tot zogenaamde klaverbladturnbine. Langs de A12 staat een geluidsscherm dat het zicht op de snelweg en vice versa, ontnemt. De Nedereindse Weg is alleen in gebruik bij lokaal verkeer. De weg langs de Reijerskopse Wetering en de Heicopperkade worden uitsluitend gebruikt door bestemmingsverkeer. De Meern-

Watersysteem, 2004

Waterpatroon, 2004

dijk is nog steeds belangrijk voor het interlokale en regionale verkeer. De overige wegen worden alleen gebruikt voor en door de landbouw. Wandelpaden zijn geheel verdwenen.

Watersysteem

Niet langer is drooglegging van de polders ten behoeve van de landbouw leidend principe in de waterhuishouding. In eerste instantie moet worden zorggedragen voor een duurzaam waterbeheer met veiligheid van de bevolking en behoud van de bebouwde omgeving als belangrijkste aandachtspunten. De afvoer van water uit het gebied Rijnenburg vindt plaats langs de A12 richting gemaal Bijleveld. Dit gemaal pompt het overtollige water naar de Leidsche Rijn. In de noordwest hoek wordt water uitgemalen in de richting van gemaal Galecop en via de Galecopperwetering geloosd in het Amsterdam-Rijnkanaal. Als gevolg van de bouw van Nieuwegein is de hoeveelheid af te voeren water in de richting van het Amsterdam-Rijnkanaal beperkt. Bij grote neerslag kan dit betekenen dat het gebied Rijnenburg deels onder water komt te staan.

Ten tijde van droogte kan water worden ingelaten uit het Merwedekanaal en de IJssel. Dit wordt voornamelijk gedaan om een constant waterpeil te bewerkstelligen ter beveiliging van de fundering van bestaande bebouwing. Inlaat van dit water heeft nauwelijks invloed op de waterkwaliteit in Rijnenburg. Het stedelijk stelsel van IJsselstein is wel van negatieve invloed op deze kwaliteit. Er is permanente doorvoer van water uit de Hollandse

Grondgebruik, 2004

IJssel via de wijk IJsselveld. Bij overstortsituaties als gevolg van grote neerslaghoeveelheden wordt bovendien het rioolwater via Rijnenburg geloosd. Toekomstige waterkwaliteitsverbetering wordt hierdoor sterk bemoeilijkt.

Het waterschap heeft een groot aantal peilgebieden ingesteld met soms grote peilverschillen. Door middel van stuwten worden de peilbesluiten gehandhaafd.

Waterpatroon

In de laatste vijftig jaar is het aantal sloten verder afgenomen, drainage en de aanleg van greppels hebben dit mogelijk gemaakt. Met name de dwarslootjes die een kenmerkende relatie hadden met de ondergrond zijn verdwenen. De stuwten en dammetjes waarmee de polderpeilen worden gehandhaafd vinden we opvallend genoeg veel op de plaats van de oude dwarslootjes. Mogelijk zijn dit de plekken waar van oudsher de meest duidelijke verschillen in hoogte van maaiveld of grondwaterpeil hebben gelegen. Ontstaansgeschiedenis en feitelijke beleving van het landschap zijn daarmee toch nog verbonden.

Doordat de polders inmiddels een belangrijke functie hebben voor waterberging en waterretentie worden er geen sloten meer gedempt.

Beplanting, 2004

Grondgebruik

Het aantal mensen werkzaam in de agrarische sector is sinds 1942 enorm gedaald. De boerderijen en de schuren, voorzover nog aanwezig, zijn in gebruik als werkplaats, opslagloods, caravanstalling en paardenbak. De relatie tussen grondgebruik en landschap is nagenoeg verdwenen. Een grote ingreep in het landschap van Rijnenburg is de gegraven Put van Weber, tegenwoordig Nedereindse Plas genaamd. De put diende als zandwinplas voor de aanleg van Nieuwegein. De Nedereindse Plas is in gebruik als recreatiegebied, de naastliggende afvalstortplaats herbergt een skibaan.

Ten opzichte van de situatie van 1942 is het grondgebruik nauwelijks veranderd. Het aantal percelen met akkerbouw is toegenomen. Het betreft voornamelijk maïsakkers die voer voor het vee opleveren. De grienden in de Heicopsche Polder zijn verdwenen. Boomgaarden zijn er nog, maar bestaan uit slechts enkele fruitbomen. De door Europese regelgeving opgelegde mestquota en milieueisen zorgen ervoor dat koeien uit de weilanden zijn verdwenen. De koeien die nog worden gehouden staan gedurende het hele jaar op stal. De grote hoeveelheid paarden is opvallend. Hoewel het natuurlijk een recreatieve bedrijfstak betreft heeft de paardenhouderij wel een agrarische uitstraling en helpt het de authentieke uitstraling van de polders te behouden. Eén bedrijf heeft zich volledig op fruit gericht en recentelijk een laagstamboomgaard ingeplant. Er is nog één eendenkooi in gebruik, deze heeft de helft van de oorspron-

kelijke oppervlakte. De kooi wordt gebruikt voor watervogeltellingen en natuurexcursies.

Het trafostation dat in de Heicopsche Polder staat en de bijbehorende hoogspanningsmasten beheersen, samen met de snelwegen en de skyline van Utrecht de horizon van Rijnenburg.

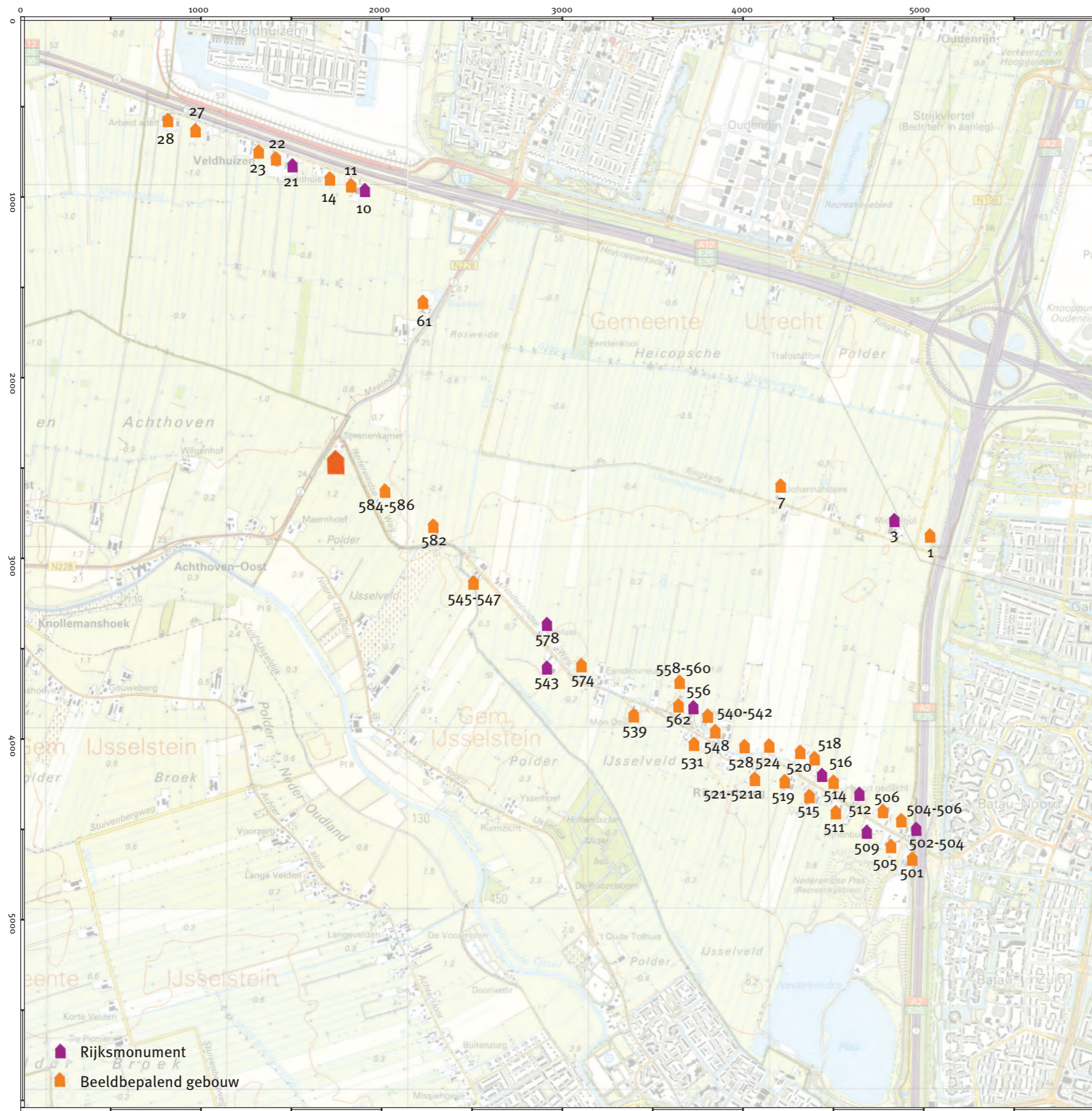
Beplanting

De afname van opgaande beplanting rond de boerderijen is opvallend. Nagenoeg alle kavelgrensbeplanting is gekapt. Nog slechts een enkele rij knotwilgen resteert van de oorspronkelijke beplanting langs de sloten. Dit geldt ook voor het merendeel van de fruitbomen. Geriefhoutbosjes komen in steeds kleinere aantallen voor en zijn vaak ernstig verwaarloosd. De kenmerkende beslotenheid van het boerderijlint is hiermee nagenoeg verdwenen. Langs de Heicopperkade en Reijerskopse Wetering zijn de bosjes die in de negentiende eeuw zijn aangeplant weer gerooid. De enige nog aanwezige eendenkooi is het meest opvallende bosje. Relicten van bosjes zijn nog op luchtfoto's uit de jaren-70 van de twintigste eeuw herkenbaar. Bomen langs doorgaande wegen vallen onder verantwoording van de gemeentelijke overheid, de Nedereindse Weg is over de volle lengte beplant als laan.

3 Uitgangspunten

Als de functie van een landschappelijk gebied verandert heeft dat grote gevolgen voor het karakter. Wanneer het de omvorming van een agrarisch landschap naar een woonlandschap betreft is het bijna onmogelijk het karakter van het gebied te behouden. Toch kan het uiterst waardevol zijn het nieuwe woonlandschap te beschouwen als een vervolg op het bestaande en bij het maken van de nieuwe plannen het gebied niet te beschouwen als tabula rasa. Met de kennis vergaard in de cultuurhistorische landschapsanalyse kan een aantal karakteristieken worden beschreven die dienen als handvatten voor toekomstige planontwikkeling. De zo ontwikkelde uitgangspunten kunnen worden beschouwd als richting gevend bij start van denken over de toekomst. De opgestelde uitgangspunten vormen aanleiding tot het formuleren van een aantal nader uit te werken onderzoekopgaven. De resultaten hiervan dienen als leidraad voor de later op te stellen randvoorwaarden voor het stedenbouwkundig plan.

Bij het formuleren van de uitgangspunten is steeds de volgende vraag gesteld:

“Welke waardevolle landschappelijke elementen, nu nog op enigerlei wijze zichtbaar aanwezig, kunnen in de toekomst bijdragen aan het vormgeven van nieuw landschap?”

3.1 Verbindingen

Het gebied Rijnenburg heeft weinig wegen en doorgaande vaarroutes, maar de routes die er zijn, zijn heel oud. Ze hebben een kleinschalig en landelijk karakter. Deze wegen en vaarten zijn nog steeds onderdeel van een groter netwerk en als zodanig interessant voor langzaam verkeer. De hierna volgende verbindingen hebben hun waarde behouden:

De Meerndijk is vanaf de late middeleeuwen tot aan de aanleg van de A12 de belangrijkste verbindingsweg van Utrecht naar Gouda en Rotterdam geweest. Het is nog altijd een belangrijke regionale weg. De Meerndijk sluit aan op de IJsseldijk.

De Nedereindse Weg is door de eeuwen heen in stappen vanuit Jutphaas doorgetrokken tot aan de Meerndijk. Het was een belangrijke oost-westverbinding met zogeheten weerbare huizen, waaronder twee ridderhofsteden. De weg bestond voorheen als dubbele weg, maar de belangrijkste, noordelijke weg is nu niet continu meer. Deze noordelijke weg is verwaarloosd en hier en daar opgegaan in tuinen. De zuidelijke weg is de doorgaande weg geworden.

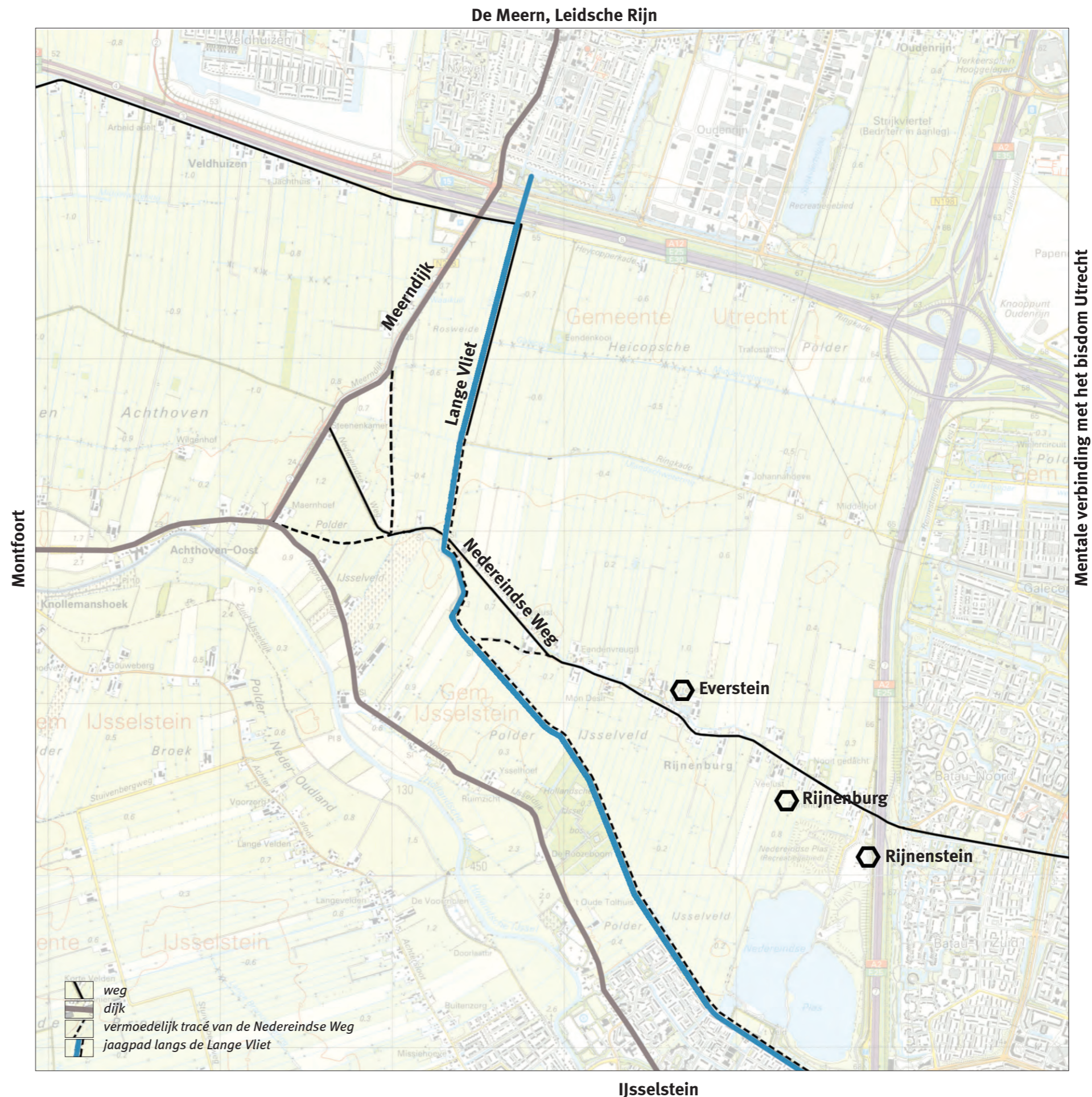
De Nedereindse Weg is als gevolg van de aanleg van de A2 en de bouw van Nieuwegein geworden tot een weg voor bestemmingsverkeer voor de aangrenzende woningen en boerderijen en een route voor langzaam verkeer. De verkeerstechnische zonering in rode fietspaden en zwarte rijweg maken dat de weg, ondanks de landelijke setting, een erg stedelijk karakter heeft.

De IJsselwetering en de Lange Vliet met jaagpaden waren eeuwenlang een belangrijke vaarweg en afwatering vanuit IJsselstein naar het noorden. Nu is het geen doorgaande vaarverbinding meer. De Lange Vliet verdwijnt onder de A12 in een duiker en ter hoogte van de Nedereindse Weg ligt nu een stuwte in de IJsselwetering. De afwatering van IJsselstein loopt nog wel via de IJsselwetering en de Middewetering in de Heicopsche Polder.

Naast de fysieke verbindingen zijn ook zichtlijnen verbindingen die interessant zijn om te behouden voor de toekomst. Vanaf de voormalige weerbare huizen Everstein, Rijnenburg en Rijnenstein is een letterlijke verbinding te zien met de Dom van Utrecht. Hier zetelde de bisschop van Utrecht waaronder de landadel viel.

Uitgangspunten

- Het behoud van de huidige verbindingen van het gebied met de omgeving en het opwaarderen van de in verval geraakte, wezenlijke schakels. De wegen lenen zich prima voor langzaam verkeersverbindingen op regionaal niveau.
- Het behoud van de huidige verbindingen van het gebied met de omgeving in eenzelfde karakter als waarin ze zich voortzetten in het Groene Hart. Dit betekent dat zorgvuldig moet worden afgewogen uit welke componenten het karakter bestaat. De landelijkheid wordt bepaald door het totaal van de maat van de weg, de sloot en de oevers

aan weerszijden, de brugjes en de andere kleinschalige elementen binnen dit profiel.

- Speciale aandacht voor de kruising van voorheen belangrijke verbindingen Nedereindse Weg / IJsselwetering.
- Het behoud en herstel van de dubbele weg in de Nedereindse Weg, een bijzonder fenomeen dat bijdraagt aan de geschiedkundige rijkdom van het lint.
- Behoud van de zichtlijnen naar de Dom van Utrecht vanaf locaties die in de geschiedenis direct een verband hebben met het bisdom Utrecht, zoals de weerbare huizen en ridderhofsteden aan de Nedereindse Weg. Behoud van zichtlijnen naar IJsselstein.

Opgaven

- Onderzoek naar de vast te stellen karakteristieken van het kleinschalige en landelijke profiel van alle te behouden wegen en vaarwegen.
- Uitgebreider onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis en historische tracé(s) van de Nedereindse Weg en onderzoek naar archeologische vondsten langs te ontdekken tracés.
- Uitgebreider onderzoek naar en vastleggen van de beeldbepalende kwaliteiten van de huidige Nedereindse Weg als ensemble van wegprofiel, dubbellint, monumenten en andere bebouwing en de afstand die vanaf het bebouwingslint naar achteren vrijgehouden moet worden.
- Onderzoek naar het ontstaan en de rol van de IJsselwetering in de geschiedenis en preciezer de kruising met de Nedereindse Weg en het vaststellen van de beeldbepalende karakteristieken van de waterloop met jaagpaden.
- Onderzoek en vastleggen van de belangrijke zichtrelaties van plekken in het gebied naar elementen buiten het gebied.

3.2 Grenzen

De IJsseldijk en de Meerndijk zijn twee belangrijke door de mens gevormde grenzen in het landschap. Beiden hadden een waterkerende functie, zij het op verschillende wijze. Het bestaan van de Waagkuil, een ronde uitspoeling als gevolg van een dijkdoorbraak, levert daar het bewijs voor. De Meerndijk was de grens tussen de Hollandse en Utrechtse Waterschappen. Het land aan de oostzijde van de Meerndijk ligt hoger dan aan de westzijde.

Belangrijke grenzen zijn tevens de randen van de cope-ontginningen in de Heicopsche Polder en Polder Reijerscop. De blokken worden op klassieke wijze begrensd door wetering, vliet en kade. In het huidige landschap zijn de A12 en de A2 de grenzen van het gebied.

Uitgangspunten

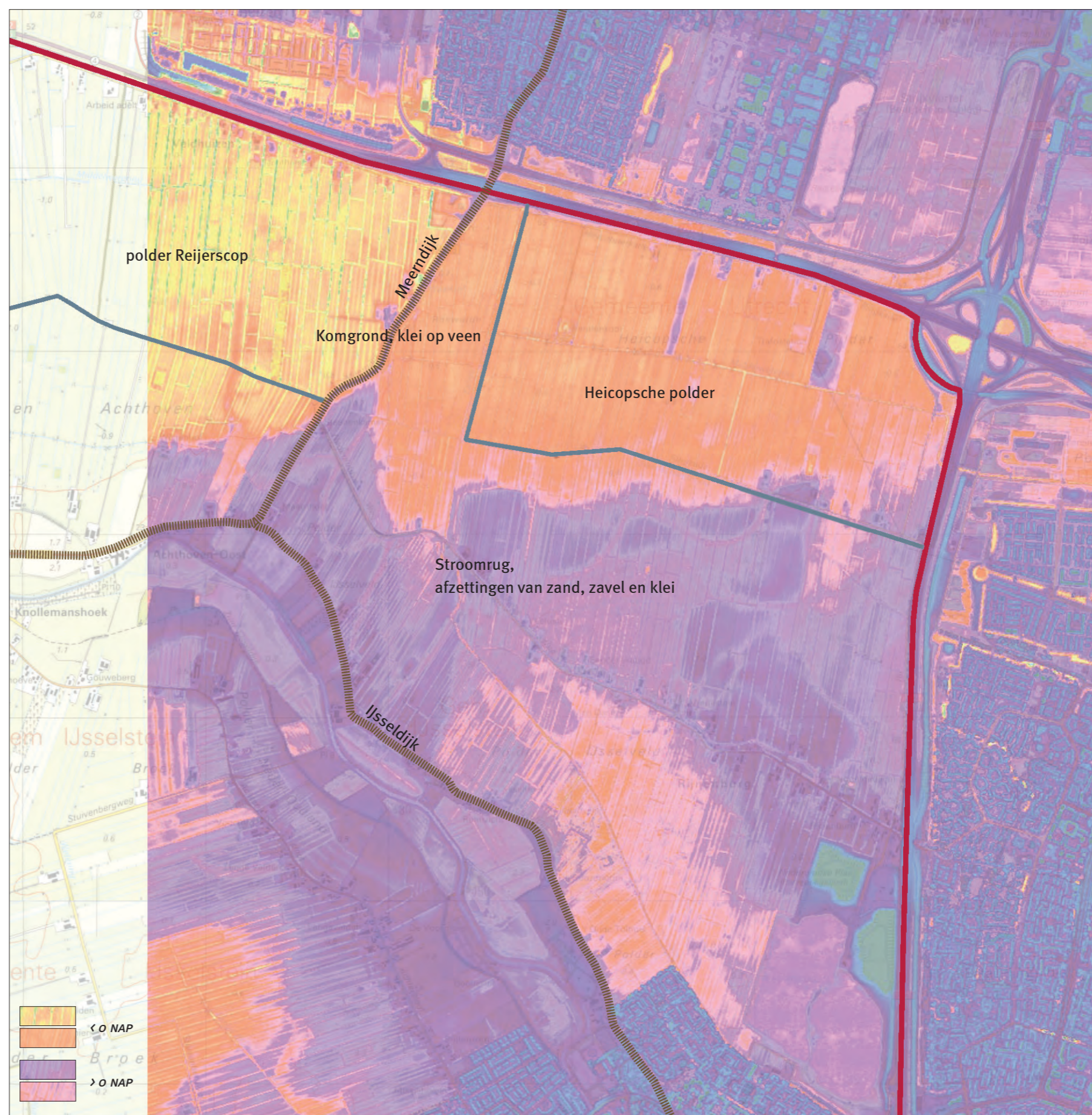
- Het behoud van de grenzen als zodanig en het vastleggen van hun karakteristieken.
- Het in stand houden en eventueel versterken van de asymmetrie, de verschillen aan weerszijden van de grenzen.
- Het behoud of herstel van het bij de karakteristieke elementen van de middeleeuwse verkaveling horende uiterlijk van de wetering, de vliet en de kade.

Opgaven

- Onderzoek naar het te behouden karakteristiek van de Meerndijk als grens tussen twee waterschappen en voormalige waterkerende dijk.
- Onderzoek naar de werkelijke ontginningsbasis van de Heicopsche Polder. Was deze polder ontgonnen vanaf de Leidsche Rijn of vanaf de Nedereindse Weg? Was de huidige Ringkade kade of weg?

grenzen zijn asymmetrisch

! Kruising tussen twee belangrijke verbindingen
! IJsselwetering en de Nedereindse Weg

! Nedereindse Weg
! Dubbel lint

een overgebleven stukje van het dubbele lint

kruising van IJsselwetering en de Nedereindse Weg

3.3 Hoogteverschillen

Een niet direct opvallend maar wel heel belangrijk kenmerk van Rijnenburg is het microreliëf. Dit microreliëf wordt veroorzaakt door de fysisch geografische ondergrond. De zandige oeverwallen zijn relatief hoog gelegen en zeer reliëfrijk, de komgronden zijn vlak en klinken langzaam in. Sommige hoogteverschillen tussen oeverwallen en komgronden tekenen zich scherp af in het landschap.

Het patroon van slootjes en stuwtjes valt samen met de ligging van de restgeul. Juist langs deze fossiele geulen zijn veel sporen van bewoning gevonden uit de Romeinse tijd.

Dwarsslootjes zijn soms restanten van fossiele stroomgeulen of nieuwe sloten die op dezelfde plek als de fossiele stroomgeul gegraven zijn. De stuwtjes liggen aan de rand van de laatste stroomrug van de geul, op de overgang naar de komgronden.

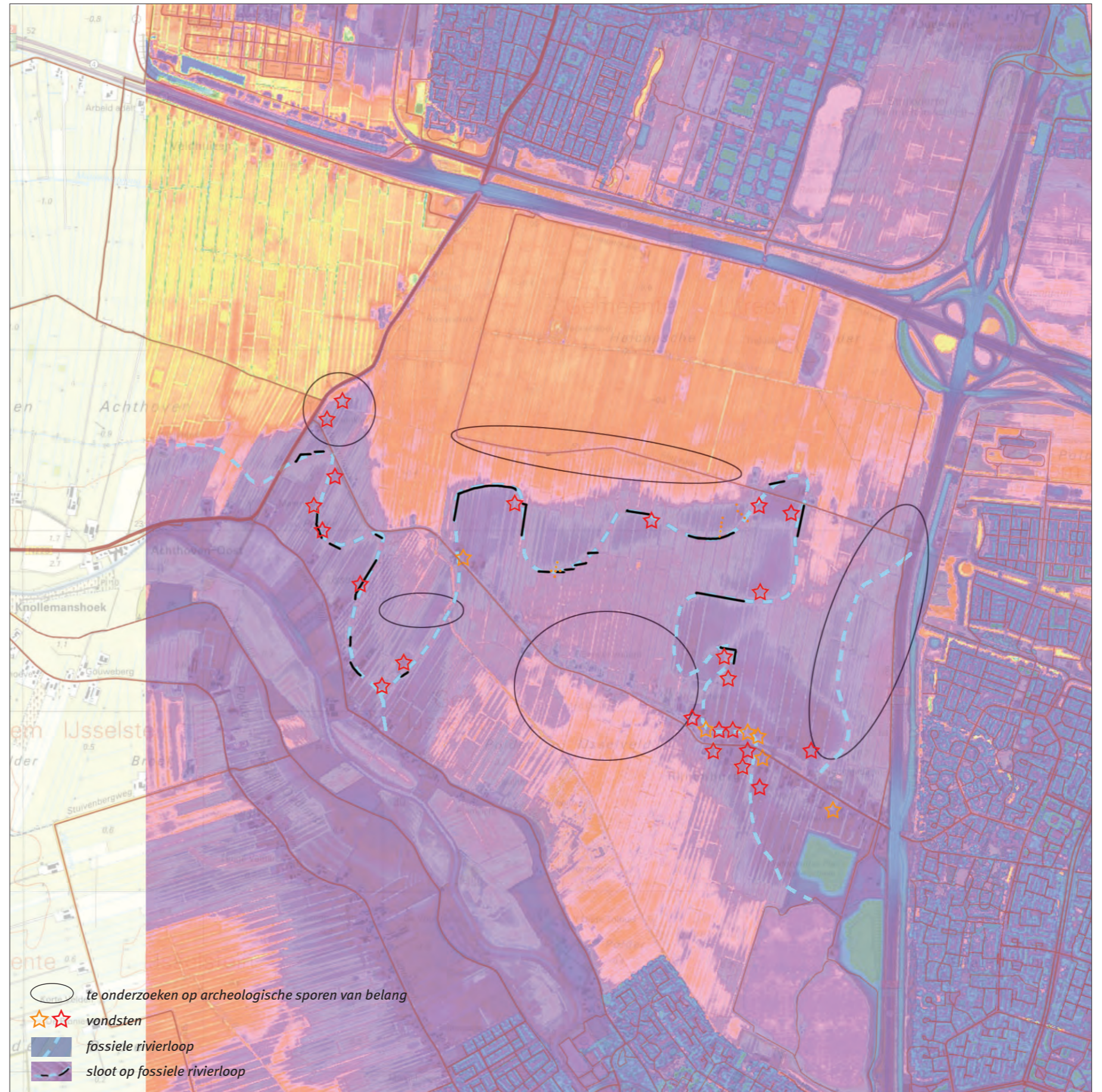
De Steenen Kamer met haar percelen aan de noordzijde van de Neder-eindse Weg is een hoger gelegen gebied dat waarschijnlijk al heel lang bewoond is.

Uitgangspunten

- Het behoud van de meest karakteristieke dwarssloten die het patroon tekenen van de fossiele stroomgeul, zichtbaar op de AHN-kaart.
- Het behoud van het meest abrupte hoogteverschil (zie kaart).
- Het instandhouden van het huidige waterpeil, daar waar een rijkdom aan archeologische vondsten te verwachten is

Opgaven

- Onderzoek naar de meest karakteristieke dwarssloten die het patroon tekenen van de fossiele geul, waarlangs sporen van bewoning zijn gevonden.
- Onderzoek naar de conservering van archeologische vindplaatsen langs de geul en als gevolg daarvan het behoud van bestaande waterpeilen alhier.
- Onderzoek naar de geschiedenis van de Steenen Kamer.

de Steenen Kamer

3.4 Ensembles

De Nedereindse Weg is een bebouwingslint dat als ensemble van wegverloop, dubbellint, beplanting, bebouwing, soms monumentaal met bruggetjes en klompschuurtjes een waardevolle ketting vormt. Op het niveau van de individuele woning, boom en wegfragment loopt de waarde sterk uiteen. Bescherming op het niveau van losse elementen is daarom niet zinvol. De bouw van schuren en nieuwe woningen gaat ondertussen in hoog tempo door, zonder dat hier tegen kan worden opgetreden. De context, het ensemble zelf, biedt hiervoor te weinig randvoorwaarden bij de beoordeling van bouwplannen en voor de welstandscommissie. Het gevolg daarvan is een verder uiteenvallen van een potentieel waardevol ensemble. Het is tijd voor een integrale, toekomstgerichte visie op het ensemble zelf, met contextuele en stedenbouwkundige randvoorwaarden om de ensembles te versterken. Vroeger lag bijvoorbeeld als karakterbepalend element rondom het erf van de boerderijen een krans van huisweides voor kleinvee, moestuin, fruitteelt en houtproductie.

Uitgangspunten

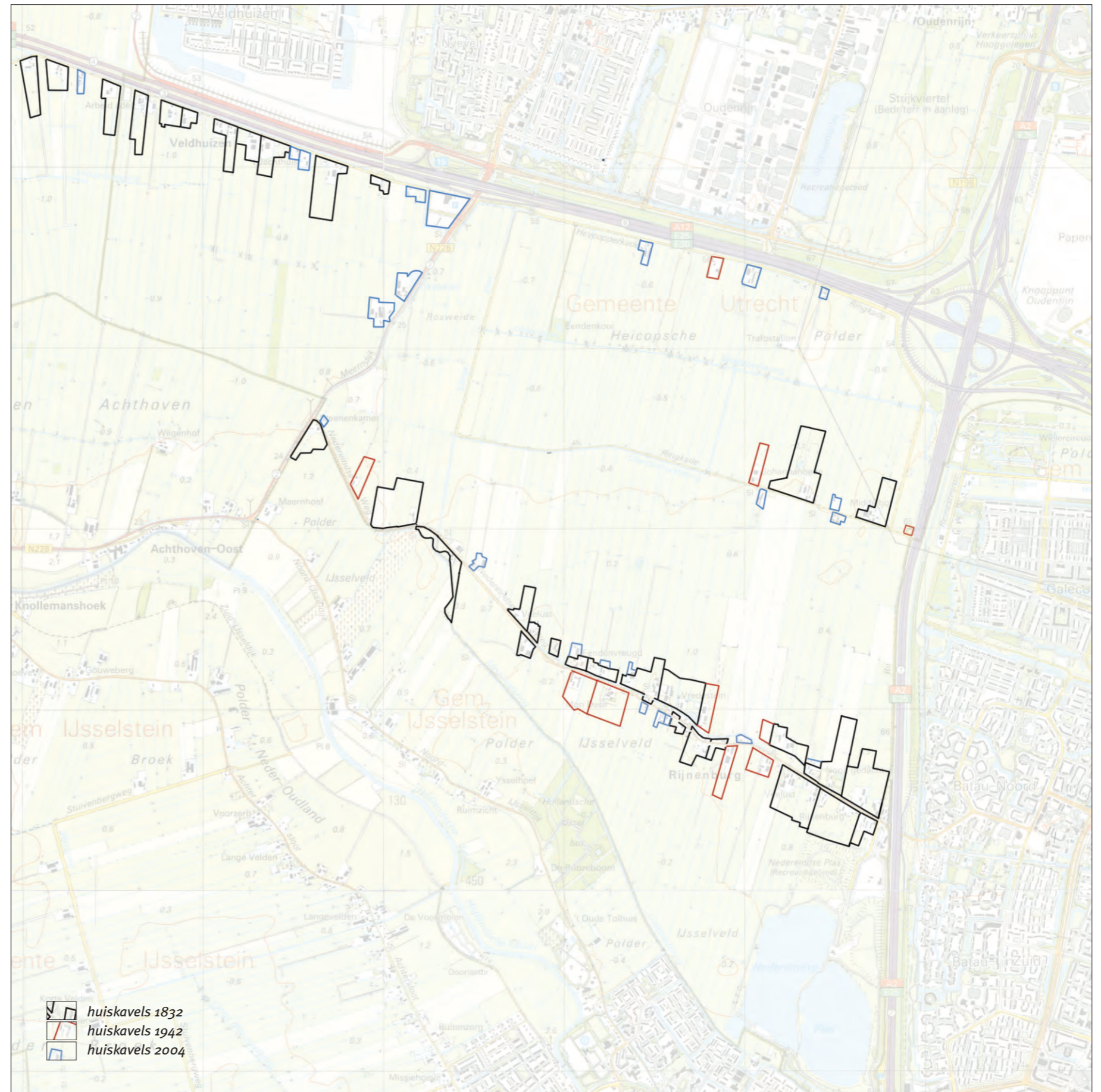
- Het vastleggen van de nu nog bestaande stedenbouwkundige kwaliteiten van de Nedereindse Weg.
- Het behoud van de monumentale boerderijen in de oorspronkelijke setting, inclusief het onbebouwd laten van de ruimte welke in beslag genomen werd door huisweides, met bruggetjes, klompschuurtjes en boenhokjes.
- Behoud en herstel van bestaande huiskavels of fragmenten ervan met boomgaarden moestuinen en weiljes.

Opgaven

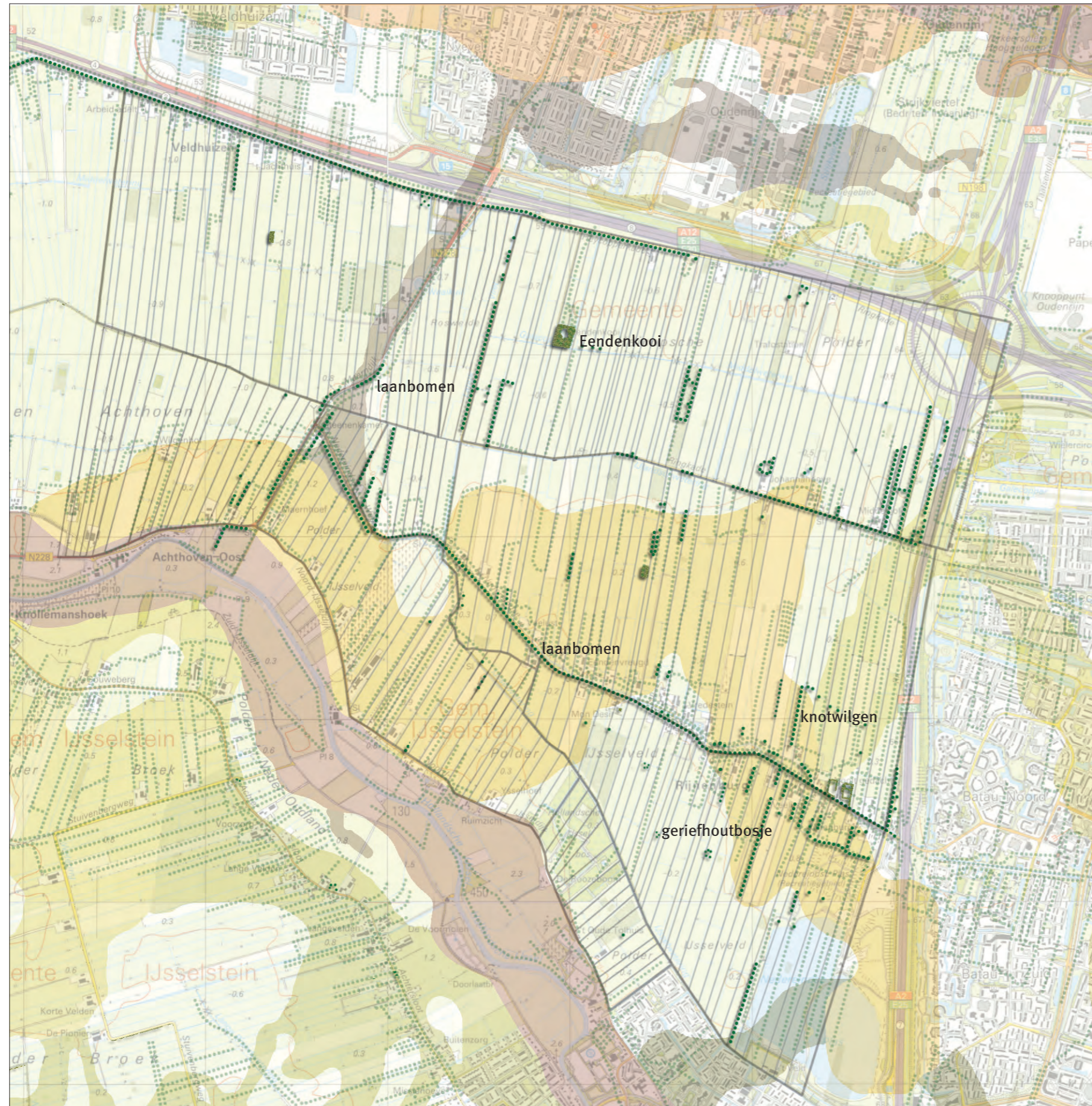
- Onderzoek naar de omvang en invulling van de huisweides rond de monumentale boerderijen.
- Onderzoek naar gewenste en mogelijke maat en schaal van nieuwe schakels van de ketting.
- Onderzoek naar het absorberend en herstellend vermogen van de Nedereindse Weg.

een huisweide geeft een boerderij een plek in het landschap

3.5 Inheemse beplanting

Het structuurbepalende groen vertelt over de aanplant in relatie tot haar functie. Er staan nog zeer oude knotwilgen, in rijen opstrekkend vanaf de Nedereindse Weg, langs de akkers en weilanden, alleen op de stroomrug. Er zijn nog restanten van boomgaarden uit vroeger tijden op de huisweides bij de monumentale boerderijen die de geschiedenis van de plek tonen. De achterkades waren traditioneel beplant. De structuur is er echter nagenoeg uit. Er is nog één relatief goed bewaard gebleven eendenkooi. De oudste van deze landschapselementen zijn interessante genenbanken omdat hier vaak nog de echt authentiek inheemse soorten groeien. In de tijd dat zelfs de inheemse bomen uit Italië en elders worden geïmporteerd ontstaat een schaarste aan deze oorspronkelijke genen. Oude beplantingselementen zijn als genenbibliotheek dus zeer waardevol en om die reden behoudenswaardig. Het tegenwoordige inheemse materiaal is vaak van uitheemse oorsprong. Met name geriefhoutbosjes en eendenkooien zijn verder botanisch interessant omdat hier soms al eeuwen een kruidlaag heeft gegroeid die echt thuishoort in de omgeving. Hoewel deze kruidlaag door storende invloeden als bemesting of betreding veelal is verdwenen kan uit de zaadbank in de bodem nog wel het oorspronkelijk plantendek worden herkend.

Uitgangspunten

- Vaststellen van de structurerende groenelementen in uiterlijke verschijningsvorm en in soortensamenstelling.
- Herstel van de beplanting, in diverse verschijningsvormen, rondom de te renoveren huisweides. Herstel van beplanting van de huidige Ringkade als beplante achterkade.
- Handhaving van het huidige niveau van zaad- en genenbank van houtig en kruidachtig, inheems plantmateriaal.

Opgaven

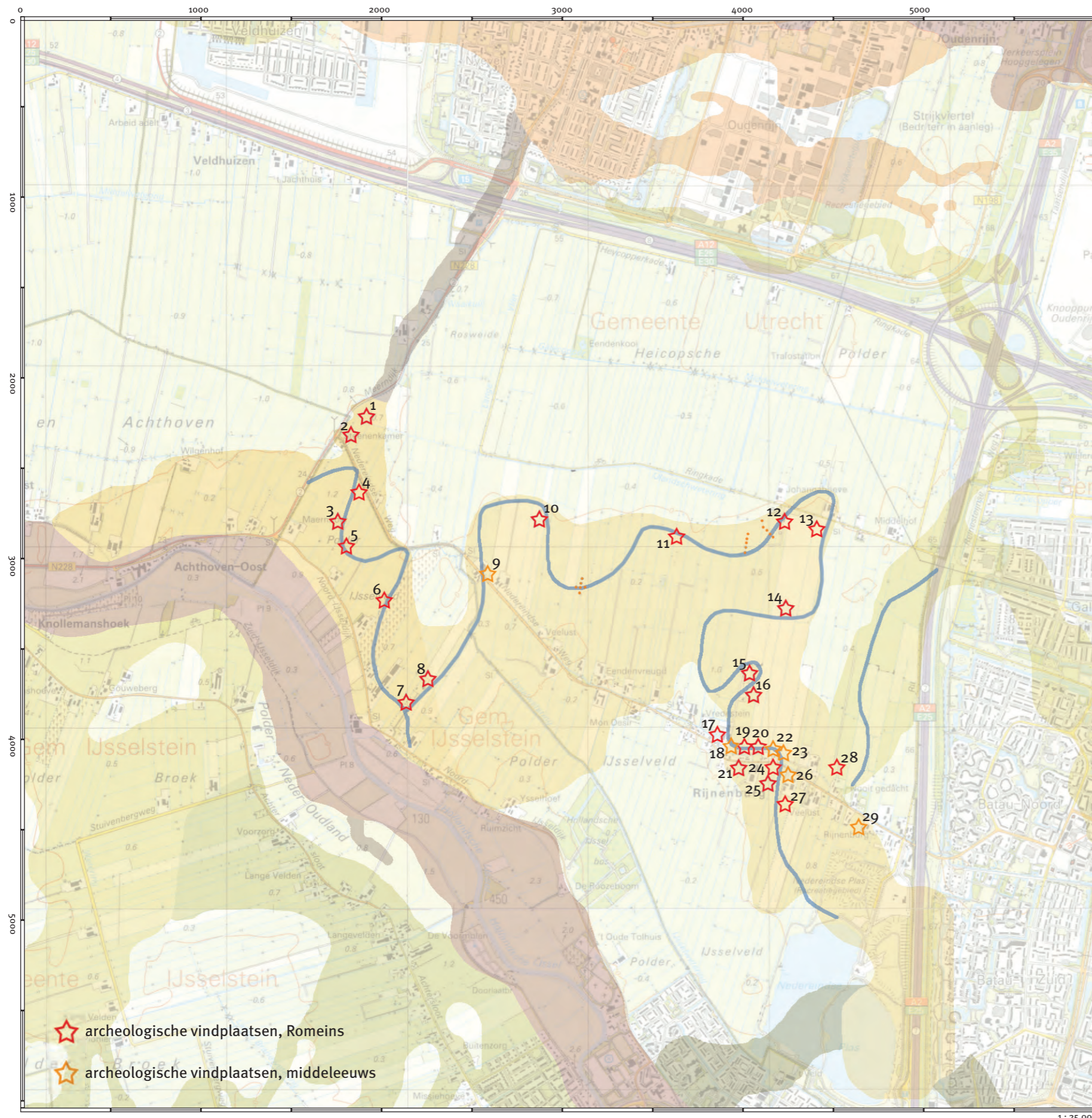
- Onderzoek naar de omvang en invulling van de huisweides rond de monumentale boerderijen.
- Onderzoek naar de soortenrijkdom in de oude bosjes en op de plek van voormalige oude bosjes.

4 De archeologie van het gebied Rijnenburg

Binnen de archeoregio van het Midden-Nederlandse riviergebied vormt Rijnenburg een uiterst waardevol archeologisch landschap. Deze waarde ligt om te beginnen in de grote hoeveelheid vindplaatsen uit de periode van de late ijzertijd en Romeinse tijd (250 voor Chr. - 270 na Chr.) en late middeleeuwen (1000-1500). De fysieke kwaliteit van de meeste vindplaatsen is relatief goed, mede omdat grote delen van het gebied de laatste decennia continu in gebruik zijn geweest als grasland. Een bijkomende waarde van Rijnenburg is de nauwe relatie tussen de Romeinse en middeleeuwse nederzettingen enerzijds en de geomorfologie respectievelijk bestaande linten anderzijds. De geomorfologie van stroomruggen en restgeulen, die in het terrein nog duidelijk herkenbaar is, vormt een belangrijke leidraad voor de verdere inventarisatie van de archeologische resten.

Door de goede 'leesbaarheid' van de archeologie van het gebied is het mogelijk om deze een bijzondere rol te laten spelen in het ontwerpproces, zodat belangrijke en te handhaven archeologische terreinen tijdig in de plannen kunnen worden verwerkt. Hierdoor kan waardevol bodemarchief een veilige en zinvolle plek in de nieuwe woonomgeving krijgen en kunnen onnodige onderzoekskosten vermeden worden. Mogelijk ook kunnen vroegere occupatiepatronen en ontginningsprincipes een inspirerende rol spelen bij de uitwerking van stedenbouwkundige plannen. Om de archeologie goed in te bedden in het proces, is het nodig om een aantal inventariserende vervolgstappen vroegtijdig te laten plaatsvinden. Deze stappen

worden in het onderstaande uiteengezet en gemotiveerd. De ervaringen die zijn opgedaan in een op het gebied van archeologische rijkdom en fysisch-geografische ondergrond, vergelijkbare ontwikkellocatie, Leidsche Rijn, worden hierin zoveel mogelijk verwerkt. Belangrijke succesfactoren zijn: vroegtijdige uitvoering van alle onderzoeksfases, centrale regie over een dynamische vraagstelling en samenhang en continuïteit in de uitvoering.

Vergelijking Leidsche Rijn – Rijnenburg

In Leidsche Rijn heeft gemeente Utrecht veel ervaring opgedaan wat betreft de voorspellende waarde van verschillende vormen van prospectief archeologisch onderzoek. Ongeveer 60 archeologische vindplaatsen die tijdens de gebiedsdekkende kartering in 1992-1993 waren ontdekt, zijn naderhand hetzij opgegraven, hetzij in de stedenbouwkundige plannen ingepast. Soms gebeurde dit op basis van waardestellend booronderzoek, meestal op basis van archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven. Desondanks is er leergeld betaald vanwege enkele tijdens of vlak voor de bouw ontdekte vindplaatsen die niet eerder geprospecteerd konden worden door onder andere bodemgebruik of omdat proefsleuven, vanwege verwervingsproblematiek, pas in een zeer laat stadium konden worden gegraven.

Deze ervaring met de voorspellende waarde van verschillende prospectie-methoden kan een grote troef zijn bij de ontwikkeling van Rijnenburg. Ook in dit gebied heeft in 1993 al een archeologische oppervlaktekartering plaatsgevonden, zodat over de globale inhoud van het bodemarchief het een en ander bekend is. Daarbij is gebleken dat Rijnenburg, in vergelijking met Leidsche Rijn, enkele belangrijke voordelen heeft op het punt van de voorspelbaarheid en inpasbaarheid van archeologische waarden:

- Het gebied kent, anders dan Leidsche Rijn met zijn voormalige glastuinbouw, boomgaarden en tamelijke dichte lintbebouwing, weinig fysieke belemmeringen voor prospectief onderzoek.
- Het gebied is grotendeels in gebruik als grasland, zodat betredingen en eventuele gewasschade geen grote belemmeringen hoeven te vormen voor intensievere vormen van archeologisch vooronderzoek, zoals proefsleuven.
- De fysische geografie van het gebied is betrekkelijk eenvoudig: waar de ondergrond van Leidsche Rijn in de loop van 5000 jaar is gevormd door een complexe opeenvolging van stroomgordelverjongingen, is het landschap van Rijnenburg grotendeels ontstaan door enkele naast elkaar gelegen stroomgordels, die minder complex lijken te zijn opgebouwd. De morfologie van deze stroomgordels, met name de restgeulen, is een belangrijk hulpmiddel gebleken bij de prospectie van archeologische vindplaatsen.
- Sinds kort is een belangrijke nieuwe bron beschikbaar in de vorm van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Een pilotstudie uitgevoerd voor onder andere Rijnenburg heeft de enorme potentie van dit instrument aangetoond. Gebleken is dat de gebieden met een hoge archeologische verwachting met behulp van het AHN veel scherper begrensd kunnen worden dan bij gebruik van conventioneel kaartmateriaal.

- Het middeleeuwse cultuurlandschap lijkt minder complex gestructureerd dan in Leidsche Rijn. Het gebied valt tamelijk betrouwbaar op te delen in een aantal ontginningseenheden, waarvan de bijbehorende laat-middeleeuwse bewoning steeds aan de ontginningsbasis te verwachten is.

Archeologische verwachting

Op basis van de eerste kartering van 1993 kan nu al een globale archeologische verwachting worden opgesteld. Hierin tekenen zich voorlopig twee zwaartepunten af:

- Een patroon van verspreide landelijke bewoning uit met name de late ijzertijd en Romeinse tijd (250 vC-270 nC), georganiseerd in kleine nederzettingen van een of enkele boerderijen. Deze zijn gelegen op de hogere delen van de Jutphase en Meijerbergse stroomrug en grenzen vrijwel steeds aan een restgeul. Onderzoek in aangrenzende gebieden, zoals het Kromme Rijngebied en Leidsche Rijn, leidt tot de verwachting dat het cultuurland met zijn nederzettingen en akkers al in de eerste eeuw op initiatief van het Romeinse gezag rationeel werd georganiseerd en al gauw de volledige stroomrug bedekte;
- Het bewoningspatroon uit de late middeleeuwen, dat de vorm neemt van losse boerderijerven op de kop van de kavels van de verschillende ontginningseenheden. Een groot deel van de middeleeuwse archeologie ligt aan weerszijden van de Nedereindse Weg, maar op grond van het historisch kaartbeeld is bijvoorbeeld ook het oostelijke deel van de Ringkade van belang. Langs de Nedereindse Weg liggen ook enkele kasteelterreinen, vermoedelijk uit de dertiende eeuw, zoals Everstein en Rijnenburg.

Tegelijk echter moet worden vastgesteld dat het huidige beeld van de archeologische waarden vermoedelijk niet compleet is. Op grond van wat bekend is over de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van de grotere regio kunnen de volgende lacunes worden vastgesteld:

- Het patroon uit de ijzertijd en Romeinse tijd laat een duidelijk ritme zien van nederzettingsterreinen aan restgeulen, waaraan door de meanderbeweging van de rivier natuurlijk begrensde territoria toevallen. Het tot nu toe gevonden patroon vertoont voor de Jutphase en Meijerbergse stroomrug zeker lacunes, terwijl op de Blokse stroomrug nog in het geheel geen vindplaatsen uit deze periode bekend zijn.
- Gezien de relatief grote hoeveelheid nederzettingen uit de ijzertijd/Romeinse tijd moeten er in Rijnenburg een of meerdere grafvelden aanwezig zijn.
- Voor de Blokse en vermoedelijk ook voor delen van de Jutphase stroomrug geldt dat zij ouder zijn dan de jongste bloeifase van het stroomstelsel waar de bewoning uit ijzertijd en Romeinse tijd zich op heeft genesteld. Dit betekent dat daar ook oudere bewoningsresten te verwachten zijn. Deze zullen echter door jongere sedimenten enigszins afgedekt zijn geraakt, zodat zij bij de oppervlaktekartering van 1993 ‘ongrijpbaar’ waren. Enkele oudere restgeulen op deze stroomruggen

kunnen een goede leidraad zijn bij de tracerings van oudere bewoningsresten.

- Speciaal voor de aansluiting van de dichtgeslibde watergang (kanaal?) naast de Meerndijk op de restgeul van de Meijerbergse stroomrug geldt een verhoogde attentie wat betreft het voorkomen van Romeins-militaire structuren. Daar is tot op heden echter niets van gevonden. Sowieso is de Meerndijk met de naastgelegen watergang een archeologisch zeer waardevolle structuur, waarvoor echter nog vele vraagtekens gelden.
- Tot nu toe zijn geen aanwijzingen gevonden voor bewoning uit de vroege middeleeuwen. Gezien de ervaringen in Leidsche Rijn en de ondergrond van het gebied kan het haast niet anders dat ook uit deze periode vindplaatsen aanwezig zijn.
- Het beeld van de middeleeuwse bewoning is zeker verre van compleet. Met name langs beide zijden van de Nedereindse Weg zijn vermoedelijk nog talrijke huisplaatsen uit de Late Middeleeuwen aanwezig, maar tot op heden niet ontdekt. Zorgelijker is het tot nog toe geheel ontbreken van een reeks middeleeuwse boerderijplaatsen behorend bij het ontginningsblok tussen de Ringkade en de Heycopper kade. De voorliggende studie heeft bovendien aanwijzingen opgeleverd voor oudere ontginningsblokken in het westen van het plangebied Rijnenburg, waar de Nedereindse weg als een jongere laag doorheen snijdt. Ook de daarbij behorende huiserven ontbreken nog.
- Vermoedelijk is ook het beeld van de kastelen en andere weerbare complexen, die we met name rond de Nedereindse weg mogen verwachten, met Everstein en Rijnenburg incompleet.

De hierboven gesignaleerde lacunes hoeven ons niet te bevreemden. Voor een deel zijn deze terug te voeren op afdekking door jonger sediment of een verscholen ligging onder hedendaagse erven en lintbebouwing. Maar de belangrijkste oorzaak ligt ongetwijfeld in de methode van het in 1993 uitgevoerde onderzoek. Dit was een oppervlaktekartering, die in het gevorderde voorjaar werd uitgevoerd op overwegend grasland (ca. 80%). De bodemontsluitingen bleven daardoor meestal beperkt tot concentraties molshopen en opgeschoonde slootkanten. Met deze beperkingen moet een flink aantal nederzettingsterreinen en huiserven in 1993 zijn gemist.

Archeologie vroeg ‘in de vingers’

Bovenstaande analyse gecombineerd met de ervaringen opgedaan in Leidsche Rijn leidt tot de conclusie dat grote winst valt te behalen voor het beheer van het bodemarchief, maar ook voor het ontwerpproces en de ontwikkelingskosten, als de vervolgstappen in het archeologisch onderzoekstraject *vroegtijdig* worden gezet. Vroeger zelfs dan op pragmatische gronden misschien voor de hand zou liggen. Concreet zou de strategie voor Rijnenburg erin moeten bestaan dat de relatief makkelijke ‘grijpbaarheid’ van de archeologie wordt benut om:

- zo vroeg mogelijk een representatief en liefst compleet bestand van geïnventariseerde en gewaardeerde archeologische terreinen te hebben, zodat voor het behoud en onderzoek van deze waarden optimale condities kunnen worden geschapen;
- zo groot mogelijke delen van het gebied zo vroeg mogelijk vrij te spelen voor onbelemmerde stedenbouwkundige ontwikkeling;
- nog vóór de fase van het stedenbouwkundig plan een helder beeld te hebben van de verschillende opeenvolgende occupatiepatronen en ontginningsprincipes zodat de kennis daarvan een rol kan spelen als ontwerpaanleiding en identiteitsverstrekker.

Om daartoe te komen zijn de volgende stappen gewenst:

Fase 1. Een karterend en waarderend booronderzoek

Op korte termijn dient een karterend en waarderend booronderzoek op alle kansrijke terreindelen plaats te vinden. In principe zijn dit alle stroom-gordels en de stroken langs de middeleeuwse ontginnings-assen. Dit onderzoek zal naar verwachting een tamelijk compleet beeld opleveren van de in het gebied aanwezige archeologische vindplaatsen. Tevens zal eruit blijken voor welke gebiedsdelen op archeologische gronden geen belemmeringen gelden ten aanzien van stedenbouwkundige ontwikkeling. Idealiter zouden de resultaten van dit onderzoek uiterlijk een jaar vóór de fase van het ontwerp op masterplan-niveau beschikbaar moeten zijn.

Fase 2. Het graven van proefsleuven

Booronderzoek kan nederzettingsterreinen in kaart brengen, maar kent zijn beperkingen als het gaat om het vaststellen van ouderdom, aard, conservering en gaafheid (in ruimtelijke en verticale zin) van een vindplaats. Daartoe zijn proefsleuven vaak meestal het enige middel. Voor de ontwikkeling van Rijnenburg hebben deze een meerledig doel:

- een representatief beeld krijgen van de kwaliteit van de vindplaatsen uit de diverse perioden en in de verschillende deelgebieden;
- selecteren van terreinen voor behoud of onderzoek, dan wel afschrijven van terreinen met onduidelijke boorresultaten;
- ruimtelijk begrenzen van te behouden en in te passen terreinen;
- ramen van tijd/kosten voor op te graven terreinen.

De proefsleuven kunnen in twee fasen worden uitgevoerd. Waar het erom gaat vindplaatsen te selecteren en te begrenzen, zouden de resultaten van het onderzoek vóór de aanvang van het ontwerp op masterplan-niveau beschikbaar moeten zijn. Gelet op de bijzondere situatie van Rijnenburg (vrije ligging, grondgebruik, eigendomssituatie) zou dit ook haalbaar moeten zijn. Dit betekent dat het proefonderzoek grosso modo uiterlijk in het jaar ervoor dient plaats te vinden. Het voordeel van deze vroegtijdige inzet is dat bij aanvang van het ontwerpproces bekend is op welke locaties met een bemeten omvang behoudenswaardige archeologie aanwezig is. Zoveel mogelijk worden in deze fase ook terreinen

onderzocht waarvan de archeologische indicaties onvoldoende zijn om te besluiten tot behouden, opgraven dan wel afschrijven.

Fase 3. Het graven van proefsleuven op niet ingepaste terreinen

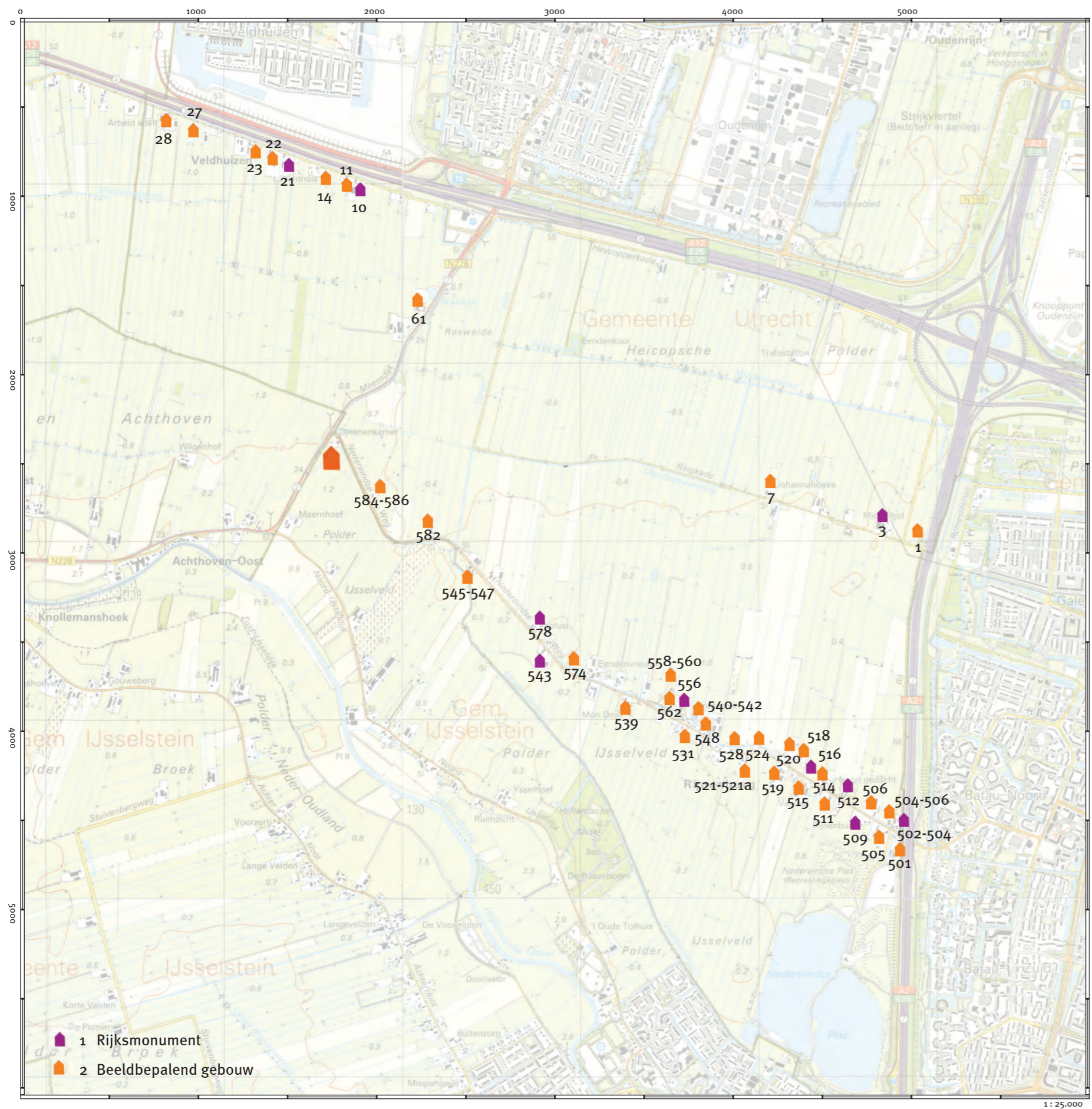
Nadat een masterplan gemaakt is zullen de verschillende delen stedenbouwkundig verder worden uitgewerkt. Na deze stap wordt duidelijk welke archeologische terreinen daadwerkelijk zullen verdwijnen. Voor een goed gestroomlijnde realisatie is het essentieel dat vooraf voldoende parameters (oppervlak, vondst- en spoordichtheid, stratigrafische opbouw etc.) beschikbaar zijn om de noodzakelijke opgravingen goed te kunnen begroten en plannen. Daartoe is een tweede campagne van proefonderzoek nodig. De planning daarvan dient zodanig te zijn dat voor het daadwerkelijke opgraven van de resten nog ruim voldoende tijd over is. Als stelregel kan worden aangehouden dat de resultaten van dit proefonderzoek dan uiterlijk anderhalf jaar voor aanvang van het bouwrijpmaken bekend dienen te zijn.

Fase 4. Het opgraven

Een deel van de archeologische terreinen zal moeten worden opgegraven teneinde de daarin aanwezige informatie vast te leggen. Naar verwachting zal deze informatie een representatief beeld opleveren van de bewoningsgeschiedenis van het gebied en zo kunnen bijdragen tot het verhaal en de identiteit van het nieuwe woongebied. Uiteraard geldt ten aanzien van de planning dat deze opgravingen dienen plaats te vinden vóór het bouwrijpmaken van de betreffende deelgebieden.

Bovenstaande analyse leert dat Rijnenburg veel kansen biedt voor een cultuurhistorisch geïnspireerde stedenbouwkundige ontwikkeling, waarin het verleden kan bijdragen aan de identiteit van het gebied en de kwaliteit van de openbare ruimte. Ook voor de inbedding van het archeologisch onderzoek in het realisatieproces biedt Rijnenburg goede perspectieven: de archeologie is er om een aantal redenen relatief makkelijk te prospecteren en het bodemgebruik en de verwervingssituatie maken dat de fase van proefonderzoek hier relatief vroeg kan worden ingezet. De hierboven geschetste planning per fase geeft echter wel het kritieke pad: als de benodigde informatie later beschikbaar komt, dan zal deze niet of veel minder het gewenste effect hebben. Deze globale planning is bovendien gebaseerd op de ervaringen in Leidsche Rijn, waar het archeologisch onderzoek grotendeels in eigen beheer door de gemeente werd uitgevoerd.

Bijlage 1

Monumenteninventarisatie van het gebied Rijnenburg

Als uitgangspunt voor onderstaande Monumenteninventarisatie van het gebied Rijnenburg is wat betreft de Rijksmonumenten de inventarisatie van de Rijksmonumentendienst gebruikt. Voor overige geïnventariseerde panden werd informatie geput uit de in december 1993 door de gemeentelijke Monumenten Commissie van de gemeente Nieuwegein (het gebied Rijnenburg maakte in 1993 nog deel uit van de gemeente Nieuwegein) opgestelde inventarisatie.

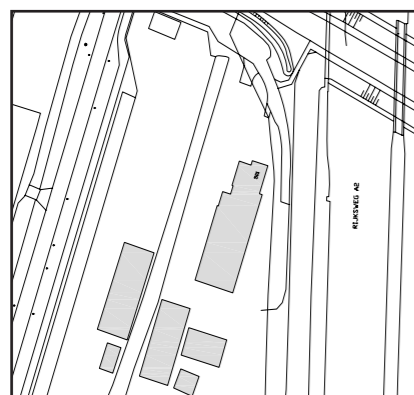
Selectie en beschouwing van het gemeentelijke document uit 1993 vond plaats op grond van een inventarisatie in het veld en archiefonderzoek. Beoordeling geschiedde op basis van omgevingswaarde, zeldzaamheid, ouderdom en karakteristiek. Hierbij werden de panden op vastgestelde criteria als architectuurwaarde, cultuurhistorische waarde, omgevingswaarde, zeldzaamheid, ouderdom en karakteristiek beoordeeld. Men hanteerde de waarden minus, nul of plus. Deze beoordelingen zijn deels overgenomen in de beschrijvingen in de onderstaande inventarisatie. Enkel de architectonische en cultuurhistorische waarden worden nog apart genoemd.

Opgemerkt dient te worden dat van de niet-monumenten meer uitgebreide beschrijvingen bestaan dan van de Rijksmonumenten. De beschrijvingen van de Rijksmonumentendienst zijn wat betreft de Rijksmonumenten in het gebied Rijnenburg uiterst summier. In het gemeentelijk document uit 1993 worden Rijksmonumenten buiten beschouwing gelaten, omdat de de gemeentelijke inventarisatie diende als advies voor het College van Burgemeesters en Wethouders in hun besluit wel of niet over te gaan tot aanmerken van bepaalde panden als Gemeentelijk Monument. Reeds beschermde gebouwen hoefden in een dergelijke beoordeling niet meegenomen te worden. Overigens heeft het College uiteindelijk geen van de beschreven panden aangemerkt als Gemeentelijk Monument.

Nedereindse Weg 501

“Nieuw Rijnestein”

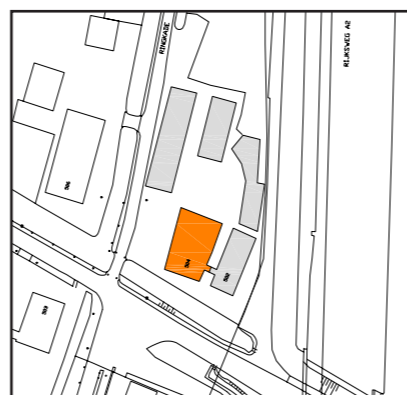
bouwjaar 1920
architectuur waarde 0
cultuurhistorische waarde -

Beschrijving

Pand met enige cultuurhistorische waarde, omdat het is gelegen op de plek waar vroeger de ridderhofstad Rijnestein lag. Dit is nog terug te vinden in de huidige naam van het huis ‘Nieuw Rijnestein’. De woning is eenlaags en heeft een L-vormige plattegrond. Het pand is opgetrokken uit baksteen en heeft gekoppelde zadeldaken. De vensters hebben een bovenlicht en op de benedenverdieping een roedeverdeling. Ook de oorspronkelijke deur heeft een bovenlicht met roedeverdeling. Het huis heeft een puntdak en is bedekt met riet. Het gebouw op zich is niet oud en is enigszins zeldzaam voor het gebied Rijnenburg, maar weinig karakteristiek te noemen.

Nedereindse Weg 502-504

Rijksmonument

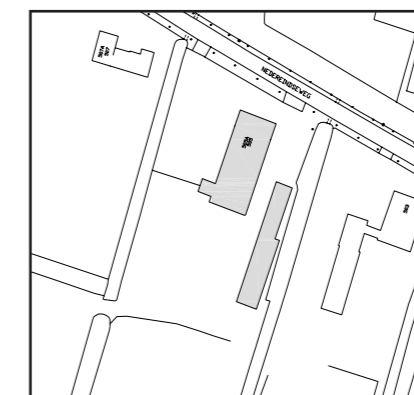

bouwjaar 17de eeuws

Beschrijving

Zeventiende-eeuwse boerderij.

Nedereindse Weg 505

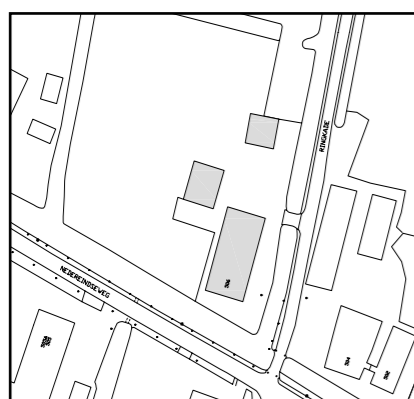
bouwjaar 1890
architectuur waarde 0
cultuurhistorische waarde +

Beschrijving

Langhuisboerderij die geen agrarische functie als melkveebedrijf meer heeft. De woning heeft een afgewolfd zadeldak bedekt met riet en een symmetrische voorgevel die eindigt in een bakstenen frieslijst en geflankeerd wordt door lisenen. De kopgevel is voorzien van fraaie detaillering en geeft het pand daarom architectonische waarde. Op de begane grond heeft de boerderij 5-ruits vensters met glas-in-lood bovenlicht en luiken met boven de vensters een anderhalfsteens gekleurde strek. Het kelderlicht linksonder heeft diefijzers. In de zijgevel heeft de woning overliefelde deuren met glas-in-lood bovenlicht. De boerderij is niet zeldzaam, maar wel karakteristiek voor Rijnenburg. Deze boerderij komt volgens de monumenteninventarisatie van december 1993 voor de gemeentelijke Monumentencommissie in aanmerking voor status Monument.

 Nedereindse Weg 506

bouwjaar 1875, verbouwing
keuken in 1967

architectuur waarde 0

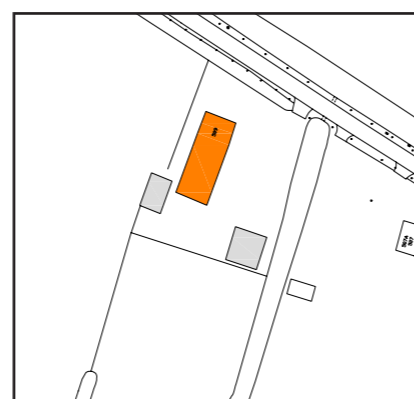
cultuurhistorische waarde 0

Beschrijving

Voorbeeldtype langhuisboerderij dat veel voorkomend is in de streek. De woning heeft een zadeldak van riet en de nok staat loodrecht op de straat. Op de benedenverdieping heeft de woning T-vensters met luiken en glas-in-lood bovenlicht. Rechtsonder, vlak boven het maaiveld is een kelderraam met traliewerk en op de eerste verdieping is een 3-licht venster met een kepervormig bovenlicht. Er is in de voorgevel langs de dakrand baksteen-vlechtwerk toegepast, zoals je ook vaker ziet in de regio. Vanwege de behouden agrarische werkzaamheden is het pand kenmerkend voor Rijnenburg. De zeldzaamheid is echter nihil, alsmede de architectonische waarde. Deze boerderij komt volgens de monumenteninventarisatie van december 1993 voor de gemeentelijke Monumentencommissie in aanmerking voor status waardevol object.

 Nedereindse Weg 509

Rijksmonument

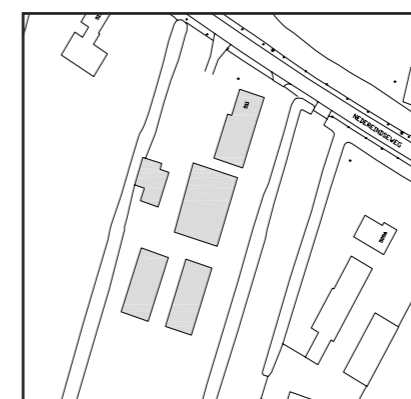
bouwjaar 17de eeuw

Beschrijving

Gepleisterde dwarshuisboerderij uit de zeventiende eeuw.

 Nedereindse Weg 511

“Klein Blok”

bouwjaar 1917

architectuur waarde 0

cultuurhistorische waarde +

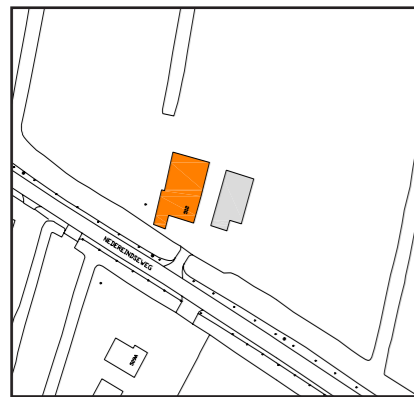
Beschrijving

Bijzondere dwarshuisboerderij, ontworpen door de architect H. Mettink. Dit pand heeft een symmetrische gevel die uit baksteen is opgetrokken en die aan de zijkant, een puntgevel, bepleisterd is met cassettevormige decoraties. De nok van het huis staat evenwijdig aan de weg. De T-vensters hebben een glas-in-lood bovenlicht, evenals de met smeedwerk versierde voordeur in de zijgevel. Het huis heeft gekoppelde zadeldaken met tuille-du-nord pannen in geometrisch patroon. Deze boerderij is bijzonder vanwege detaillering en omdat het een dwarsboerderij is. Deze boerderij komt volgens de monumenteninventarisatie van december 1993 voor de gemeentelijke Monumentencommissie in aanmerking voor status Monument.

 Nedereindse Weg 512

Rijksmonument

bouwjaar

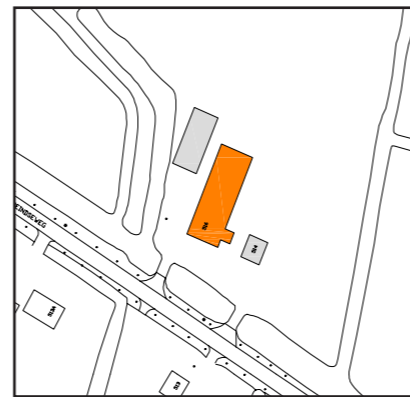
18de eeuw

Beschrijving

Langhuisboerderij, gepleisterd met uitgebouwde vleugel in het verlengde van het huis.

 Nedereindse Weg 514/ 516

Rijksmonument

bouwjaar

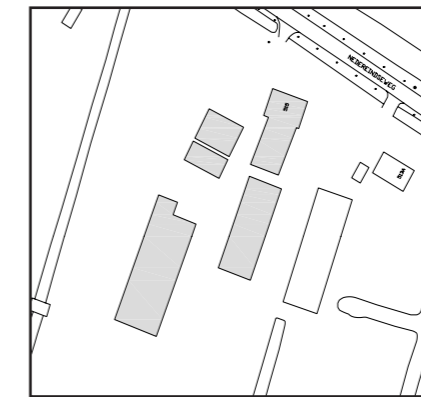
?

Beschrijving

Boerderij-woonhuis en bedrijfsgedeelte onder een bekapping. De boerderij heeft een afgewolfd, met riet bedekt zadeldak. Op de gevel zijn vlechtingen en staafankers aangebracht. De vensters bezitten strekken.

 Nedereindse Weg 515

“Veelust”

bouwjaar

1923

architectuur waarde

o

cultuurhistorische waarde

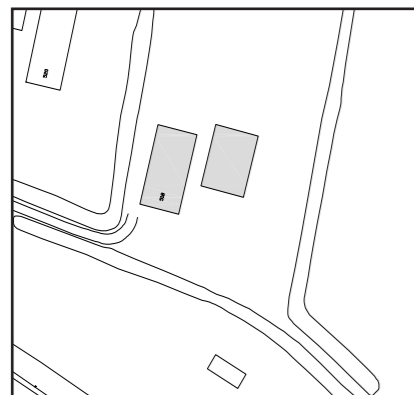
-

Beschrijving

Bakstenen dwarshuisboerderij op plint met bepleisterde zijgevels. Het voorhuis heeft tuitgevels en getrapte uiteinden. In de voorgevel zijn vier vensters en linksonder een kelderlicht. De woning heeft gekoppelde zadeldaken met rode en blauwe Hollandse pannen. Op de plaats waar de boerderij staat heeft een voorloper uit begin negentiende eeuw gestaan. De architectuur van de boerderij is weinig bijzonder. Vorm en functie zijn enigszins karakteristiek. De woning bevindt zich in een gegroeide structuur van de boerderijenstrook aan de Nedereindse Weg van voor 1850.

 Nedereindse Weg 518

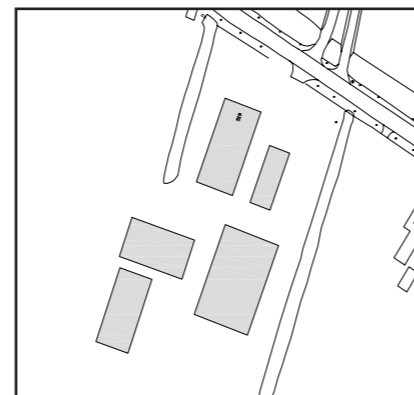

bouwjaar 1911
architectuur waarde 0
cultuurhistorische waarde 0

Beschrijving

Deze langhuisboerderij ligt, net zoals de boerderij op nummer 520 een eindje van de hoofdweg af, op een eigen weg die parallel loopt aan de huidige Nedereindse Weg. De woning is opgetrokken uit baksteen en staat op een plint en heeft vensters aan de voorkant met gekleurde strekken. De vier T-vensters op de begane grond hebben luiken, het venster op de bovenverdieping is een drie-lichtsvenster met kepervormig bovenlicht. De gevel eindigt in een windveer met hoekornamenten. Het dak heeft blauwe oud Hollandse pannen. Het pand is architectonisch niet van waarde. Door de ligging aan de parallelweg heeft het wel omgevingswaarde. Deze boerderij komt volgens de monumenteninventarisatie van december 1993 voor de gemeentelijke Monumentencommissie in aanmerking voor status waardevol object.

 Nedereindse Weg 519

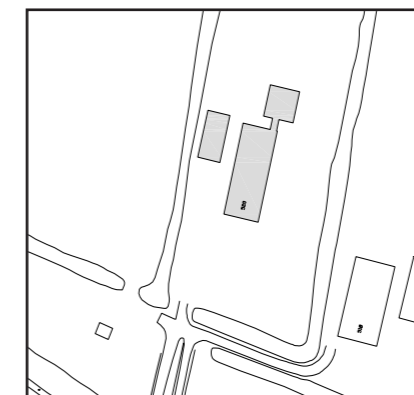

bouwjaar circa 1875-1900
architectuur waarde 0
cultuurhistorische waarde 0

Beschrijving

Deze langhuisboerderij stamt uit het einde van de negentiende eeuw (rond 1875-1900). Het is een bakstenen gebouw met symmetrische voorgevel voorzien van rieten zadeldak en fraai bewerkte windveer met topgeveldecoratie. De zes T-vensters, vier op de binnenvoer en twee op de bovenverdieping hebben een glas-in-lood bovenlicht met daarboven een anderhalfsteens gekleurde strek. Rechtsonder is een klein kelderlicht. Door de windveer op de kopgevel heeft het pand enige architectonische waarde. De boerderij is wel karakteristiek en beeldbepalend voor Rijnenburg. Deze boerderij komt volgens de monumenteninventarisatie van december 1993 voor de gemeentelijke Monumentencommissie in aanmerking voor status waardevol object.

 Nedereindse Weg 520

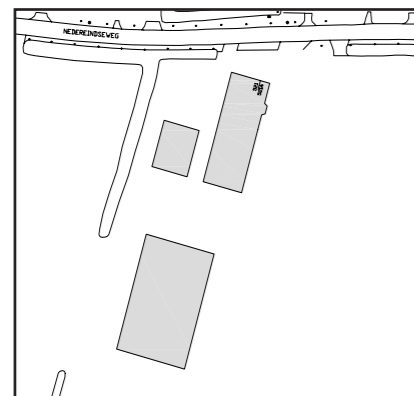
bouwjaar 1911
architectuur waarde 0
cultuurhistorische waarde 0

Beschrijving

De langhuisboerderij is gelijktijdig gebouwd met de boerderij op nummer 518 en staat ook een eindje van de hoofdweg af aan een eigen weg die parallel loopt aan de Nedereindse Weg. Deze boerderij is in tegenstelling tot de boerderij op nummer 518 niet meer als agrarisch bedrijf in gebruik. De woning heeft een zadeldak bedekt met riet en een voorgevel die uitloopt in een windveer met topgeveldecoratie. De voorgevel telt zes T-vensters met glas-in-lood bovenlicht en gekleurde strekken. Op de benedenverdieping hebben de vensters luiken. Hoewel het pand weinig zeldzaam is zorgt de ligging voor hoge omgevingswaarde. De boerderij maakt deel uit van een gegroeide agrarische structuur. Deze boerderij komt volgens de monumenteninventarisatie van december 1993 voor de gemeentelijke Monumentencommissie in aanmerking voor status waardevol object.

 Nedereindse Weg 521-521a

bouwjaar 1913
architectuur waarde -
cultuurhistorische waarde o

Beschrijving

Langhuisboerderij met de nok loodrecht op de straat en zadeldak bedekt met blauwe muldenpannen en er is een dakkapel. De boerderij heeft zes T-vensters met gekleurde boogvelden, waarvan de vier op de begane grond luiken hebben en de twee op de bovenverdieping aan weerszijden twee plaquettes met het opschrift ANNO 1913. In 1960 is de boerderij verbouwd. Het gebouw is karakteristiek voor Rijnenburg. De schuur heeft ook enige architectonische waarde vanwege ongelijke dakschilden en vensters.

 Nedereindse Weg 524

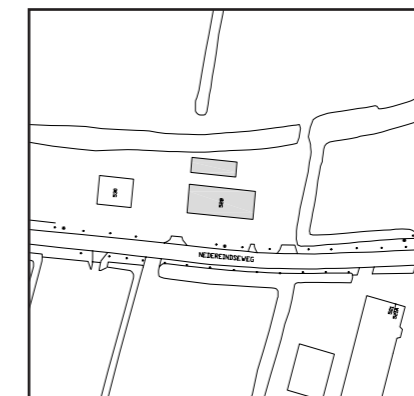

bouwjaar onbekend
architectuur waarde o
cultuurhistorische waarde -

Beschrijving

Deze eenlaagse boerderijwoning heeft een L-vormige plattegrond en een zadeldak bedekt met pannen en heeft versierde windveren met makelaars. Op de begane grond heeft het pand zes-ruits schuifvensters met luiken en in de linkergevel bevindt zich eveneens een venster met roedelverdeling. Het dak staat met de nok aan de weg gelijk en heeft een overstek die ondersteund wordt door houten balken. De overstek is niet origineel.

 Nedereindse Weg 528

bouwjaar 1936,
 brug 1946
architectuur waarde +
cultuurhistorische waarde -

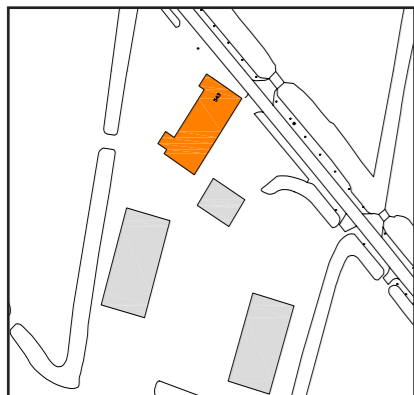
Beschrijving

Woning met gevel van gele baksteen en rode plint met draaivensters zonder luiken. Het voorhuis is hoger aan de deel gelegen. Het afgewolfde, gekoppelde zadeldak heeft rode Hollandse pannen.

 Nedereindse Weg 543

Rijksmonument

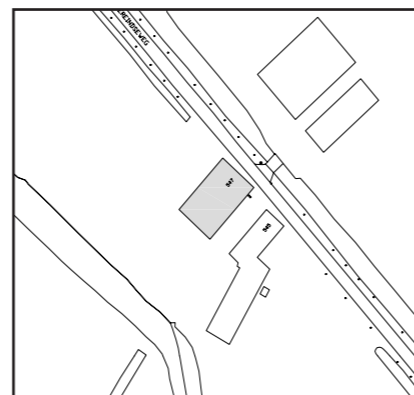
bouwjaar

19de eeuw

Beschrijving

Langhuisboerderij met afgewolfde topgevel en rieten dak.

 Nedereindse Weg 547

bouwjaar

1905

architectuur waarde

o

cultuurhistorische waarde

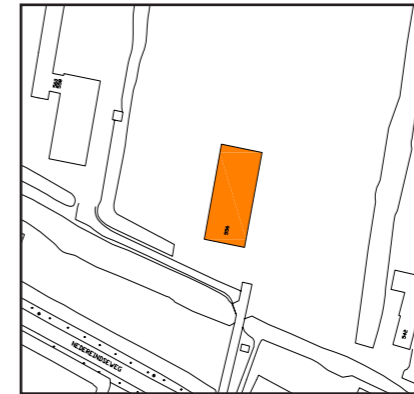
o

Beschrijving

Langhuisboerderij met riet bedekt, afgewolfd zadeldak dat vlechtingen langs de rand draagt. Het achterste deel van het dak is lager dan het voorhuis. Het pand ligt met de nok loodrecht op de straat en heeft aan de voorkant alleen een haagje en een smalle grindstrook. De voorgevel heeft vier schuifvensters met strekkenlagen, glas-in-lood bovenlichten en voorheen luiken. De eerste verdieping telt twee zes-ruits schuifvensters met gekleurde strekkenlagen en boven de vensters bevinden zich boogvormige, anderhalfsteens, gekleurde strekken. In de linkerzijgevel bevindt zich een zesruits empirevenster. Deze boerderij komt volgens de monumenteninventarisatie van december 1993 voor de gemeentelijke Monumentencommissie in aanmerking voor status waardevol object.

 Nedereindse Weg 556

Rijksmonument

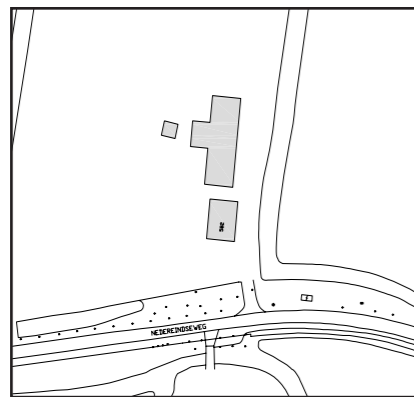
bouwjaar

18de eeuw

Beschrijving

Langhuisboerderij met statige, afgewolfde voorgevel.

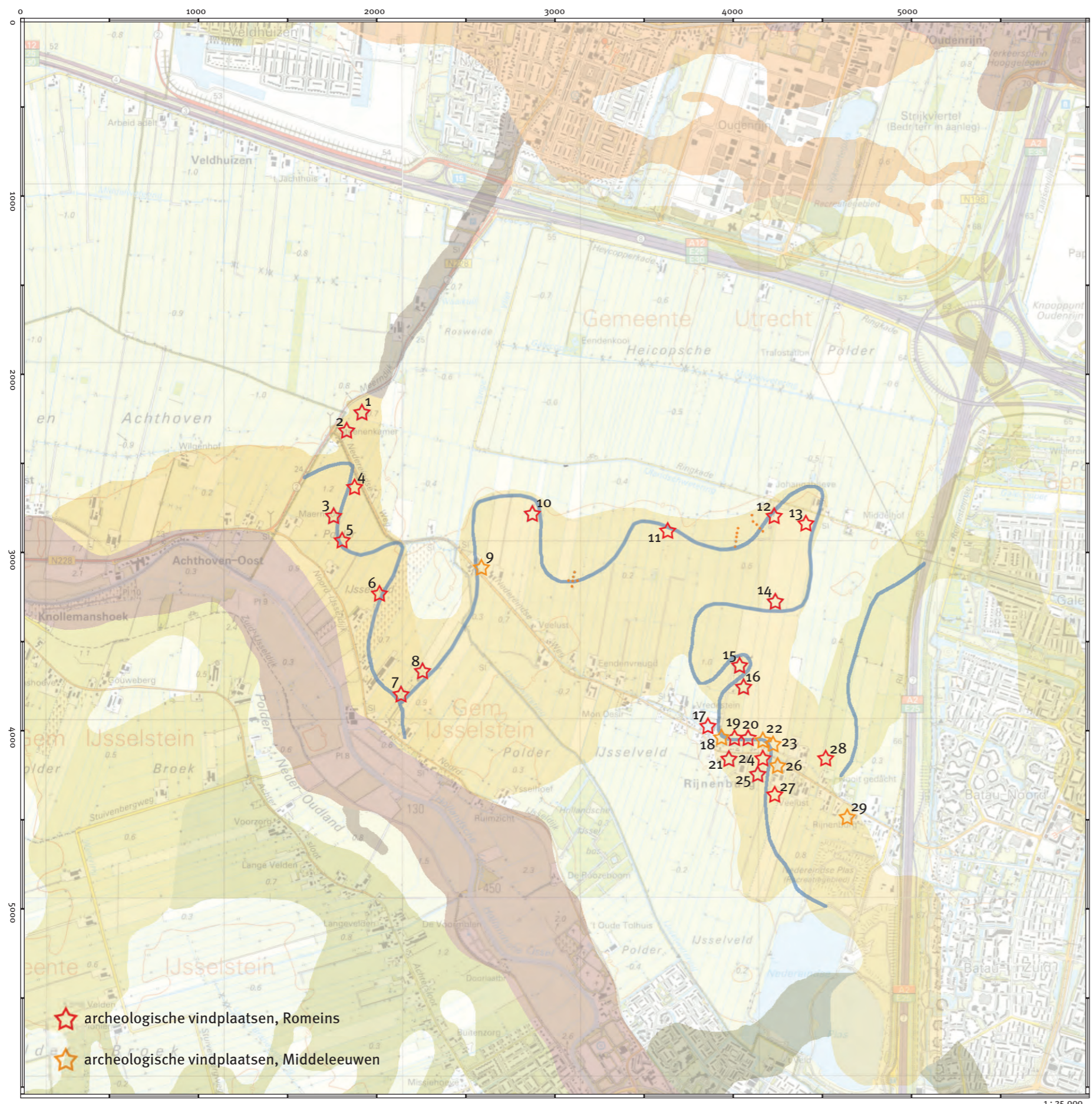

bouwjaar vermoedelijk 1740
architectuur waarde -
cultuurhistorische waarde o

Beschrijving

Kleine, witgepleisterde langhuisboerderij met afgewolfd zadeldak, bedekt met riet. In 1960 is de boerderij door verbouwing ernstig aangetast. Alle vensters zijn vernieuwd.

Bijlage 2

Catalogus van Archeologische vindplaatsen

Deze catalogus van archeologische vindplaatsen is samengesteld op basis van de resultaten van het onderzoek dat Stichting RAAP in 1993 deed in opdracht van de Gemeente Utrecht.

De veldkartering heeft een groot aantal vindplaatsen opgeleverd uit slechts twee perioden. Van de archeologische vindplaatsen kan 90% in de ijzertijd/Romeinse tijd gedateerd worden. De overige 10% zijn van middeleeuwse oorsprong. Het nederzettingenpatroon wordt in de ijzertijd/Romeinse tijd bepaald door de restgeulen, waaraan, enkele uitzonderingen daargelaten, alle gelokaliseerde nederzettingsterreinen zijn gelegen. Deze situering betekent ook dat er naast nederzettingen afval zoals aardewerk en bot bewaard kan zijn gebleven in de vulling van de aangrenzende restgeulen. Dit verhoogt de waarde van de betreffende vindplaatsen aanzienlijk. De laat-middeleeuwse sites concentreren zich grotendeels langs de oostelijke Nedereindse Weg.

In totaal zijn in het onderzoek 132 objecten uitgegeven aan vondstconcentraties en losse vondsten. Op basis van de tijdens de AAI-1 verzamelde gegevens zijn er vervolgens 31 vindplaatsen geselecteerd voor een waarderend onderzoek. Hieruit zijn 23 terreinen voortgekomen waarvoor beschermende maatregelen noodzakelijk geacht worden. In deze catalogus worden deze vindplaatsen kort beschreven.

De waardering van de vindplaatsen in het onderzoeksgebied Rijnenburg is uitgevoerd volgens een aantal gangbare criteria, zoals gaafheid en conservering, zeldzaamheid, ensemblewaarde en cultuurlandschappelijke en cultuurhistorische waarde. Gaafheid en conservering bepalen samen de kwaliteit van de archeologische informatie die in een vindplaats besloten ligt. Met gaafheid wordt bedoeld de mate van versterking van de grondsporen als gevolg van fysische (bijv. erosie), biotische (bijv. wortelwerking of doorwoeling), of antropogene (bijv. bodembewerking) processen. Conservering betreft de conditie waarin het archeologisch materiaal verkeert. De zeldzaamheid wordt voornamelijk bepaald door de verhoudingen waarin de onderscheiden archeologische perioden en vindplaatstypen op landelijk en regionaal niveau vertegenwoordigd zijn. Van zichtbaarheid is sprake indien oorspronkelijke landschappelijke situering nog in het veld te herkennen is, bovengronds nog bewoningsporen of andere relicten zichtbaar zijn die herinneren aan de aard van het object of indien de nederzettingen-geografische situering nog in het

terrein te herkennen is. Een vindplaats heeft ensemblewaarde wanneer gelijktijdige bewoningssporen voorkomen die daarmee waarschijnlijk een eenheid hebben gevormd, gelijktijdige vindplaatsen van hetzelfde type voorkomen die daarmee waarschijnlijk ruimtelijk samenhangen, dan wel een overeenkomstige cultuurlandschappelijke of historisch-geografische situering kennen of wanneer gelijktijdige vindplaatsen van een ander type voorkomen die waarschijnlijk daarmee in betrekking hebben gestaan. Ecologische waarde wordt toegekend aan vindplaatsen waar in ruimtelijke samenhang met bewoningssporen goed geconserveerd organisch afval voorkomt. Bij vrije ligging wordt bepaald of de vindplaats zo gelegen is dat een brede zone rondom de vastgestelde bewoningssporen toeganke-lijk is voor toekomstig archeologisch onderzoek.

Objectnummers: RIJN 77, 81, 82, 83

ROB codes: 31 G-13

Terrein met sporen van bewoning uit de late ijzertijd/Romeinse tijd. Waarschijnlijk samenhangend met cat. nr. 2.

Beschrijving

Tijdens de veldkartering werden aan de westelijke flank van een kleine crevasserug vier losse vondsten/ kleine clusters van handgevormd en Romeins aardewerk gevonden over een oppervlak van ca. 100 bij 100 meter. Op een deel van het terrein is door Stichting RAAP een waarderend onderzoek uitgevoerd in het kader van het Landschapsplan. De spreiding van de oppervlaktevondsten, alsmede een 25-tal onbeschreven boringen geven aanleiding het meldingsgebied in noordelijke richting uit te breiden conform de bestemmingskaart. Ten zuidoosten van de bocht in de Meerndijk werd over ruim 100 meter parallel aan de dijk een slappe geulvulling aangeboord.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat. Nr. 2), vrije ligging

Objectnummers: RIJN 76, 78, 79, 80

ROB codes: 31G-13

Terrein met resten van nederzetting uit de Late IJzertijd/Romeinse tijd. Waarschijnlijk samenhangend met cat. nr. 1.

Beschrijving

Bij de veldkartering werden aan de westelijke flank van een crevasserug vier kleine clusters van handgevormd aardewerk gevonden over een oppervlak van ca. 100 bij 100 meter. De geomorfologie en het grondpatroon geven aanleiding het meldingsgebied enigszins oostwaarts uit te breiden conform de bestemmingskaart. Het gebied is matig verstoord door opstallen, wegaanleggen en leidingsgleuven.

Waardering

Gaafheid en conservering: 7

Zichtbaarheid (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde

Objectnummers: RIJN 88, 89, 90, 92

ROB codes: 31G-14

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de Romeinse tijd. Mogelijk ook late ijzertijd.

Tijdens de veldkartering werd over een oppervlak van 100 bij 150 meter een aanzienlijke hoeveelheid handgevormd en Romeins aardewerk gevonden. De vindplaats is gelegen op een verhoging, die aan de oostzijde scherp wordt begrensd door de restgeul van de Meijerbergse stroom. Op een deel van het terrein is door Stichting RAAP een waarderend onderzoek uitgevoerd in het kader van het Landschapsplan. De samenstelling van het vondstmateriaal, o.a. de getalsverhouding van de twee soorten verschraling van het handgevormde aardewerk, suggereert een datering in de Romeinse tijd.

Waardering

Gaafheid en conservering: 7

Zichtbaarheid (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat. Nr. 4), vrije ligging

Objectnummers: RIJN RIJN 91

ROB codes: 31G-14

Terrein met resten van nederzetting uit de Romeinse tijd. Mogelijk ook late ijzertijd.

Beschrijving

Tijdens de veldkartering worden over een oppervlak van ca. 35 bij 70 meter 40 fragmenten van deels handgevormd, deels Romeins aardewerk gevonden, in ongeveer gelijke verhoudingen. De vindplaats is gelegen op een langgerekte verhoging, die aan de westzijde scherp wordt begrensd door de restgeul van de Meijerbergse stroom en die vanaf de Nedereindse Weg duidelijk zichtbaar is. Bij graafwerkzaamheden direct ten noorden van de Nedereindse Weg, in het verlengde van de rug waarop de vindplaats is gelegen, werden geen bewoningssporen waargenomen. Het terrein is door Stichting RAAP gewaardeerd in het kader van het Landschapsplan. De samenstelling van het vondstmateriaal, o.a. de getalsverhouding van de twee soorten verschraling van het handgevormde aardewerk, suggereert een datering in Romeinse tijd.

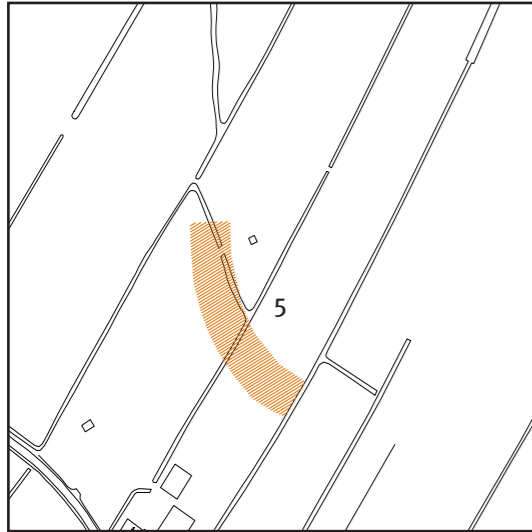
Waardering

Gaafheid en conservering: 7

Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat. Nr. 3)

☆ 5

Objectnummers: RIJN 95

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

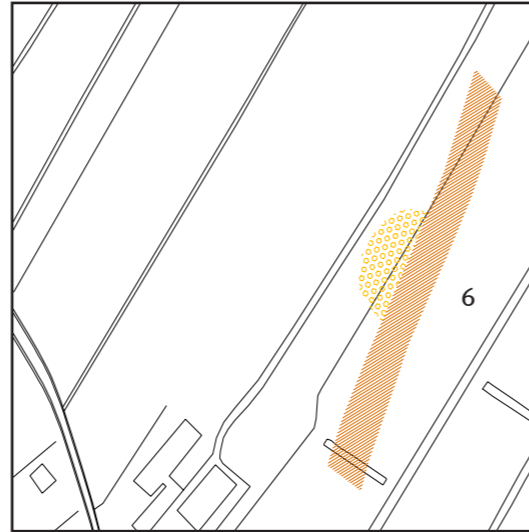
Bij de veldkartering werd in slootbagger een kleine concentratie van 7 fragmenten handgevormd aardewerk gevonden. Een controle boring toonde de aanwezigheid aan van een laag met archeologische verontreinigingen, waaronder een stukje gecalcineerd bot, op een diepte van 60-100 cm – Mv. Tijdens het waarderend onderzoek werden over de vindplaats kruiselings twee boorraaien gezet. Daarin kon nergens een bewoningslaag worden vastgesteld. Alleen op het kruispunt van de twee raaien werd tot 40 cm –Mv een pakket met lichte archeologische verontreiniging aangeboord. Enkele onbeschreven boringen in de nabijheid hadden geen archeologische indicatie. De onderzoeksresultaten wijzen op een klein, geïsoleerd nederzettingselement.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Vrije ligging

☆ 6

Objectnummers: RIJN 97, 98, 99, 100, 101

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

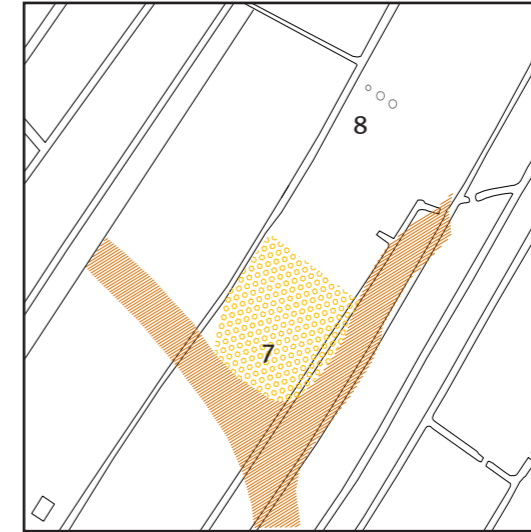
Tijdens de veldkartering werden in een slootkant, telkens 50 m uiteen, drie clusters van handgevormd aardewerk gevonden. Ter hoogte van de twee zuidelijke clusters (RIJN 98 en 99) werd een plaatselijk goed ontwikkelde bewoningslaag vastgesteld op een diepte van ca. 30-55 m. –Mv. Het nederzettingsterrein wordt aan de oostzijde begrensd door een restgeul van de Meijerbergse stroom. Aan deze kant strekken de bewoningssporen zich minstens over 60 a 70 m uit; in westelijke richting waren zij over ca. 25 m te volgen. Bij de meest noordelijke vondstcluster (RIJN 100) is blijkens enkele boringen nederzettingmateriaal in de restgeul terecht gekomen. Een corresponderende bewoningslaag op de oever kon op die hoogte niet worden vastgesteld.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6/9

Ecologische waarde, vrije ligging

☆ 7

Objectnummers: RIJN 107, 108

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd. Waarschijnlijk samenhangend met cat. nr. 1.

Bij de veldkartering werden op de plaats waar volgens de geomorfogene kaart twee restgeulen samenkomen, twee kleine concentraties van handgevormd aardewerk gevonden. Tijdens het waarderend onderzoek werd op veel plaatsen een goed ontwikkelde bewoningslaag aangetroffen tussen ca. 25 en 50 cm –Mv soms wat meer, tot 80 cm –Mv. De nederzettingen worden aan de zuid- en oostzijde begrensd door de restgeulen van resp. De Meijerbergse en Jutphase stroom. Aan de noordwestzijde kon de bewoningslaag worden begrensd, in noordoostelijke richting gaan de nederzettingen vermoedelijk ononderbroken over in die van cat. Nr. 8. Voorgesteld wordt het aangrenzende terrein (cat. Nr. 8) 150 m zuidwaarts uit te breiden.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6/9

Ensemblewaarde (relatie met cat.nr. 8), ecologische waarde, vrije ligging

 vermoedelijke omvang van het nederzettingselement

 restgeul

☆ 8

Objectnummers: RIJN 106, 109, 110
ROB codes: 31H-17

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd. Waarschijnlijk samenhangend met cat. nr. 7.

Tijdens de veldkartering werden op en rond een markante verhoging in het terrein, over een oppervlak van ca. 75 bij 150 m drie concentraties van handgevoerd en Romeins aardewerk gevonden. Op een deel van het terrein is door Stichting RAAP een waarderend onderzoek uitgevoerd in het kader van het Landschapsplan. Het vondstmateriaal zou erop kunnen wijzen dat de (midden-) Romeinse periode op dit terrein wat beter vertegenwoordigd is dan bij cat. Nr. 7.

Waardering

Gaafheid en conservering: 4
Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat. Nr. 7) ecologische waarde, vrije ligging

☆ 9

Objectnummers: RIJN 72

Beschrijving

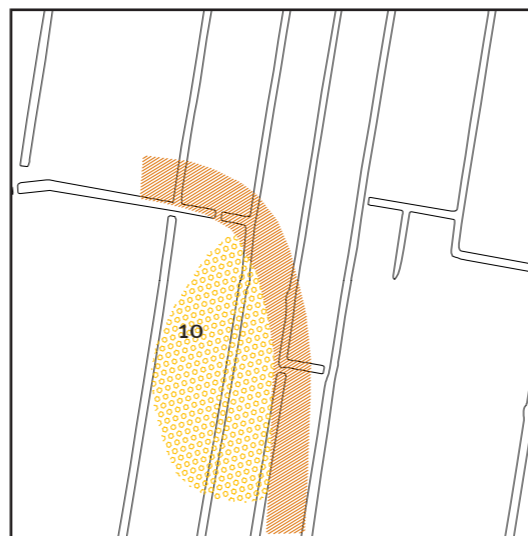
Terrein met sporen van bewoning uit de late middeleeuwen

Op dit terrein leverde de veldkartering 17 laat-middeleeuwse scherven op. Tijdens het waarderend onderzoek werden resten van een bewoningslaag aangetroffen op een diepte tussen 40 en 75 cm. De bewoningsresten zijn door de bouw van een schuur en de daarmee gepaard gaande egalisatie van het omringende terrein grotendeels verstoord.

Waardering

Gaafheid en conservering: 3

☆ 10

Objectnummers: RIJN 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70

Beschrijving

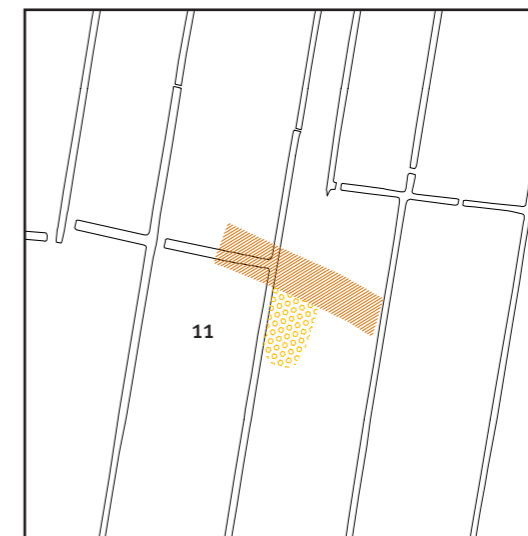
Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Op een markante verhoging in het landschap werd bij een matige vondst-zichtbaarheid een aanzienlijke hoeveelheid handgevoerd en Romeins aardewerk gevonden. Door middel van enkele oriënterende boringen werd de aanwezigheid van een bewoningslaag aangetoond. Het waarderend booronderzoek wees uit dat zich hier een gemiddeld 40 cm dikke laag met archeologische verontreinigingen bevindt waarvan de ondergrens op 50 tot 95 cm -Mv ligt. Deze laag valt over een oppervlak van ca. 75 bij 150 m te vervolgen. De nederzetting werd aan de oost- en noordzijde begrensd door de restgeul van de Jutphase stroom. Het boorpuntenkaartje geeft een ten opzichte van de geomorfologische kaart gecorrigeerde ligging van de restgeul weer.

Waardering

Gaafheid en conservering: 9
Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ecologische waarde, vrije ligging

☆ 11

Objectnummers: RIJN 56, 59

Beschrijving

Terrein met sporen van bewoning uit de late ijzertijd/Romeinse tijd. Waarschijnlijk samenhangend met cat. nr. 1.

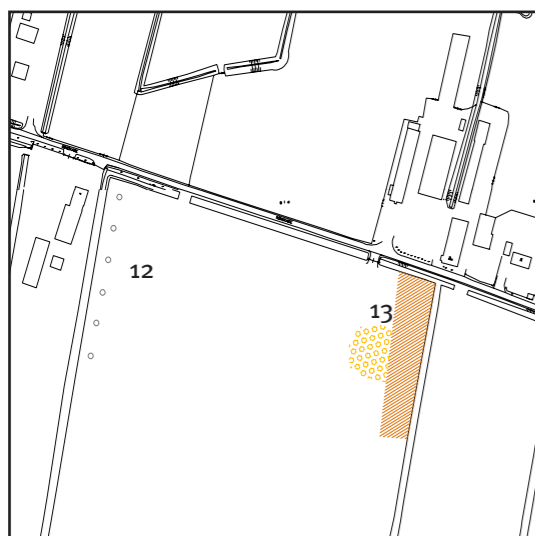
Bij de veldkartering werd over een oppervlak van ca. 10 bij 15 m een concentratie van vooral handgevoerd aardewerk gevonden (RIJN 56). Door middel van een oriënterende boring kon een bewoningslaag worden vastgesteld. Bij een waarderend onderzoek werd vlak tegen de vulling van de restgeul, waaraan de vindplaats gelegen is, een dik pakket met archeologische verontreinigingen aangetroffen op een wisselende diepte tussen ca. 35 en 90 cm -Mv. Zuidwaarts werden slechts op enkele punten resten van een bewoningslaag aangetroffen. Deze bevonden zich vlak onder de bouwvoor, tussen ca. 30 en 45 cm -Mv.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6
Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ecologische waarde, vrije ligging

☆ 12

Objectnummers: RIJN 4

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Op een akker werd tijdens de veldkartering verspreid over een oppervlak van ca. 30 bij 50 m een kleine hoeveelheid handgevormd alsmede twee scherven van Romeins aardewerk gevonden. Het vondstpatroon doet vermoeden dat eventuele nederzettingen meer westwaarts op de naastgelegen boerderijf moet worden gezocht, aan de restgeul van de Jutphase stroom. Daarom werd bij het waarderend onderzoek een boorraai geplaatst aan de uiterste westrand van de akker, zoveel mogelijk tegen de verwachte bewoningssporen aan. In deze boorraai konden echter nergens resten van een bewoningslaag worden vastgesteld.

Waardering

Gaafheid en conservering: 1

☆ 13

Objectnummers: RIJN 30

Beschrijving

Terrein met sporen van bewoning uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

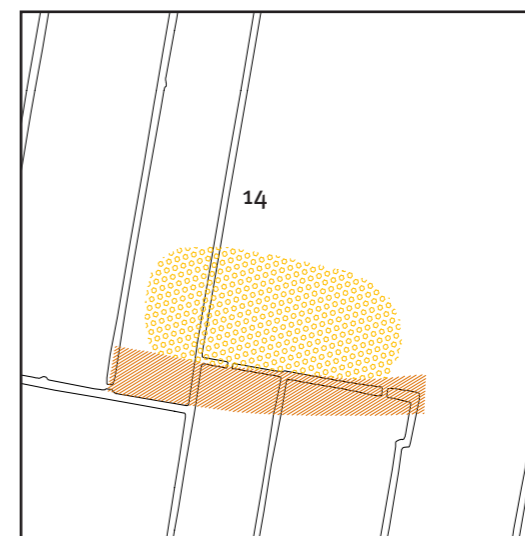
Deze vindplaats leverde bij de veldkartering (verspreid over een oppervlak van ca. 20 bij 20 m) een kleine concentratie van voornamelijk handgevormd aardewerk op. Het waarderend onderzoek leverde in eerste instantie geen eenduidige bewoningssporen op. Na hernieuwde bestudering van veldgegevens werd het terrein nogmaals onderzocht. Daarbij werd inderdaad op drie punten een bewoningslaag vastgesteld tussen ca. 30 en 60 cm –Mv. De bodem bleek juist op deze plaats wat dieper, namelijk tot 40 cm –Mv, verstoord. Het terrein wordt aan oostzijde begrensd door de restgeul van de Jutphase stroom.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Zichtbaarheid (cultuurlandschappelijke waarde), ecologische waarde, vrije ligging, ensemblewaarde

☆ 14

Objectnummers: RIJN 3, 23, 24, 25, 32, 33, 35, 36

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Bij de veldkartering werd over een oppervlak van ca. 200 bij 150 m een grote hoeveelheid handgevormd en Romeins aardewerk gevonden. De vindplaats ligt op een lichte verhoging aan de noordzijde van de restgeul van de Jutphase stroom. Bij het waarderend onderzoek werden enkele boorraaien over de hele lengte en breedte van het nederzettingensareaal gezet. De omvang daarvan kon worden bepaald op ruim 150 bij 60 m. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de donkere bewoningslaag met archeologische verontreinigingen op veel plaatsen grotendeels in de bouwvoor is opgenomen. Deze bouwvoor reikt hier doorgaans tot ca. 35 cm –Mv. Daaronder bevond zich dan vrijwel steeds een sterke fosfaatinspoeling. Op een aantal punten verspreid over het gehele nederzettingsterrein, werden kennelijk diepere grondsporen (tot meer dan 1 m –Mv) met een archeologische verontreiniging, zoals kuilen en greppels aangeboord. Toch is de verwachting dat ook meer oppervlakkige grondsporen, zoals eventuele gebouwsporen, op dit terrein nog bewaard zijn. Ook door de restgeulvulling ten zuiden van de nederzetting werd een boorraai gezet. Daardoor kon de de ligging van deze geul worden gecorrigeerd ten opzichte van de geomorfogenetische kaart. De diepte van de geul werd bepaald op minstens 2,50 m. Vooral in de onderste laag van de opvulling bevonden zich veel houtresten en ander organisch materiaal. In de noordelijke geulboring bevonden zich rond 1,25 m –Mv enkele scherven van handgevormd aardewerk.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6/9

Zichtbaarheid (cultuurlandschappelijke waarde), ecologische waarde, vrije ligging

☆ 15

Objectnummers: RIJN 44, 45

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Op een terrein dat aan drie zijden wordt omgeven door de restgeul van de Jutphase stroom, werd bij goede vondstzichtbaarheid een grote hoeveelheid handgevoemd en Romeins aardewerk verzameld. Besloten werd om over deze 'landtong' met vermoedelijke nederzettingen enkele lange boorraaien te zetten. Daardoor kon worden vastgesteld dat de nederzettingen zich aan de noord- en oostzijde van deze landtong concentreren. De wat donkere bewoningslaag met archeologische verontreiniging bleek op de meeste plaatsen grotendeels in de bouwvoor te zijn opgenomen. Voor in de boomgaard die de oostelijke helft van de nederzettingen bedekt, is de verstoringsdiepte aanzienlijk: tussen 35 en 55 cm –Mv. De loop van de restgeul kon enigszins worden gecorrigeerd ten opzichte van de geomorfologische kaart.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Ensemblewaarde (relatie met cat. nr. 16), ecologische waarde, vrije ligging,

☆ 16

Objectnummers: RIJN 1, 43, 46

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Op een lichte verhoging aan de westelijke kant van een akker werd tijdens de veldkartering een aanzienlijke concentratie van handgevoemd en Romeins aardewerk gevonden (RIJN 1). Ook in een naastgelegen boomgaard werd enig materiaal verzameld (RIJN 43). Daartussen valt op een fragment van een versierde beker terra sigillata uit de 1e eeuw na Chr. Schuin door de boomgaard loopt de restgeul van de Jutphase stroom, die deze vindplaats scheidt van cat.nr. 15. De ruimtelijke spreiding en de datering van de vondsten wijst echter uit dat deze vindplaats in alle opzichten een tegenhanger is van de nederzettingen ten westen van de restgeul. Tijdens het waarderend onderzoek werden twee boorraaien over het terrein gezet, een door het midden van de vondstconcentratie, om de conserveringstoestand van de nederzettingssporen te bepalen, en een op de akker aan de oostzijde, om de resten aan die kant te begrenzen. Daarbij bleek dat de bewoningslaag op dit terrein over het algemeen wat beter geconserveerd is dan bij cat. nr. 15 en zich nog deels vlak onder de bouwvoor bevindt (ca. 30 – 50 cm -Mv). Enkele boringen rond de oostelijke oever van de restgeul tonen aan dat zich in de restgeul nederzettingenafval bevindt. De loop van de restgeul kon enigszins worden gecorrigeerd ten opzichte van de geomorfogenetische kaart.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6/9

Zichtbaarheid (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat.nr. 15), ecologische waarde, vrije ligging

☆ 17

Objectnummers: RIJN 49

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd. Waarschijnlijk samenhangend met cat. nr. 1.

Waardering

Gaafheid en conservering: ?

Nederzettingstype, zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat. nr. 29 en laat middeleeuws bewoningslint langs de Nedereindse Weg.

☆ 18

Objectnummers: RIJN 40

Beschrijving

Terrein met resten van laat-middeleeuwse bewoning.

Tijdens de veldkartering werden bij slechte vondstzichtbaarheid vier fragmenten aardewerk uit de late middeleeuwen gevonden in een drainagegreppel; in dezelfde greppel werd aardewerk uit de Romeinse tijd gevonden. Bij het waarderend onderzoek werd op twee punten ten westen van die greppel een sterk ontwikkelde bewoningslaag vastgesteld tussen 20 en 55 rep. 85 cm –Mv. In beide gevallen werd daarin een fragment van laat-middeleeuws aardewerk gevonden, zodat deze bewoningssporen kunnen worden onderscheiden van die van cat. nr. 19. Aan de westzijde bleek de bodem op twee punten tot op grotere diepte verstoord, resp. 50 en 70 cm –Mv.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Ensemblewaarde (in relatie met cat.nrs. 22-24 en 26)

☆ 19

Objectnummers: RIJN

ROB codes:

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd. Waarschijnlijk samenhangend met cat. nr. 1.

Beschrijving

Tijdens de veldkartering werden bij slechte vondstzichtbaarheid 13 fragmenten van handgevoemd Romeins aardewerk gevonden in dezelfde drainage-greppel als die waaruit de vondsten van cat.nr. 18 afkomstig zijn. Bij het waarderend onderzoek werd direct ten oosten van de vindplaats een sterk ontwikkelde bewoningslaag aangeboord, waarin scherven van zowel handgevoemd als Romeins aardewerk werden gevonden. Deze bewoningslaag moet derhalve worden onderscheiden van (en heeft ook een iets andere karakteristiek) dan die van cat. Nr. 18. Aan de zuidkant van het nederzettingensareaal ligt de restgeul van de Jutphase stroom. In het noorden en oosten kon de bewoningslaag door enkele boringen worden begrensd. Het valt niet uit te sluiten dat de onderscheiden bewoningsresten van cat. Nr. 18 en 19 elkaar overlappen en dat de oudere sporen hier en daar door de middeleeuwse zijn aangetast.

Waardering

Gaafheid en conservering: 7

Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde

☆ 20

Objectnummers: RIJN 26

Beschrijving

Terrein met resten van een nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

In de Zuidoosthoek van een akker werden tijdens de veldkartering 15 fragmenten van merendeels handgevoemd aardewerk gevonden. Bij het waarderend onderzoek werden twee boorraaien kruiselings over het centrum van de vindplaats gezet. Op veel punten werd tot op grote diepte, vaak meer dan 85 cm – Mv, een pakket met veel archeologische verontreinigingen aangeboord. Waarschijnlijk betreft het hier diepere grondsporen, zoals kuilen en greppels. De eigelijke bewoningslaag lag waarschijnlijk aanzienlijk hoger en kon in enkele boringen nog juist onder de bouwvoor worden onderscheiden; de dikte van de bouwvoor bedraagt hier 30 tot 40 cm. Ten oosten van de akker bevindt zich een stal met persbulten. Op dit terreingedeelte bleek de bodem tot 50 of zelfs 70 cm –Mv te zijn verstoord. Op de oostelijke rand van het vermoedelijke nederzettingensareaal heeft volgens historisch kaartmateriaal tot in de vorige eeuw een huisplaats gelegen. Het nederzettingsterrein wordt aan de zuidzijde begrensd door de restgeul van de Jutphase stroom.

Waardering

Gaafheid en conservering: 4

☆ 21

Objectnummers: RIJN 113, 114, 115

Beschrijving

Terrein met resten van nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd, mogelijk ook met resten van bewoning uit de late middeleeuwen.

Deze vindplaats kondigde zich bij aanvang van het onderzoek reeds aan als een markante verhoging in het terrein. Vooral vanaf de Nedereindse Weg gezien komt deze goed tot zijn recht. Bij de veldmarkering werd op twee naast elkaar gelegen percelen weiland 7 fragmenten van handgevoemd aardewerk uit de Late IJzertijd/ Romeinse tijd en 7 fragmenten van laat-middeleeuws aardewerk gevonden. Tijdens het waarderend onderzoek werd op beide percelen een duidelijke bewoningslaag vastgesteld. Op het westelijk perceel liep deze laag met archeologische verontreinigingen in veel boringen door tot ca. 80 cm -Mv of meer. Op de meeste nadere punten lag de bewoningslaag op 30 en 60 cm -Mv. Aan de noordrand van beide percelen is de bodem op veel plaatsen vrij diep, tot ca. 50 cm --Mv, verstoord. Op het westelijk perceel werd in een sterk verontreinigde laag tussen 75 en 105 cm -Mv een fragment handgevoemd aardewerk uit de Late IJzertijd/Romeinse tijd gevonden. Het is echter onzeker of alle bewoningssporen op dit terrein zijn toe te schrijven aan een nederzetting uit die periode. Een deel van de sporen, vooral aan de noordzijde, zou ook kunnen behoren tot een of meer laat-middeleeuwse huisplaatsen. Het nederzettingsterrein uit de Late IJzertijd/Romeinse tijd werd aan de noordzijde waarschijnlijk begrensd door de restgeul van de Jutphase stroom. Op het erf van de boerderij 'De Laaglander' zijn in de jaren '80 bij het graven van mestgroepen scherven van handgevoemd en Romeins aardewerk gevonden. Evenzo werden tijdens de veldkartering ca. 100 m naar het westen enkele scherven van handgevoemd aardewerk gevonden op ca. 2 m -Mv, in de opvulling van de restgeul, die daar kort tevoren in een bouwput was aangesneden. Met grond afkomstig uit deze bouwput is 300 m naar het noorden een sloot gedempt. In deze grond is het materiaal van cat.nr. 42 gevonden.

Waardering

Gaafheid en conservering: 7

Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat.nrs. 19-20, 25, 27)

☆ 22

Objectnummers: RIJN 22

Terrein met resten van nederzetting uit de late middeleeuwen.

Beschrijving

De vindplaats ligt op een opvallende verhoging (grootste diameter 40 m) in het landschap aan een oude buurtweg, die door de plaatselijke bevolking de Achterdijk wordt genoemd. Het aardewerk dat werd aangetroffen dateert uit de late middeleeuwen (ca. 13e – 15e eeuw); een enkel fragment uit de nieuwe tijd werd niet bewaard. Boringen toonden een donkere bewoningslaag aan onder de moeilijk hiervan te onderscheiden bouwvoor; de ondergrens van deze laag schommelt tussen ca. 70 en 100 cm –Mv. Direct onder het maaiveld viel de grote hoeveelheid baksteen op. Mogelijk zijn hier middeleeuwse bewoningssporen door latere bebouwing verstoord. De vindplaats grenst aan een tweede in het oosten (cat.nr. 23) en vormt hiermee, wat de middeleeuwse resten betreft, wellicht een geheel.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde (relatie met cat.nrs. 18, 23, 24 en 26), vrije ligging

☆ 23

Objectnummers: RIJN 21

Beschrijving

Terrein met sporen van bewoning uit de late middeleeuwen.

Op dit terrein werden tijdens de veldkartering een fragment handgevormd aardewerk en een tiental laat-middeleeuwse scherven gevonden. De middeleeuwse scherven zijn over het geheel genomen iets ouder (ca. 12e – 14e eeuw) dan de vondsten van het aangrenzende terrein (cat. nr. 22). Bij het waarderend onderzoek werd tussen ca. 40 en 85 cm -Mv een bewoningslaag vastgesteld. Het terrein ligt aan een oude buurtweg, die door de plaatselijke bewoning de Achterdijk wordt genoemd. Tijdens het waarderend onderzoek werd in een sterk verontreinigde laag aan de rand van de opvulling van de restgeul van de Jutphase stroom, die hier deels onder de Achterdijk ligt, een fragment van handgevormd aardewerk uit de Late IJzertijd/ Romeinse tijd gevonden op 50 cm -Mv. Mogelijk zijn op dit terrein ook resten van bewoning uit die periode aanwezig.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Ensemblewaarde (relatie met cat.nrs. 18, 22, 24 en 26), ecologische waarde (voor eventuele bewoningssporen uit de late ijzertijd/Romeinse tijd)

☆ 24

Objectnummers: RIJN 123, 131

Terrein met resten van bewoning uit de late middeleeuwen en mogelijk ook de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Beschrijving

Deze vindplaats leverde tijdens de veldkartering door de slechte vondst-zichtbaarheid slechts vier scherven op: twee uit de Late IJzertijd/Romeinse tijd en twee uit de late middeleeuwen. Bij het waarderend onderzoek werd over een oppervlak van ca. 30 bij 40 m een goed ontwikkelde bewoningslaag vastgesteld. Deze bevindt zich op een vrij regelmatige diepte tussen 35 tot 75 cm –Mv. In het midden van dit terrein werd in deze bewoningslaag een klein fragment van hoogstwaarschijnlijk laat middeleeuws aardewerk gevonden. De aangetroffen bewoningssporen zouden dus (deels) kunnen behoren tot een huisplaats uit die periode, gelegen aan de Nedereindse Weg. Het valt echter niet uit te sluiten dat zich daar onder ook sporen van bewoning uit de Late IJzertijd/Romeinse tijd bevinden; deze zouden dan waarschijnlijk samenhangen met de nederzittingsresten van cat. Nr. 25. De ligging van de vindplaats aan een binnenbocht van de restgeul van de Jutphase stroom, zou daarmee goed overeenstemmen.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Zichtbaarheid en (historisch-geografische waarde), ensemblewaarde (relatie met cat.nrs. 18, 22-23 en 26), ecologische waarde (voor eventuele bewoningssporen uit de Late IJzertijd/Romeinse tijd.)

☆ 25

Objectnummers: RIJN 116, 117, 118, 119

Beschrijving

Terrein met resten van een nederzetting uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

De vindplaats ligt op een langgerekte verhoging, die aan de oostzijde wordt begrensd door de restgeul van de Jutphase stroom. Tijdens de veldkartering werden in een slootrand over een lengte van ca. 250 m, fragmenten van handgevormd en Romeins aardewerk gevonden (RIJN 117). Voor het waarderend onderzoek werd besloten om langs deze sloot over de gehele lengte van de vindplaats een boorraai te zetten. Daaruit bleek dat de bewoningslaag met archeologische verontreinigingen op de meeste plaatsen voor een groot deel in de bouwvoor is opgenomen. De dikte van de bouwvoor is op dit perceel over het algemeen iets groter dan elders in het onderzoeksgebied gewoonlijk is (ca. 35 tot 45 cm). Over het gehele terrein heeft een aanzienlijke fosfaataanrijding van de ondergrond plaatsgevonden, zodat de uitgestrektheid van het nederzittingsareaal toch vrij goed kan worden bepaald op ca. 80 bij 250 m. De nederzittingsresten worden aan de oostzijde begrensd door de restgeul van de Jutphase stroom. Voor de uitbreiding in noordelijke richting zie de opmerking onder cat.nr. 24.

Waardering

Gaafheid en conservering: 7

Zichtbaarheid en (cultuurlandschappelijke waarde), ensemblewaarde

☆ 26

Objectnummers: RIJN 120

Beschrijving

Terrein met sporen van bewoning uit de late middeleeuwen, mogelijk ook uit de Nieuwe Tijd.

Deze vindplaats manifesteerde zich tijdens de veldkartering door de donkere enigszins verontreinigde grond in molshopen. Uiteindelijk konden 10 fragmenten laat middeleeuws aardewerk worden verzameld. Het waarderend onderzoek bracht direct onder de bouwvoor een sterk ontwikkelde bewoningslaag aan het licht; deze reikte op 4 plaatsen tot 1 m -Mv of mee. In deze laag werd in verschillende boringen niet-recente baksteen aangetroffen. De dikte van de bouwvoor bedraagt 40 tot 45 cm.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Zichtbaarheid en (historisch-geografische waarde), ensemblewaarde (relaties met cat.nrs. 18 en 22-24)

☆ 27

Objectnummers: RIJN 124, 126, 128

Beschrijving

Terrein met resten van bewoning uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Tijdens de veldkartering werd verspreid over de akker een kleine hoeveelheid handgevormd Romeins aardewerk gevonden (RIJN 126). De dichtheid van de vondsten bleek in westelijke richting iets toe te nemen. Bij zorgvuldig onderzoek in molshopen op een aangrenzend weiland werden, min of meer geconcentreerd, nog eens 10 fragmenten gevonden. Bij het waarderend onderzoek werd hier onder de bouwvoor een bewoningslaag vastgesteld tussen ca. 30 en maximaal 70 cm -Mv. Daarin werden op verscheidende punten fragmenten van handgevormd aardewerk gevonden. De nederzettingssporen bedragen minstens ca. 40 bij 40 m en worden aan westzijde begrensd door de restgeul van de Jutphase stroomrug.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Ensemblewaarde (relatie met cat.nrs. 19-21 en 25), ecologische waarde, vrije ligging

☆ 28

Objectnummers: RIJN 16

Beschrijving

Terrein met sporen van bewoning uit de late ijzertijd/Romeinse tijd.

Tijdens de veldkartering werden bij slechte vondstzichtbaarheid 2 scherven van handgevormd aardewerk gevonden. Een aantal oriënterende boringen maakte duidelijk dat zich op de vindplaats, zij het zeer lokaal, een duidelijke bewoningslaag bevindt. Bij het waarderend onderzoek kon de ligging van deze wat donkere laag vrij nauwkeurig worden bepaald. De bewoningslaag begint direct onder de bouwvoor, die hier tot 20 a 25 cm -Mv reikt, en heeft een dikte van 10-30 cm. Waar zij nog slechts 10 cm bedraagt, bleek zij voor een deel opgenomen in de bouwvoor, hetgeen een zekere aantasting van de bewoningssporen inhoudt. Hoewel in de boringen geen dateerbaar materiaal werd aangetroffen, kunnen de bewoningssporen met voldoende waarschijnlijkheid worden toegeschreven aan de Late IJzertijd/Romeinse tijd. Daarop wijst ook, afgezien van de oppervlaktevondsten, de ligging midden in het land, aan de restgeul van de Blokse stroom.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6

Waarschijnlijk ecologische waarde, vrije ligging

☆ 29

Objectnummers: RIJN 132

Beschrijving

Terrein met resten van de laat middeleeuwse ridderhofstad Rijnenburg

Ligging en uiterlijk van de ridderhoofdstad zijn bekend uit historische bronnen. Uit het boor- en weerstandsonderzoek van 1990, uitgevoerd door Stichting RAAP in het kader van het Landschapsplan zijn resten van grachten en muren aangetoond. De sporen liggen op ca. 40-120 cm -Mv; de omvang van het terrein bedraagt ca. 100 bij 100 m. Ongeveer 45 jaar geleden zijn de grachten gedempt en is het terrein ca. 40 cm opgehoogd, hetgeen gunstig is voor de conservering.

Waardering

Gaafheid en conservering: 6/9

Nederzettingstype, ensemblewaarde (relatie met cat.nr. 17 en laat-middeleeuws bewoningslint langs Nedereindse Weg, vrije ligging

Relevante literatuur

Atlas van Topografische kaarten Nederland 1955-1965, Marcel Kuiper, Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer 2006/2007.

Bodemkaart van Nederland, toelichting bij kaartblad 31 Oost, Stichting voor bodemkartering Utrecht, Wageningen 1970.

Cultuurhistorische effectrapportage 'Leidsche Rijn', Gemeente Utrecht Dienst Volkshuisvesting Sector Monumenten, Utrecht 1995.

De lage landen, Atlas Maior of 1665, Nederland en België, Johan Blaeu, Taschen, Keulen 2006.

Grote Atlas van Nederland 1930-1950, Dr. B.C. de Pater en Drs. B. Schoenmaker e.a., Uitgeverij Atlas Maior, Zierikzee, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Utrecht, Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag 2005-2006.

Grote Historische Atlas Utrecht, topografische atlas 1905, Uitgeverij Nieuwland, Tilburg 2005.

Grote Historische Atlas van Nederland, West-Nederland 1839-1859, Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen 1990.

Grote Topografische Atlas van Nederland, West-Nederland, Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen 1989.

Het Waterschap "Heycop" genaamd "De Lange Vliet", F.A.R.A. Baron van Itersum, Waterschap "Heycop" genaamd "De Lange Vliet", Utrecht 1900.

Het Groene hart, een Hollands cultuurlandschap, Guus Borger, Adriaan Haartsen Paul Vesters, m.v.v. Frits Horsten, Platform Landschap & Cultuurhistorie, p/a Stichting Matrijs, Utrecht 1997.

Historische Vereniging Vleuten - De Meern - Haarzuilens, jaargang 9 - nummer 2, juni 1989; jaargang 10 - nummer 4, december 1990; jaargang 13 - nummer 1, maart 1993; jaargang 21 - nummer 4, december 2001; jaargang 21 - nummer 2, juni 2002; jaargang 26 - nummer 2, juni 2006.

Leidsche Rijn deelgebied G, cultuurhistorische effectrapportage, H. L. Wynia gemeente Utrecht Dienst Stadsontwikkeling, Utrecht 2004.

Nijvelt, een verdwenen kasteel in Leidsche Rijn, René de Kam, Stichting Matrijs, Utrecht 2006.

Ruimtelijk ontwerpen en Archeologie, Dré van Marrewijk en Arne Haytsema (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/OC&W), Willem de Visser en Jan Wychers (Rijksplanologische Dienst/VRM), SDU Uitgevers,

Den Haag 1998.

Tastbare Tijd, Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht, Roland Blijdestijn, PlanPlan, Amsterdam 2005.

Van Oude Rijn tot Leidse Rijn, De afwatering van de gronden in en rondom Vleuten - De Meern in de loop der tijden, Ir. J. A. Storm van Leeuwen, een speciale en gezamenlijke uitgave van de Historische Vereniging Vleuten - De Meern - Haarzuilens en het Waterschap Leidse Rijn, 1985

Berendsen, H.J.A.: *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht*, Utrechtse Geografische studies 25, Utrecht 1982.

Berendsen, H.J.A., en E. Stouthamer: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*, Assen 2001.

Dockum, S.G. van: Meerndijk, in: *Archeologische kroniek Provincie Utrecht 1992-1993*, 112-113.

Dockum, S.G. van: De Mare, in: *Archeologische kroniek Provincie Utrecht 1994-1995*, 131-133.

Haarhuis, H.F.A., en E.P. Graafstal: *Vleuten-Harmelen. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*, RAAP-rapport 80, Amsterdam 1993.

Haarhuis, H.F.A., en E.P. Graafstal: *Rijnenbrug. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*. RAAP-rapport 81, Amsterdam 1993.

Tent, W.J. van: *Archeologische Monumenten in de provincie Utrecht. Overzichtskaart Archeologische Monumenten*, 1987.

Waldus, W.H., en H.M. van der Velde (red.): *Archeologie in vogelvlucht. Toepassingsmogelijkheden van het AHN in de archeologie*. Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies 6, Amsterdam 2006.